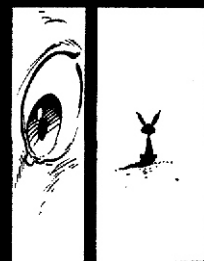


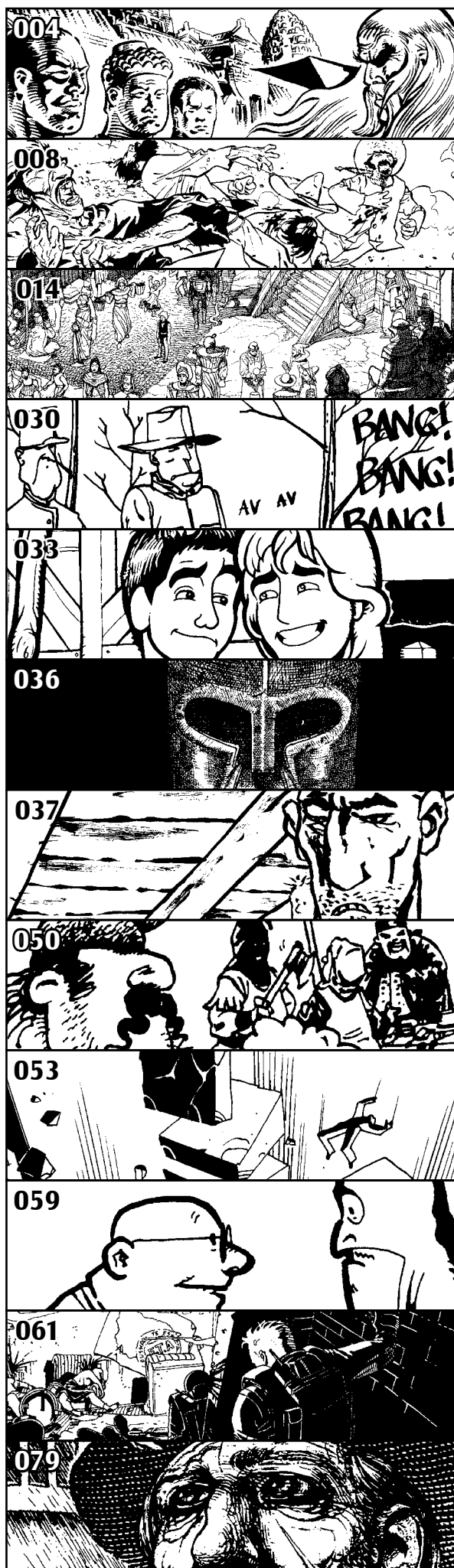
STRIP

PRESSING



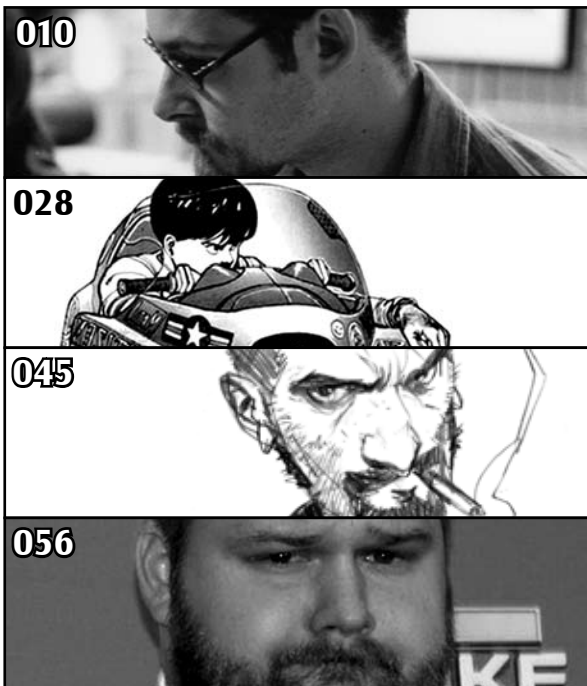
MAGAZIN ZA DEVETU UMETNOST • BROJ 8





Sadržaj:

- 001 **Ilustracija na naslovnoj strani**
Aleksa GAJIĆ
- 004 **Pali anđeo - Angkor**
Crtež: Srđan NIKOLIĆ Peka
Scenario: Marko STOJANOVIĆ
- 007 **Ilustracija**
Siniša BANOVIĆ
- 008 **US**
Crtež: Jovan UKROPINA
Scenario: Marko STOJANOVIĆ
- 014 **Treća glava Kerbera**
Crtež: Dejan NENADOV
Scenario: Neven ANTIČEVIĆ
- 030 **Opstanak**
Miloš KRSMANOVIĆ
- 033 **Harli Proter**
Uroš BEGOVIĆ
- 036 **Ratnik**
BOSILJČIĆ, ŠEVRT
- 037 **Smrekarova čast**
Iztok SITAR
- 049 **Strip kaiševi**
Milan ANTANASIJEVIĆ
Filip ANDRONIK
Denis DUPANOVIĆ
Marko STOJANOVIĆ
- 050 **Legenda o nezvanom junaku**
Milorad VICANOVIĆ
- 052 **Strip kaiševi**
Radimir IZGAREVIĆ
Danko DIKIĆ, Marko STOJANOVIĆ
Ozzy, Slavni
Predrag GINEVSKI, Dragan RADIĆ
- 053 **Istinita priča**
Mijat MIJATOVIĆ
- 059 **Ratman**
Tomaž LAVRIČ
- 061 **El Makedonero (1. deo)**
Scenario: Oliver ROMELSKI, Crtež: Zoran TANEV
- 079 **I ja imam dušu**
Boban SAVIĆ Geto



010 Intervju: Aleksa GAJIĆ

Sazrevam, zevam, plivam...

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

028 Strip klasici: Akira

Atomska bomba iz Japana

Piše: Pavle ZELIĆ

034 REC!enzije

"El Azar", Dejan NENADOV

Piše: Aleksandar Mičić

"Divlja magija", razni

Piše: Marko Stojanović

"Skljupljači perja rano lete", Vudu POPAJ + razni

Piše: Dejan Stojiljković

"4000", Izток SITAR

Piše: Saša Stojanović

045 Intervju: Marko ĐURĐEVIĆ

Prevodim svet na svoj vizuelni jezik

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

056 Intervju: Robert KIRKMAN

U milosti i nemilosti sopstvenih junaka

Priredio: Aleksandar MIČIĆ

077 Strip fenomeni: Okružen mrtvima U šetnji s mrtvima

Piše: Uroš SMILJANIĆ

Umesto zločina

Razmišljam o ovom uvodniku već dva-tri meseca. Razmišljam o njemu kao što ponekad razmišljam o naslovu stripa koji sam upravo napisao, nervozno i nestrpljivo, sa strepnjom. Najteži deo posla je urađen, kockice su se (kakotako) složile, fali još samo jedna stvar da bi ga pustio u svet, obična sitnica na koju obično ne potrošim ni pola minuta razmišljanja... I onda se, kako to često biva, ispostavi da je upravo najteži deo posla tek predstoji, da fali još jedan, ključni deo slagalice. E pa, Strip Pressing sutra ide u štampu, i više nema vremena za nadanje da će se neko gore smilovati, da će mi nešto genijalno pasti napamet – zato se sada kobeljam, izvlačim iz malog mozga asocijacije, vrploj se da budem duhovit, trudim se da baš ta sitnica koja fali bude trešnja na metaforičnoj torti (koja mi se zato hiljadu puta smuča dok ne dodje vreme za degustaciju dotične). Šta da kažem u predgovoru strip časopisa koji izlazi jednom do dva puta godišnje, magazinu koji već jako dugo ima tu sumnjivu čast da gotovo jedini objavljuje radove domaćih autora, svom uredničkom prvencu?

Pa, možda bih mogao da pomenem da ga ne bi bilo pred vama da nije dvojice novopečenih tata. Dejan Stojiljković, otac male Tare, zalegao je muški da obezbedio novac za objavljivanje, a Vladimir Vukašinović, Milićin tata, stao (po ko zna koji put) za kormilo tehničkog uređenja ovog izdanja. Ne bi ga, naravno, bilo i bez mnogih drugih saradnika od kojih mnogi još nemaju decu (što im nećemo uzeti za zlo), ali zasluge tamo gde spadaju, onima koji ljuljaju bebe istovremeno izvodeći prava mala čuda, prvima među jednakima...

Mogao bih opet da kažem i da smo krug saradnika proširili sa toliko imena da za njihovo nabiranje jednostavno više nema mesta na naslovnoj strani časopisa. Kad bih išao ovim putem, verovatno bih rekao da sada u časopisu imamo stripove iz svih bivših republika bivše nam domovine, što ga verovatno čini politički korektnim i sasvim sigurno kvalitetnim štivom. Tad bih još samo dodao da smo doneli nekoliko ekskluziva, od kojih bih izdvojio sjajnu, nikad do sada u Srbiji objavljenu kolaboraciju Dejana Nenadova i Nevena Antičevića, zbog koje smo čak i proširili časopis dodatnim stranama.

Jedna od opcija bila je da dam presek domaće strip scene, da kažem da su se Strip Pressingu u održavanju domaćeg stripa u životu pridružili i Luxor sa svoja dva mesečna naslova na kojima rade isključivo domaći autori, Think Tank sa svojim redovnim prilogima o stripu i nekoliko brojeva potpuno posvećenih devetoj umetnosti, Politikin Zabavnik koji je počeo redovno da objavljuje domaće strip serijale, System Comics koji posle nekog vremena najavljuje obnovu linije albuma domaćih autora, sajt UPPS-a (www.upps.org.yu) u potpunosti posvećen druženju stripadžija i promociji domaćeg stripa, te da stoga budućnost domaćeg stripa izgleda mnogo svetlije nego pre samo godinu dana... Ili se bar tome nadamo svi mi koji radimo na ovim publikacijama ili ih kupujemo.

Imao sam i jednu sasvim jeretičku (i k tome kukavičku) ideju da mi uvodnik bude jedna rečenica o tome kako mislim da je naslov krajnje nebitan ako je sam strip dobar, i o tome kako časopisu koji je iole valjano uređen dugačak uvodnik može samo da smeta. Kad bolje razmislim, ta ideja jeste bila najbolja... Znači, ovako: Ako je sam strip dobar, naslov je krajnje nebitan, ukoliko je časopis iole valjano uređen, dugačak uvodnik može samo da mu smeta. Nadam se da ste dovoljno naivni da ovo progutate, kao i da sam posao na uređivanju uradio dovoljno dobro da mi oprostite ovoliki uvod i to što vas smatram za naivčine.

Uostalom, sami ste krivi: Ko još veruje u svetlu budućnost domaćeg stripa?

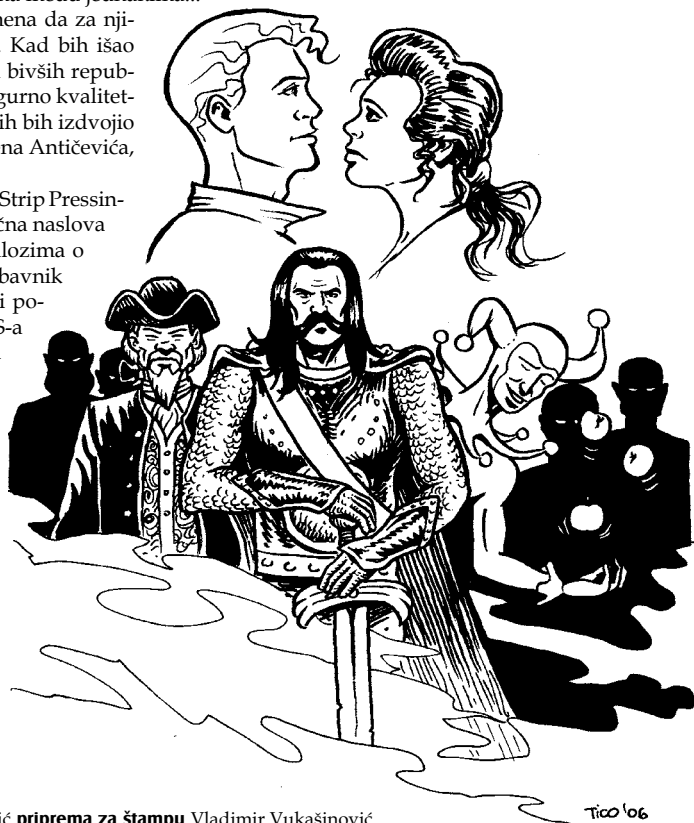
Marko Stojanović

STRIP PRESSING Magazin za devetu umetnost

izdavač Studentski informativno izdavački centar - Niš za izdavača Jugoslav Joković

glavni i odgovorni urednik pressinga Dejan Stojiljković urednik izdanja Marko Stojanović priprema za štampu Vladimir Vukašinović

likovni urednik Zlatibor Stanković adresa Šumatovačka bb, 18000 Niš telefon 018/523-418 fax 018/523-120 žiro račun 42500-678-5-22823 jul 2007.



Tico '06

ANGKOR

PIŠE: MARKO STOJANOVIĆ
CRTA: SRĐAN NIKOLIĆ - PEKA



OVOG LETA GOSPODNJEG 1859.
USNULI ANGKOR, DUBOKO U UTROBI
ZELENILA ČINI DA SRCE OVOG
FRANCUZA, ANRIJA MOE, IGRA U
GRUDIMA OD VESELJA.

NISAM ČOVEK, NITI SAM TO IKAD BIO,
NO DOBRO IH POZNAJEM - TO JEST
ONOLIKO DOBRO KOLIKO JE MOGUĆE
POZNAVATI NEKOG KO NE ZNA
GOTOVO NIŠTA O SEBI.

VOLE DA NEŠTO NAPRAVE.
VOLE DA NAPRAVLJENO SRUŠE.
VOLE DA SVE TO ZABORAVE...

...I VOLE DA TO MNOGO
KASNIJE OTKRIJU.



ČINE STVARI ZATO ŠTO IH VESELE,
I PRI TOM SU DOVOLJNO NAIVNI DA
MISLE DA VESELJE ZNAČI SREĆU.

NE ČINIM ZATO ŠTO ME TO VESELI,
NITI ZATO ŠTO ME ČINI SREĆNIM.
ČINIM ZATO ŠTO JESAM ONO
ŠTO JESAM... NE MANJE I ZATO
ŠTO NISAM ONO ŠTO NISAM.

I IAKO ĆE OVAJ GRAD
BITI ZABORAVLJEN, NIKADA
ME NEĆE ZABORAVITI.





BIO SAM
OBAVEZAN PRAVILIMA
GOSTOPRIMSTVA KADA SAM
NEGATIVNO ODGOVORIO
NA TAJ ZAHTEV...

NO SIGURNO,
TO JE BILA TEK
NEVAŽNA STVAR.



NEMA
NEVAŽNIH
STVARI.



...SAMO
NEVAŽNIH
LJUDI...

...I
NEVAŽNIH
NARODA.

ŠTA... ŠTA SI
TOME HTEO DA
KAZEŠ, OČE NEPRE-
BROJNIH?

SAMO
TO DA SI
REKAO NE...

...I DA
ČU ZATO JA
REĆI DA.







CRACKCRACCRACCRACK



SENJOR KAPITANO?

UĐI RODRIGO SEDI. PO PLO-TUNU ČENIM DA SVE IDE KAKO TREBA.



SI SENJOR KAPITANO. MIGEL ĆE DOVRŠITI PREGOSTALE DVE GRUPE.

NEGO, U OVOJ PROŠLOJ... BIO JE TU JEDAN SE-LJAK...



UH.

U SVAKOJ GRUPI ZA STRELJANJE IMA OBAVEZNO PO JEDAN! ŠTA JE RADIO TAJ TVOJ DRONJAVAC, RODRIGO? DIZAO REVOLUCIJU PA MOLIO ZA ŽIVOT?



NIŠTA SLIČNO. ON... REKAO MI JE SVOJE IME.

CRACRACRACKCRACK



ŠTA?

SVOJE IME,
ODAKLE JE,
KAKO MU SE ZO-
VU ŽENA I TRI
ČERKE



AKO MENE
PITAŠ RODRIGO,
SVE ŠTO SI OD NJE-
GA ČUO TREBA
ŠTO PRE DA
ZABORAVIŠ. ŠTA
ĆE TI TO?



TVOJI SU
TAMO ISPRED U
STRELAČKOM STRO-
JU. MOJ TI JE
SAVET DATO NI-
KAD NE ZABO-
RAVIŠ.



MOJI SU
IZ TOG
SELA, SE-
NJOR KAPI-
TANO.



NISU
PORUČNIČE



U PROTIVNOM MO
ŽE TI SE DESITI DA
NEKI OD TVOJIH VOJNIKA
ZABORAVI NA ČIJOJ SI
STRANI, A ONDA, ZNA
SE. ZA RAZLIKU OD
VOJNIKA PORU-
ČNIČE...



...MECI
NEMAJU
OCI.

CRACKCRACKCRACKCRACKCRACK

Sazrevam, zevam, plivam...

Kad upoznate Aleksu Gajića, bilo putem malih ekrana vaših televizijskih prijemnika ili uživo, jedna će vam stvar upasti u oči: naime, Aleksa se uvek, baš uvek smeši! Pošto Aleksu znam dosta dugo, dobro znam da taj osmeh nije posledica duševnog oboljenja niti puka poza, već rezultat jedno sasvim retkog uživanja u životu i radu – sa čime ćete se, cenim, i sami složiti kad budete završili čitanje ovog intervjua.



PRESSING: Puno se priča o tebi, puno te ima u medijima. Ko je zaista Aleksa Gajić? Ko je Aleksa Gajić za publiku u Francuskoj, ko je on za publiku u Srbiju, a ko za svoje najbliže?

Aleksa GAJIĆ: Slažem se da je lepše biti prvi u selu nego drugi u gradu. Ovde se katkad pitam za nešto... A lepo je učestvovati u raznim stvarima i upoznavati razne ljude. Ova zemlja mi je to pružila. Koliko god to ovde zvučalo neverovatno, ova zemlja mi je dala mnoge prilike. E sad, s obzirom da se od toga slabo živelo, varijanta da se radi za strance je bila krajnje primamljiva.

Naravno tamo nije bilo ni približnog odziva kao ovde. Tamo sam postao sitno ime u velikim katalozima.

PRESSING: S druge strane, ti ovde sloviš za našeg autora koji je, uz Zorana Janjetova, napravio najveći uspeh napolju. Jel to ono, sve je relativno, pa i uspeh?

GAJIĆ: Svakako, mislim da je najbolji način da se dođe do uspeha ne misliti na uspeh. Na kraju, i kad postaneš uspešan, sedneš opet među četiri zida pa crtaš. Treba biti samom sebi najoštrij kritičar. A kad uspeš prijatno da iznenadiš

samog sebe, e, to je uspeh. Odavno sam shvatio i žesće se razočarao, da makar postao Moebius tinejdžerke neće držati moje postere na zidu, niti će me puštati na kasi preko reda... A bez toga, šta i imaš koji vrag da budeš uspešan?

PRESSING: I kako si pobedio to razočaranje? Kad si to jednom shvatio, šta te je ponovo nateralo među četiri zida?

GAJIĆ: Pa eto, oženio sam se, a žena opet ide u prodavicu i stoji na kasi, tako da je sve okej.

PRESSING: Šta te pokreće, šta te tera dalje?

GAJIĆ: Činjenica da nemam šta drugo da radim... A očigledno imam i frtalj ambicije više. Uživam da gledam svoje radove s vremena na vreme. Shvatim da stalno učim nove stvari, i da su mogućnosti veće nego što se meni u stanju trenutne inspiracije čini. Važno je napredovati i iznova se stavljati u probleme. To je ono sto meni ovaj posao čini jako interesantnim.

PRESSING: Posle toliko urađenih stvari, kako uspevaš da pronađeš nove probleme za rešavanje?

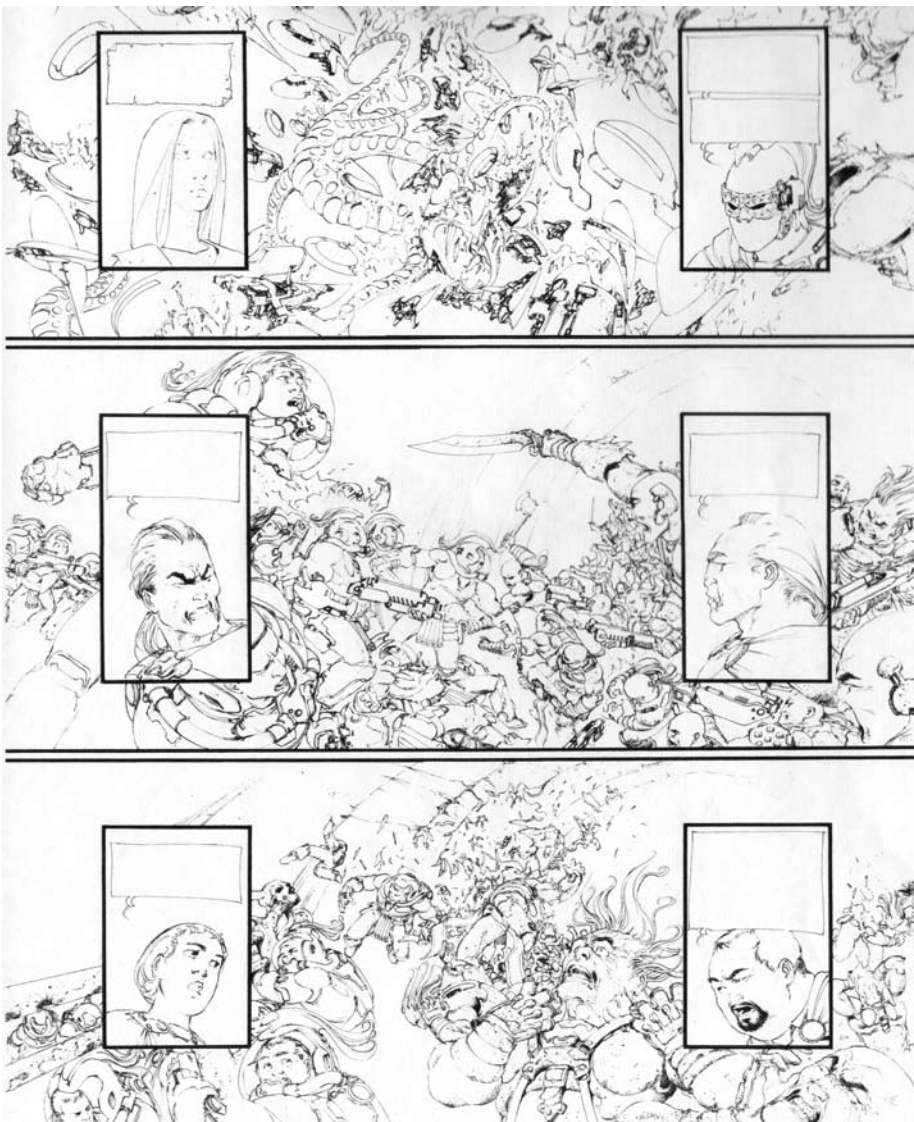
GAJIĆ: Lako, imam prijatelja koji paralelno egzistira i na internetu, te odande donosi na hiljade i hiljade slika (bez preterivanja!). Dovoljno je udobno se zavaliti i razgledati ih dok se sjajna ideja ne pojavi. Nekad mi se sviđa kolorit, nekad kompozicija, nekad poza, sve se to lepo iskompilira i posao može da počne. Nažalost, strip ne daje toliko slobode koliko to daju ilustracije. Radeći za Zabavnik, imao sam pregršt prilika za eksperimentisanje, i na njima sam naučio mnogo više nego na svim stripovima.

PRESSING: Da li to znači da ti je ilustracija izazovnija i draža i od stripa?

GAJIĆ: U svakom slučaju je interesantnija i dinamičnija... Mada strip opet ima niz drugih problema koje ilustracija nema, a koji nisu nista manje interesantni. Ako bih se morao odlučiti, to bi bila ilustracija. Ali bi definitivno najidealnije bila njihova integracija, nešto između ilustrovane knjige i stripa.

PRESSING: Jesi li definitivno završio sa stripom? Zvuči mi neverovatno da nemaš novih ponuda iz Francuske...

GAJIĆ: O, imam i te kako... Više nego ikad. Samo sa tom razlikom, što sad mogu da biram, a to je jako važno postignuće. Stripom neću prestajati da se bavim, ali definitivno neću samo to ra-



diti u životu. Jako je frustrirajuće bilo otkriti da table počinjem da radim rutinski. Bilo je sve manje izazova, a to je ono što autora počinje da vuče unazad. Nema više svežine, ni originalnosti ni izgaranja vec samo profesionalno odrađivanje... Rekoh sebi , pakuj prnje, idemo dalje...

PRESSING: Šta misliš šta je ono što će te vratiti stripu, ako mu se ikada vratiš?

GAJIĆ: Pa to će verovatno biti ono nešto što strip razlikuje od ostalih srodnih medija. Stripski jezik je meni jako interesantan, mada mi je filmski sve interesantniji. Voleo bi da kombinujem i ilustraciju i film i strip u budućnosti, ne bi se zaustavio samo na jednom...

PRESSING: Crno belo ili boja?

GAJIĆ: A zašto ne nešto između? Jako me je obradovala mogućnost eksperimentisanja na temu monohromatika – kolor – crno belo. Kad sam vizuelno sazeo za ovu vrstu grafizma, obilno sam ga koristio.

PRESSING: Kad smo već kod toga, kada misliš da si vizuelno sazeo? Možeš li precizno da odrediš trenutak i da kažeš, eto, to je taj strip, to je taj spot, to je ta ilustracija koja je prelomila stvari?

GAJIĆ: Nema šanse, tako ti ja radim i radim, i taman pomislim: uh, što je ovo dobro ispalo, evo sazeo sam... A onda sutra uradim nesto još bolje pa pomislim: jao, sazeo sam još više. Onda se sutra izlupetam na nekom ziceru pa kažem: a, ipak nisam. Kapiiram da mu sa sazrevanjem dođe slična stvar kao i sa uspehom: sazrevaš, sazrevaš, dozrevaš, prizrevaš, prezrevaš, zevaš, plivaš, zvezdaš...

PRESSING: Misliš li da je skromnost, po onoj staroj izreci, vrlina onih koje drugih vrlina nemaju? Smatraš li se skromnim?

GAJIĆ: Pa u suštini jesam skroman. Lako je kuvati za mene, ne trošim novac na materijalne stvari, uglavnom ćutim u društvu. Ali kad neko krene da me hvali, još ako i pretera (što ljudi vole da čine), onda ne mogu da se otmem želji da zaigram svoju ulogu ultra baje koji crta ko lud. Sva sreća pa se takve prilike retko ukazuju, tako da se ne plašim da ću postati neki naduvani kreten.

PRESSING: Pitao sam te to jer si skoro bio prozivan zbog nekih izjava u Francuskoj...

GAJIĆ: Uhhh... U pravu si, Boris Lazić me je gadno bio napao zbog pogrešnog prevoda. Naime, moju izjavu da sam perjanica Jugoslovenskog stripa (citat jednog teksta u Nin-u) on je preveo da sam pionir Jugoslovenskog stripa i... I ode sve u tri lepe...

PRESSING: Kako reaguješ na kritike?

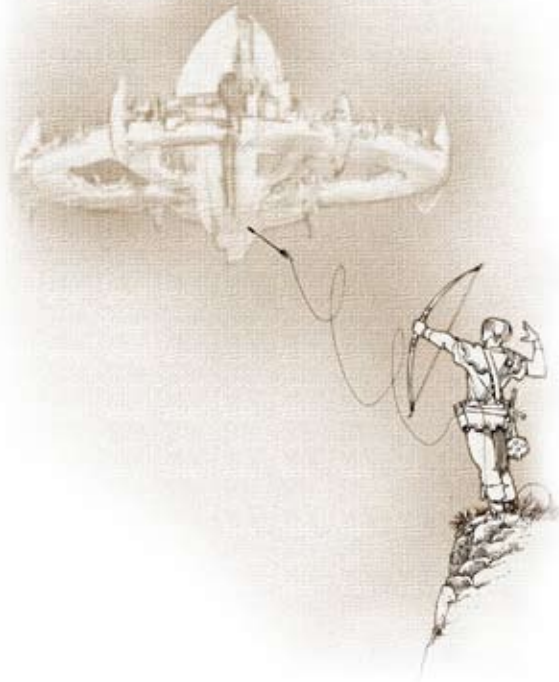
GAJIĆ: Pa i nemam baš mnogo prilika za reagovanja, ali iskreno volim da me ljudi vole, i trudim se da budem i ja prema njima fin. Ali tada mi je baš bilo teško i bilo me je jako sramota, a i drugari su me mnogo zezali: 'Alo, pionir, gde ti' kapa?' Onda sam napisao pismo demanta, pa mi je bilo lakše...

PRESSING: Imaš li cilj u bavljenju umetnošću? Zvuči možda apstraktno i glupavo, ali postoji li nešto što si sebi zacrtao a još nisi postigao i što bi moglo da bude tačka u kojoj bio zadovoljan?

GAJIĆ: Imam cilj u bavljenju umetnošću, a to je da omogućim sebi da se bavim umetnošću. A ne da radim šta mi kažu i kako mi kažu; već da se kao pravi umetnik, lepo skinem go pa trčim po livadi dok mi neka ingeniozna ideja ne padne na pamet. Ili dok me ne uhapse. Ali onda im pokažem da sam član ULUPUDS-a pa me puste da trčim dalje. Inače, postoji mnogo stvari koje još nisam postigao, a hteo bi. Trenutno radim na dugometražnom animiranom filmu, i želeo bih da ga završim. A posle toga opet jedan strip, pa onda jedna ilustrovana knjiga, pa onda Videćemo Možda još jedno dete?!

PRESSING: Kako si došao do animiranog filma? Jel se to čovek jednog dana probudi i kaže sebi: „Dosta mi je stripa, unajmiću desetak animatora, dati im redovnu platu i raditi crtani film?“

GAJIĆ: Pa otprilike tako ide. Malo stvari krenu da se komplikuju kad kreneš da tražiš taj novac za unajmljivanje deset animatora... Ali pošto sam u ovom slučaju ja i producent, onda je akcija jos opuštenija. Stvar se baš tako i desila. Pošto se sve češće pisalo i pričalo da sam ja dobar u ovome čime se bavim, ja sam najzad i poverovao u to. A onda, ako sam ja zaista taj, pa daj da unajmim deset animatora, pa da vidimo. Neko bi možda kupio stan, a ja sam rešio da investiram u svoju umetnost. Napisao sam priču,





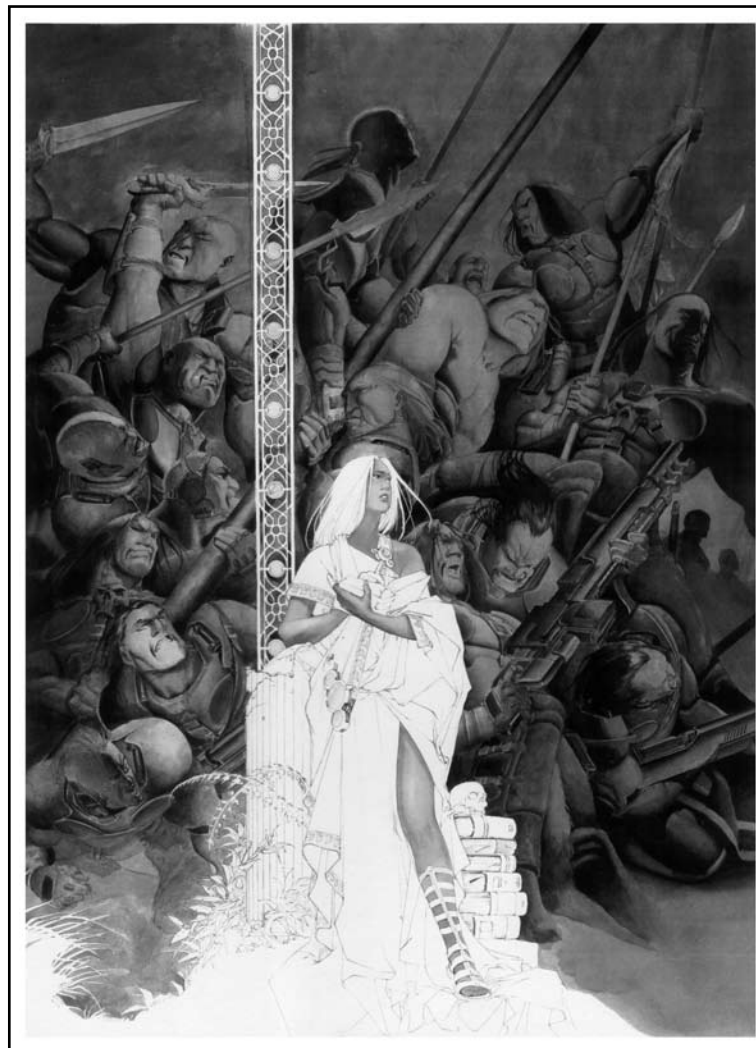
pa onda i scenario, i što je vreme više prolazilo, sve sam bio ubeđeniji da se u kolo mora ući. A onda kad uđeš, onda je lako: samo igraj, tada ionako više nema napolje.

PRESSING: *Jesi li strog šef? Jel možeš, kad zatreba, da podvikneš? Pitam to jer kod tebe radi kao animator i Vlada Vesović, koga znaš još od pre akademije i koji je duplo stariji od tebe pa me zanima dinamika tih odnosa...*

GAJIĆ: Jako mi je drago kad vidim da je zadatak koji sam pred nekog stavio tog nekog i zainteresovao. Tada sve ide po loju. Na žalost, dešavaju se i neinspirativne scene koje umaraju. Znam po sebi, tada je zaista najlakše imati nekog da pritiska. I onda šta ću, pritiskam, onda se oni bune onda ja opet pritiskam, onda oni začute, onda ja popuštam... I tako...

PRESSING: *Ti si se ranije okušao u animaciji radom na nekim muzičkim spotovima. Koliko je ovo iskustvo različito?*

GAJIĆ: Isto koliko je i 70 različito od 2. Naravno, pričam o minutazi. Naravno da tu ima još pregršt razlika, na prvom mestu režisersko-dramaturških, ali zbog tih razlika mi je ovaj posao i veoma interesantan. Jako je lepo kad nakupimo scena pa onda sednemo da mudrujemo kako sad to da se poreda. Jos ako si gazda i imaš moć odlučivanja, onda je to prava milina.



PRESSING: *Kako tvoja žena podnosi da joj je kuća stalno puna ljudi?*

GAJIĆ: Naravno da moja žena ne bi podnosila punu kuću ljudi. Zato sam i iznajmio malu garsonjeru na čitavih 20m od moje kuće. Kao kod kuće, a nisi kod kuće...

PRESSING: *Pristustvovao sam situacija kad su ti strip autori mlađi od tebe pokazivali svoje radove, i bio si jako strog, jako jasan oko stvari koje ti se nisu sviđele. Misliš li da je to pravi način kritike?*

GAJIĆ: Kreativan posao poput crtanja stripova ume da bude pun zamki za neiskusne autore. Lenjost, preterana detaljnost, loša montaža su samo neke od njih. Treba im jasno ukazati na loš put kojim su krenuli. Trudim se da uvek budem izbalansiran, koliko pokuda, toliko i pohvala.

PRESSING: *Kako si se snašao pišući sam svoj scenario? Jel bilo ono: Baš sam ovo želeo, ili Šta mi je ovo trebalo u životu?*

GAJIĆ: Zaista sam uživao. Dok nisam seo da ga pišem rojilo mi se bezbroj ideja svakog dana i ja sam ih, kad sam bio u prilici, i zapisivao. U svakom slučaju pisanje mi je, kad sam seo, odnelo malo vremena. Pošto sam postavio kostur, posle je samo bilo popunjavanje već smišljenim scenama.

PRESSING: *Prošlo je više od deset meseci od trenutka kad si krenuo da radiš crtač. Kako ti sad tvoje početne ambicije i ideje izgledaju iz ove perspektive? Da li je ispalo kako i očekivao?*

GAJIĆ: Na svu sreću, ispalo je i bolje. Istina, uzima i mnogo više vremena nego što sam očekivao, ali šta ćeš... Još nisam zažalio što sam ušao u sve ovo, pričinjavama mi veliko zadovoljstvo da radim sa ljudima, za razliku od strip karijere kad sam većinom bio usamljen. Već sam dosta mudriji nego što sam bio kad sam počeo film, ali i dalje sam uveren da radim pravu stvar.

PRESSING: *Šta si konkretno naučio za ovih desetak meseci?*

GAJIĆ: Uh, ne znam da li bi baš tako detaljno zalazio u deskripciju radnog procesa i njegovu demistifikaciju... Ali recimo da sad definitivno znam razlike između stripskog i filmskog montiranja i režije. Čovek uči dok je živ, to je poznata stvar, a i dosta toga se zaboravlja... Tako da ne sumnjam da ću i u narednih godinu dana još mnogo toga naučiti.

PRESSING: *S obzirom da si prošlih nekoliko albuma radio sa scenaristikom Valeri Maržan, jesi li nešto naučio od nje?*

GAJIĆ: Ne toliko o scenariju koliko o svetu stripa u Francuskoj uopšte, šta i kako ide.

PRESSING: *! Šta i kako ide?*

GAJIĆ: Pa recimo da sve ide onako kako bi jedino i moglo da ide... Nema tu nikakvih problema. Jedino što jedan mladi autor pun želje za dokazivanjem ne razmišlja toliko o poslu koliko o filozofiji stvaranja, anatomiji, atmosferi, topografiji lica, itd... A onda se ispostavi da o tome osim tebe niko ne razmišlja, već svi samo računaju, broje, planiraju, kombinuju...

PRESSING: *Tvoj brat Vukašin je takođe uspešan strip crtač. Kako je bilo vaše odrastanje? Jel se puno crtalo u domu Gajića?*

GAJIĆ: Da znaš i da jeste, moja prva sećanja i jesu precrtavanje omota albuma grupe Iron Maiden, i čitanje onih malih Marvela i takođe precrtavanje istih. Eto, od onda se ništa nije promenilo. Tada smo crtali stripove na jednoj strani i prodavali ih majci, a sad ih prodajemo Francuzima. On je kao stariji dosta uticao i svojim primerom pokazivao da sve to i nije toliko teško. La-

gano smo ulazili u sve ozbiljnije stvari i pravili sve lepše stripove. Takođe smo se mnogo igrali sa lego kockama i naše rasprave o dizajnu svemirskih brodova se ne razlikuju mnogo od onih kad smo imali 10 godina. Takođe mi je impresivno kad primetim čitajući neki stari strip da zastajem i dalje na istim mestima na kojima sam i tada. Već sa 7 - 8 godina smo znali zašto je Džon Busema majstor i gde je dobro nacrtao šaku a gde facu...

PRESSING: Da li je bilo nekog crtačkog nadmetanja među vama kad ste odrastali? Jel bilo rivaliteta među vama dvojicom?

GAJIĆ: Ne mnogo. Kad smo bili mali on je bio bolji, sad sam to ja, videćemo kad omatorimo.

PRESSING: Primećuješ li neke sličnosti u vašem grafičkom izrazu, u vašem crtežu?

GAJIĆ: Da, naravno. Na potpuno istim uzorima smo iznikli. Razlike u stilovima su nastale usled razlike u tehnikama koje smo koristili. On je kompjuteraš a ja sam manuelac, ali osim toga, nema bitnije razlike, ni u izboru tema, ni u odabiru poza, izraza lica, odeće, atmosfere... Prilično je sve slično.

PRESSING: Kad već spominješ uzore, koji su te crtači inspirisali na početku, a koji te inspirišu danas?

GAJIĆ: Ne bi navodio imena, ali recimo da su me prvo zanimali Amerikanci pa Evropljani pa onda Japanci , a sad me zanima sve. Mislim da je uzore važno imati, ali je još važnije smoći snage posle izvesnog vremena i krenuti svojim putem.

PRESSING: Čuo sam da za sve svoje godine prilično plodne saradnje sa Zabačnikom nisi podigao ni jedan jedini uplaćen honorar! Da li je to tačno, i ako jeste, zašto je to tačno?

GAJIĆ: Otkud ti za to znaš?! (Smeh) Ali to je polovična istina... Istina je da ih nisam podizao godinama. Jednostavno, nije bilo potrebe, od Francuza se lepo zarađivalo a ja se ne palim preterano na pare. Elem, kad je krenulo sve ovo sa filmom, pare su odlazile, tako da sam se jednog dana odlučio da odem i do banke da vidim ima li tamo nešto od Zabavnika, a ono...

PRESSING: Čisto zanatsko pitanje: Čime i na čemu radiš kad radiš strip, kako izgleda tvoj radni proces?

GAJIĆ: Ok, evo ovako: Uzmem prvo običan



papir A2 format i na njemu uradim skicu, onda zalepim hamer na njega pa istuširam tankim flomasterom. Onda uzmem crnu temperu i celu tablu prvo ofarbam valerski. Onda uzmem akvarel ili tuševu u boji i krenem da kolorišem. Posle toga seckam maske i airbrushiram šta treba (uglavnom atmosfere i pozadine), na kraju drvenim bojcama pomalo doradujem poneki detalj gde treba i belom temperom poneki high-

light. I to je to!

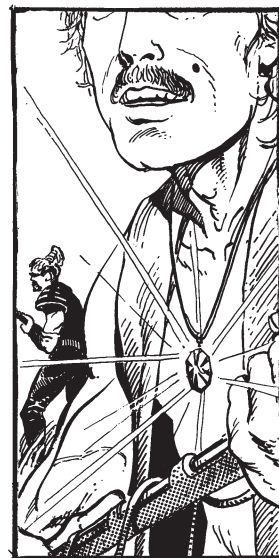
PRESSING: Imaš li neki savet za mlade, neafirmisane autore, nešto što bi i sam voleo da si znao kad si počinjao, što bi ti olakšalo stvari?

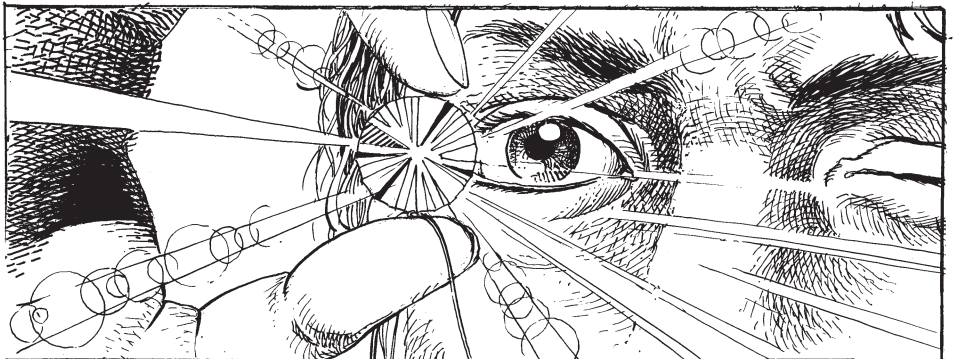
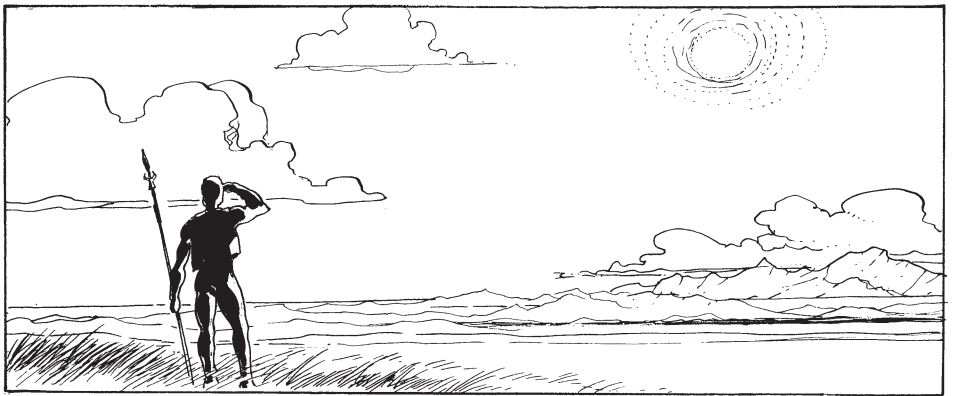
GAJIĆ: Deco, nemojte se plašiti ovog posla, on vam je prijatelj i trudite se da ga zavolite što više. Ako primetite da ga radite zbog novca - pukli ste!

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ



Treća glava KERBERA

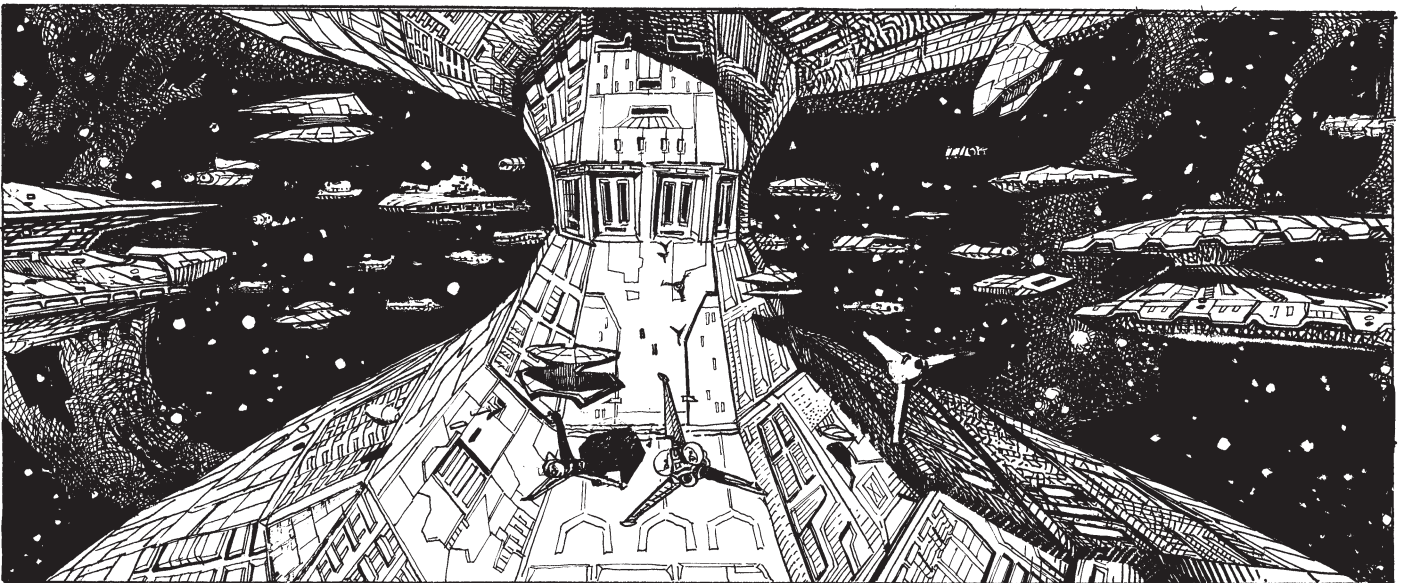
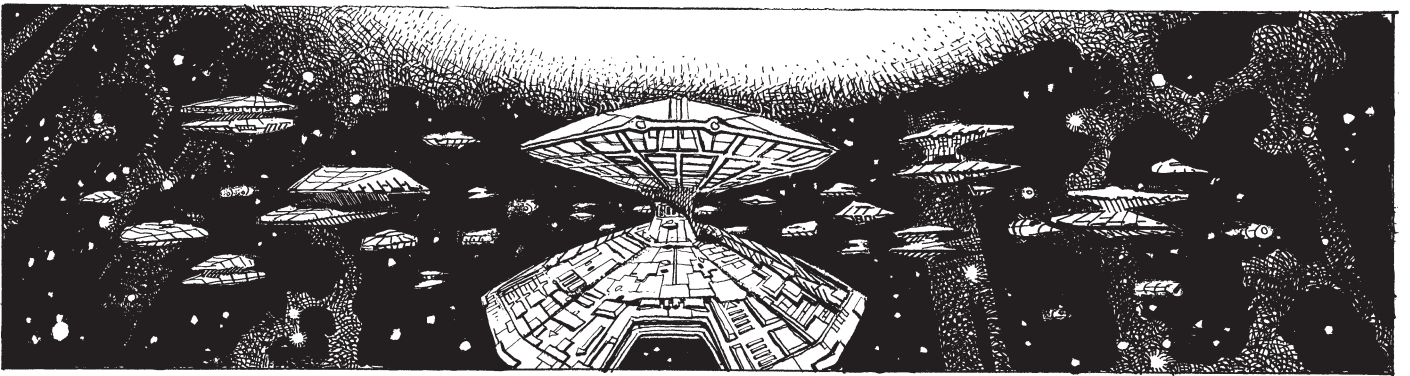
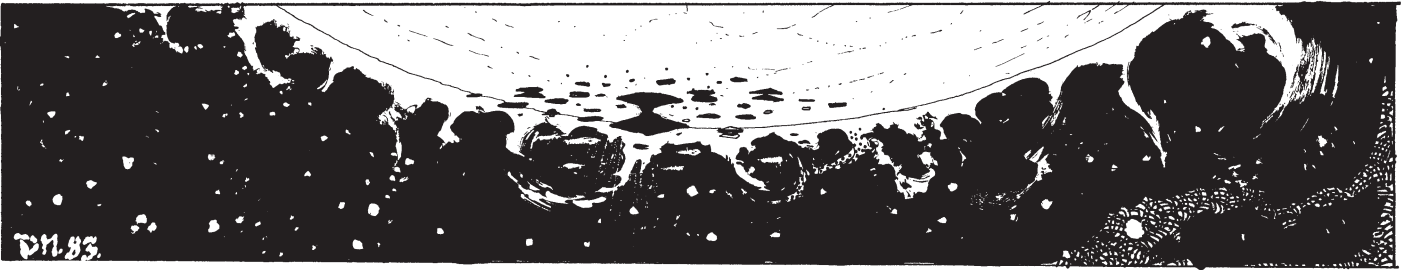
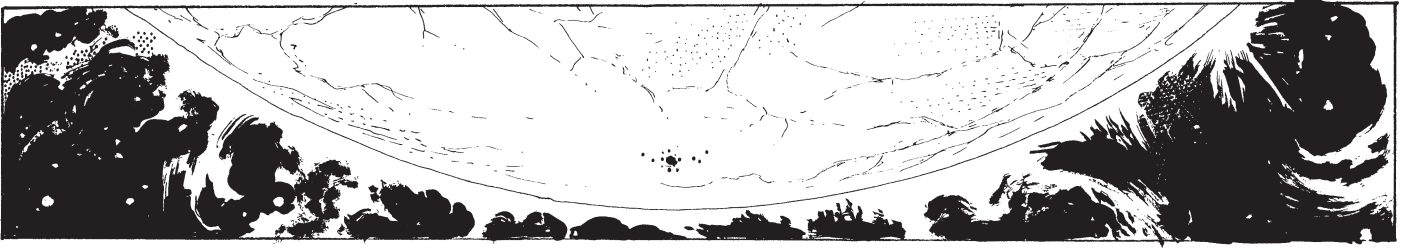


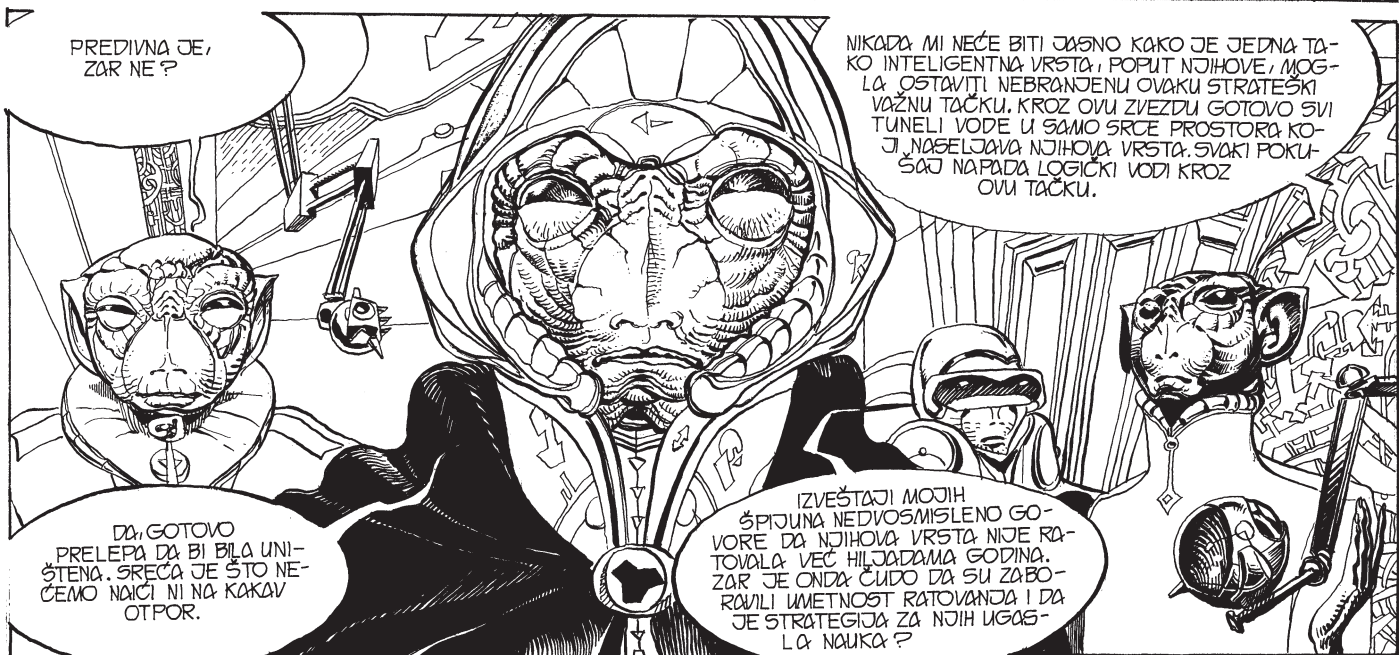
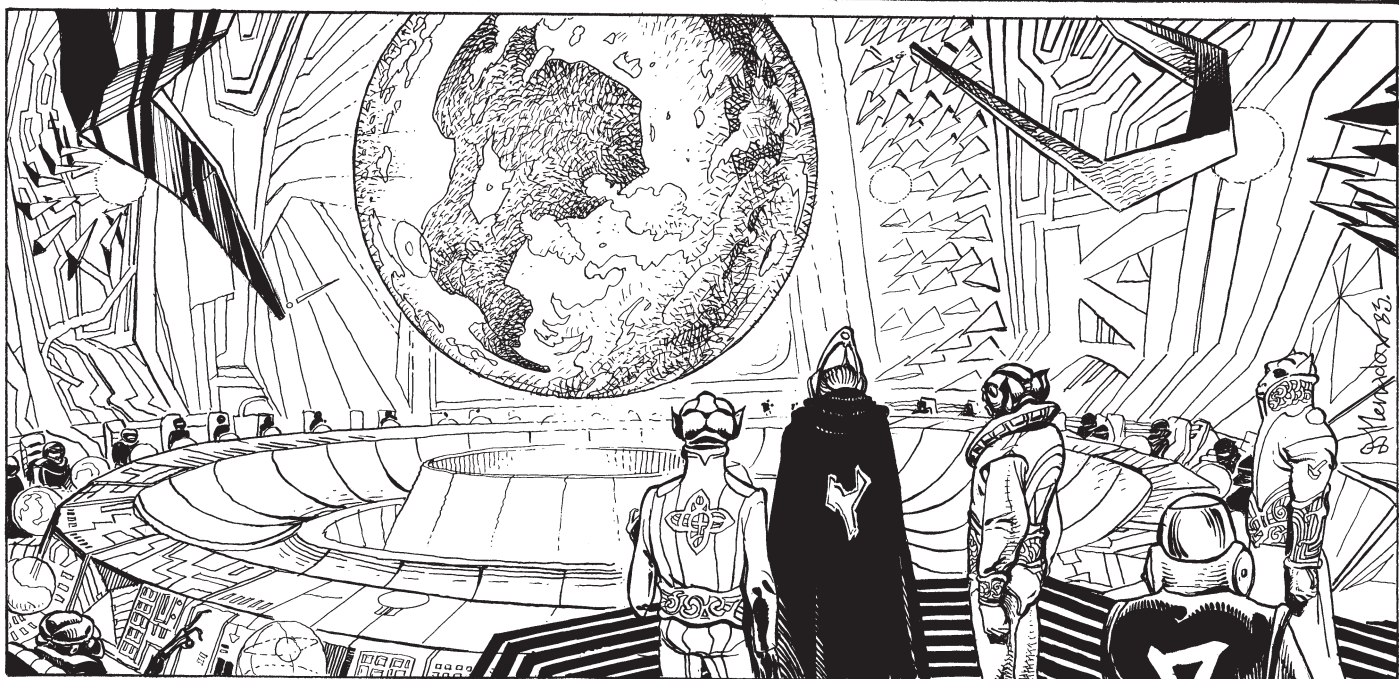
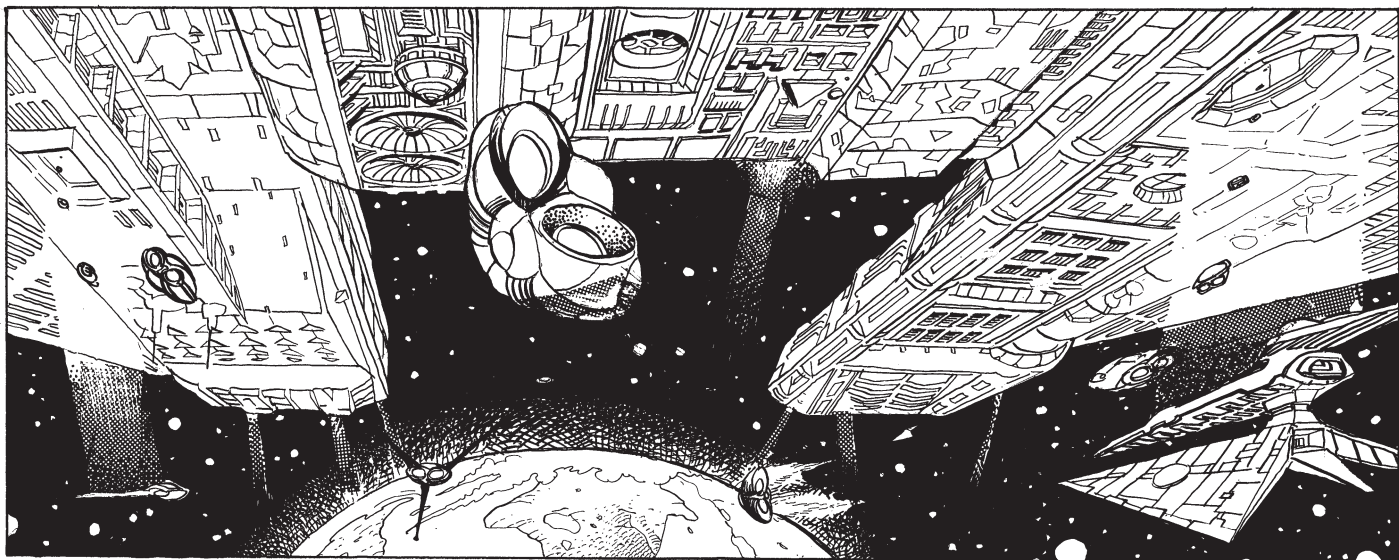


DOK JE TRČAO PREMA NASELJU, ONIS JE U SVESTI NOSIO SLIKU STRAVIČNOG DOGAĐAJA NA NEBU.



St. Klemenski 83.



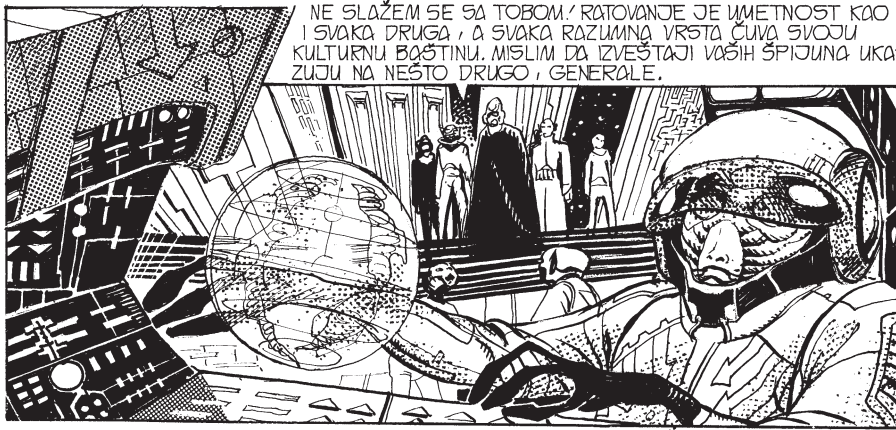


PREDIVNA JE,
ZAR NE?

NIKADA MI NEĆE BITI JASNO KAKO JE JEDNA TAKO INTELIGENTNA VRSTA, POPUT NJIHOVE, MOGLA OSTAVITI NEBRANJENU OVAKU STRATEŠKI VAŽNU TAČKU, KROZ OVU ZVEZDU GOTOVO SVI TUNELI VODE U SAMO SRCE PROSTORA KOJI NASELJAVAJU NJIHOVA VRSTA. SVAKI POKUSAJ NAPADA LOGIČKI VODI KROZ OVU TAČKU.

DA, GOTOVO PRELEPA DA BI BILA UNIŠTENA. SREĆA JE ŠTO NEĆEMO NAICI NI NA KAKAV OTPOR.

IZVEŠTAJI MOJIH ŠPIJUNA NEDVOSMISLENO GOVORE DA NJIHOVA VRSTA NIJE RATOVALA VEĆ HILJADAMA GODINA. ZAR JE ONDA ČUDO DA SU ZABORAVILI UMETNOST RATOVANJA I DA JE STRATEGIJA ZA NJIH UGASILA NAUKA?



NE SLAŽEM SE SA TOBOM. RATOVANJE JE UMETNOST KAO I SVAKA DRUGA, A SVAKA RAZUMNA VRSTA ČUVA SVOJU KULTURNU BASTINU. MISLIM DA IZVEŠTAJI VAŠIH ŠPIJUNA UKAZUJU NA NEŠTO DRUGO, GENERALE.



NIJHOVA CIVILIZACIJA JE STARIJA OD NAŠE I TOKOM SVOJE ISTORIJE VIŠE PUTA SE RASPADALA I PONOVO STVARALA. TO ČESTO VODI U IZOLACIJU POJEDINIH PLANETA, PA ČAK DO VEĆIH SEKTORA. TO JE POZNATA STVAR I U NAŠOJ ISTORIJI.



OVAJ JE SVET OČITO, NEKAD DAVNO, BIO ROŠKRŠNICA TRGOVAČKIH PUTEVA I JEDAN OD CENTARA NJIHOVE CIVILIZACIJE. SVI STE VIDELI SLIKE RUŠEVINA. PRILIKOM POSLEDNJEG SLOMA SIGURNO JE OSTAO ZABORAVLJEN I ZBOG TOGA ZAPAO U OVAJ STADIJ PRIMITIVIZMA U KOJEM SMO GA ZATEKLI. O TOME NAJBOLJE SVEDOČI PODATAK DA OTKAD GAŠ POSMATRAMO NIJEDAN BROD NIJE STIGAO IZ CENTRA NJIHOVE CIVILIZACIJE.

PET OBRTAJA OKO ZVEZDE NIJE NEKI DUG PERIOD!

NAŠA SREĆA JE ŠTO SMO UPRAVO U TAKVOM TREUTKU ZAPOČELI OVAJ POHOD. JER AKO OVA PLANETA NIJE IZOLOVANA OD GLAVNOG TOKA NJIHOVE CIVILIZACIJE KAKO INACE OBJASNITI OVAKO NIZAK NIVO TEHNOLOGIJE, TOLIKO NETIPIČAN ZA NJIHOVU A-GILNU RASU.

PREMA TOME NE MOU TE SE ZAVARAVATI, JEDINA PREDNOST KOJU IMAMO U ODNOSU NA OVU RASU JE FAKTOR IZNENAĐENJA. KADA SE JEDNOM NAĐEMO U SRCU NJIHOVOG PROSTORA, KADA SE SPUSTIMO NA OSTALE NJIHOVE PLANETE VIDEĆETE DA BI NAM U SVAKOJ DRUGOJ SITUACIJI BILI DORASTAO PROTIVNIK. A OVDE ?



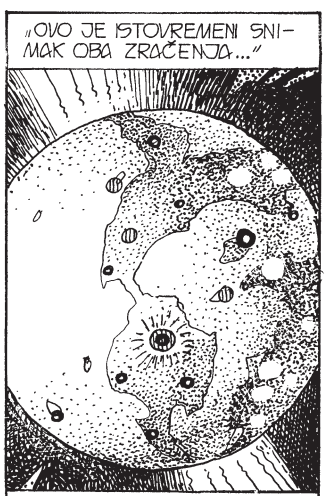
UOSTALOM, POGLEDAJTE SAMI...



„NIJHOVA ZAOSTALOST SE VIDI I PO TOME ŠTO SU SVI IZVORI INFRACRVENOG ZRAČENJA PRIRODNOG POREKLA!“



„OVO JE SNIMAK IZVORA RADIOAKTIVNOG ZRAČENJA. NJIH GOTOVO UOPŠTE I NEMA.“



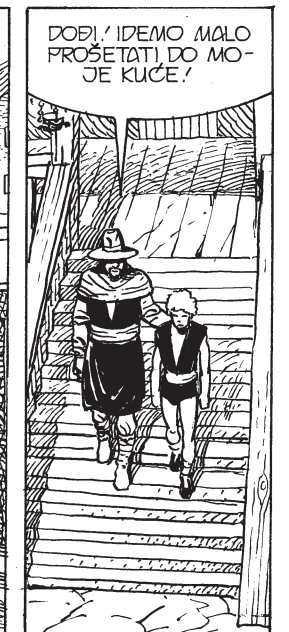
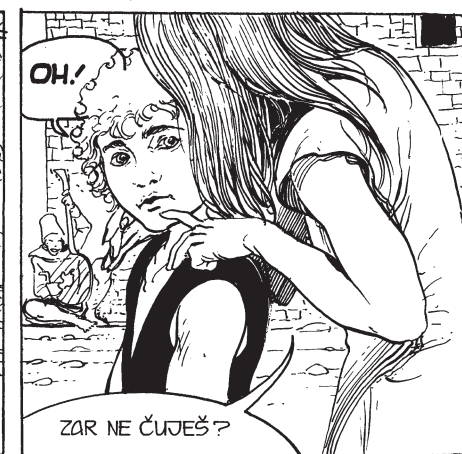
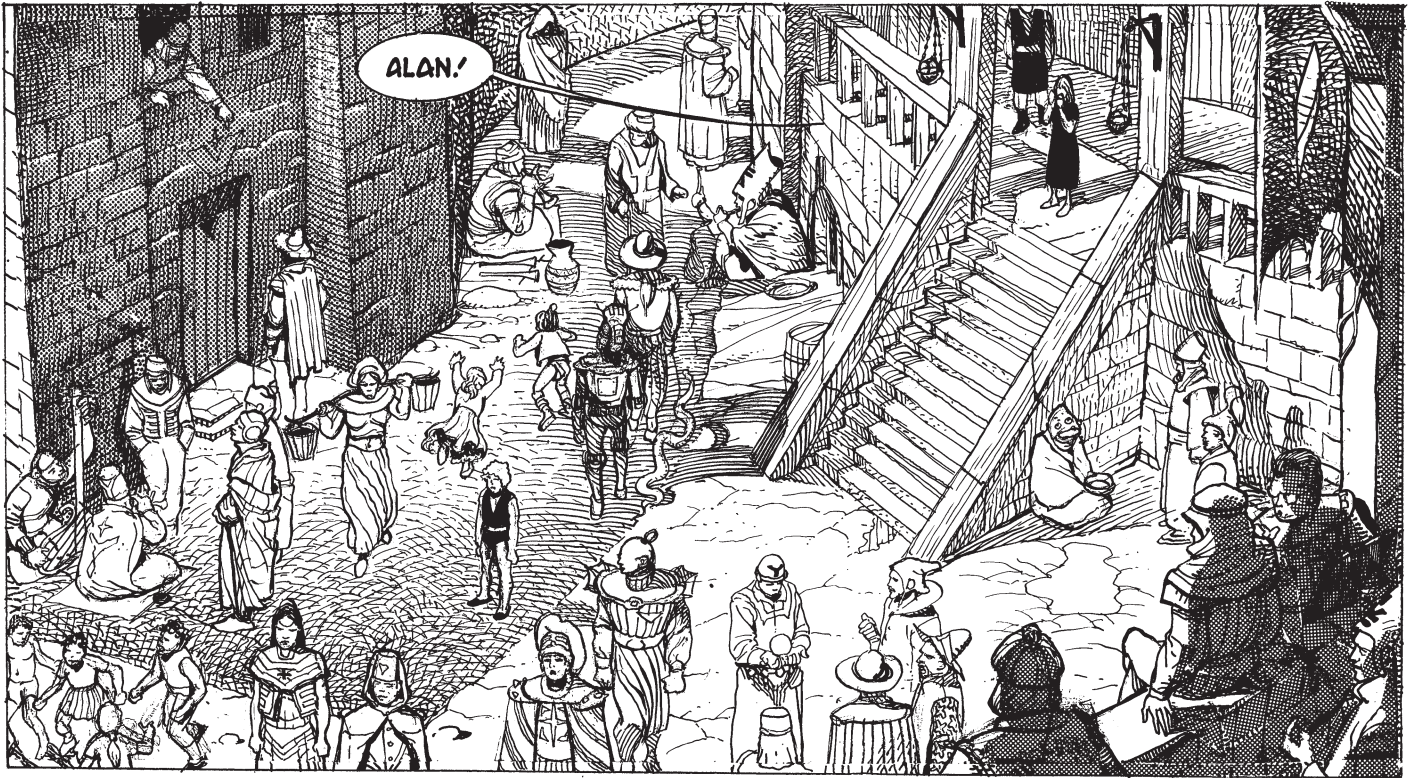
„OVO JE ISTOVREMENI SNIMAK OBA ZRAČENJA...“
„ZAR TU NE DOLAZI DO PREKLAPANJA NA JEDNOM MESTU?“
„TU JE REČ O OBIČNOM RADIOAKTIVNOM BLATU. TO PODRUČJE JE VEĆ PROVERENO!“



ALI ZA ONE KOJI NE VERUJU EVO UVEĆANE SLIKE JEDNOG NASELJA IZ TE OBLASTI.

TO SU NJIHOVI MLADI.

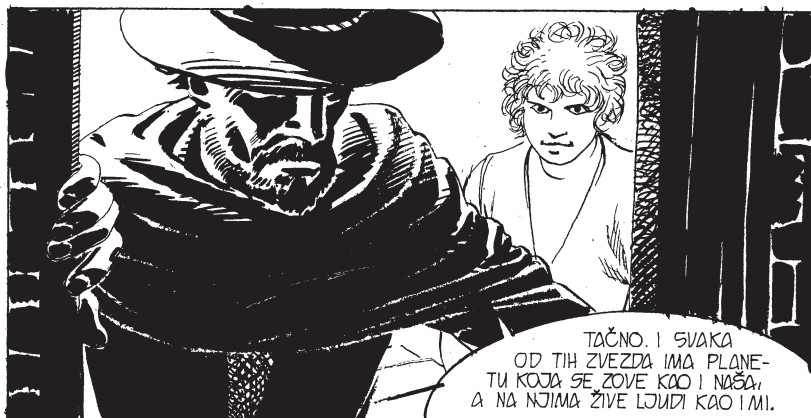
KAKO SU RUŽNI!







PA TO SU SVE IMENA DRUGIH ZVEZDA, KOJA SI ME UČIO!



TAČNO. I SVAKA OD TIH ZVEZDA IMA PLANETU KOJA SE ZOVE KAO I NAŠA, A NA NJIMA ŽIVE LJUDI KAO I MI.



VIDIŠ, HAD, KOJI JE BIO BOG PODZEMLJA, NIJE DOZVOLJAVAO DA MRTVI, KADA JEDNOM UDU U NJEGOVO CARSTVO, IZ NJEGA IZABU. DA BI IH SPREČIO ON JE IMAO JEDNOG OPASNOG PSA SA TRI GLAVE I TAJ SE PAS ZVAO **KERBERUS**

ZNAČI NAŠ SVET SE ZOVE PO PSU.

TAČNO, PO PSU ČUVARU, KAO I TAJ PAS I NAŠ SVET IMA TRI GLAVE.



NOŠ SVET IMA TRI GLAVE?!



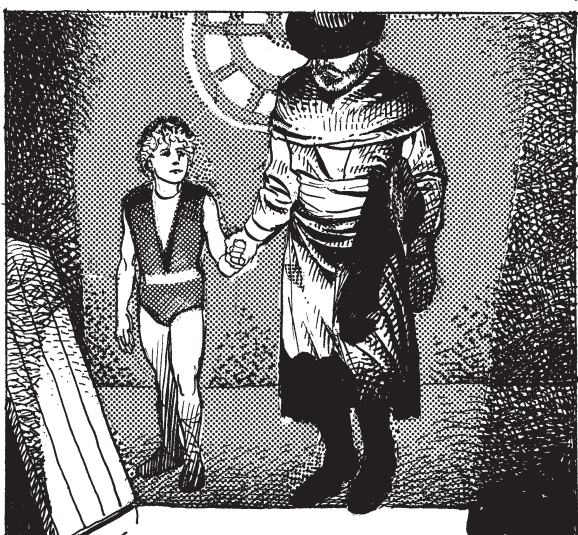
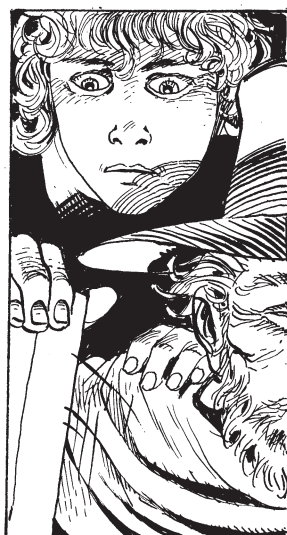
DA, JEDNA JE GLAVA MOJA, A ZATO ŠTO SAM NAJSTARIJI ZOVU JE **MUDRA GLAVA**. DRUGA GLAVA JE TVOGA OCA, ON RADI SVE ŠTO MU JA NAREĐIM I ZATO GA ZOVU **RADNA GLAVA**. TREĆA...

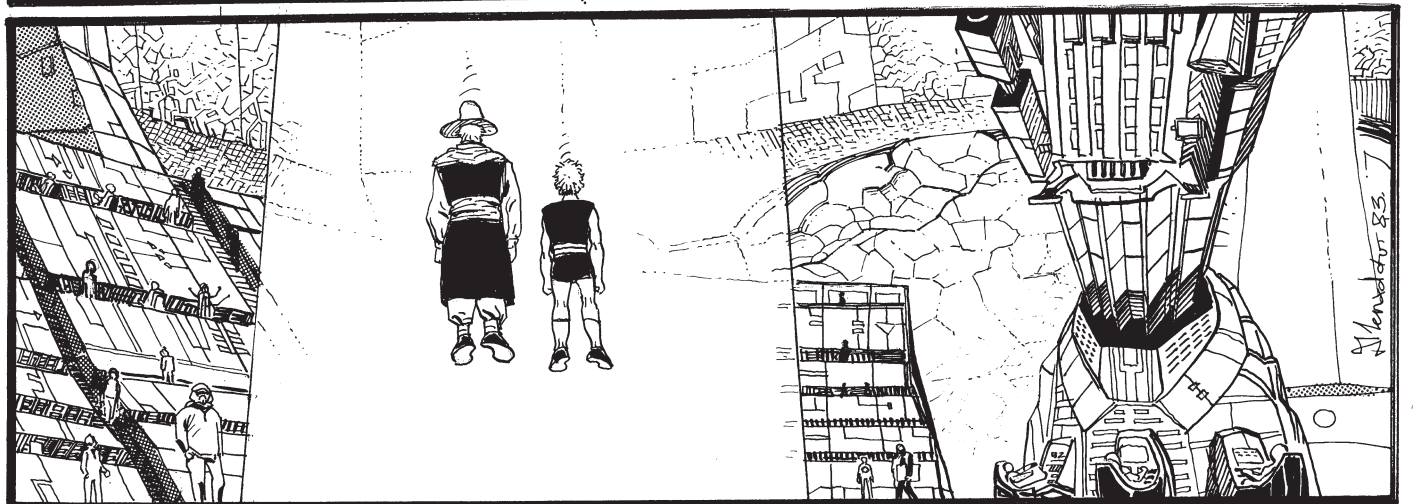
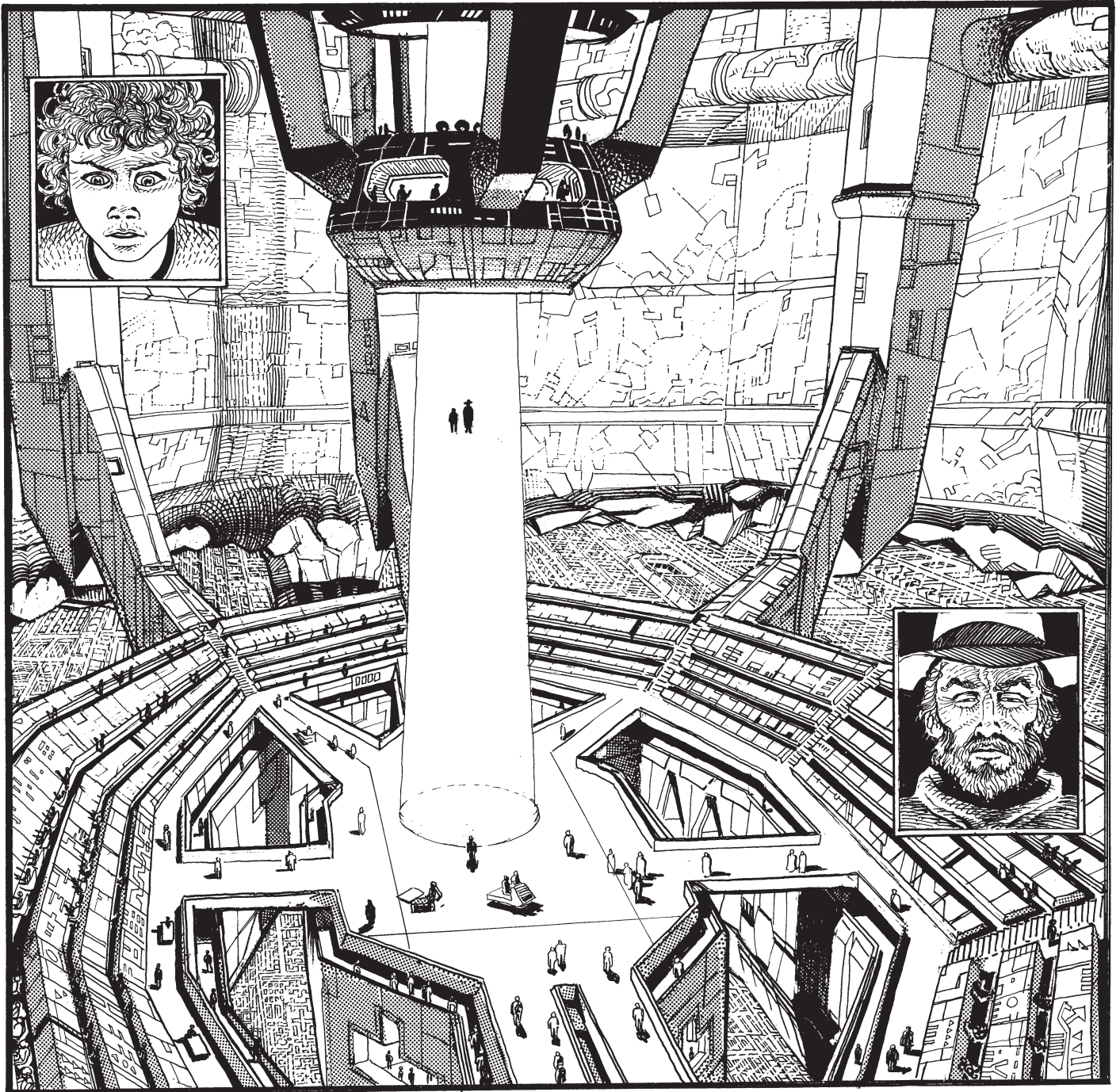
TREĆA JE MOJA GLAVA, ZAR NE?

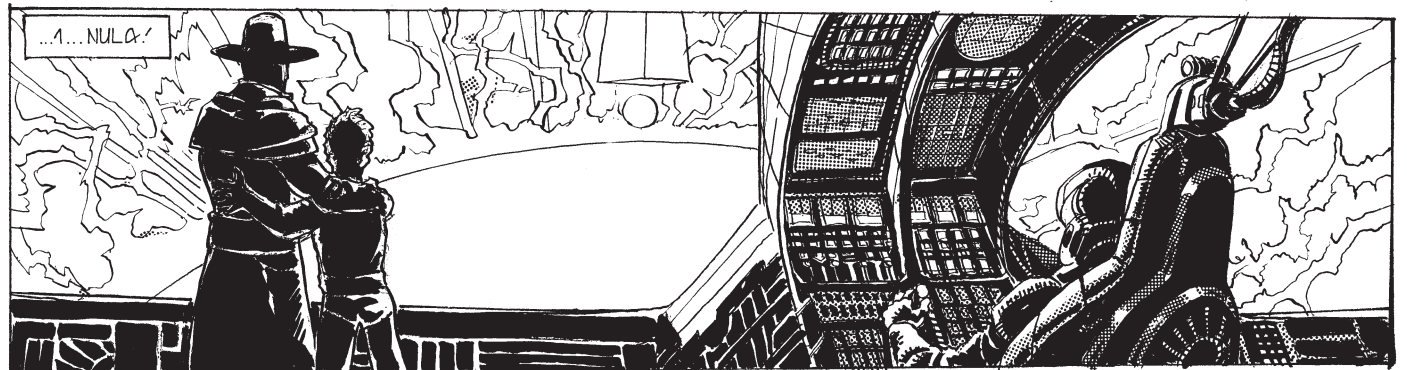
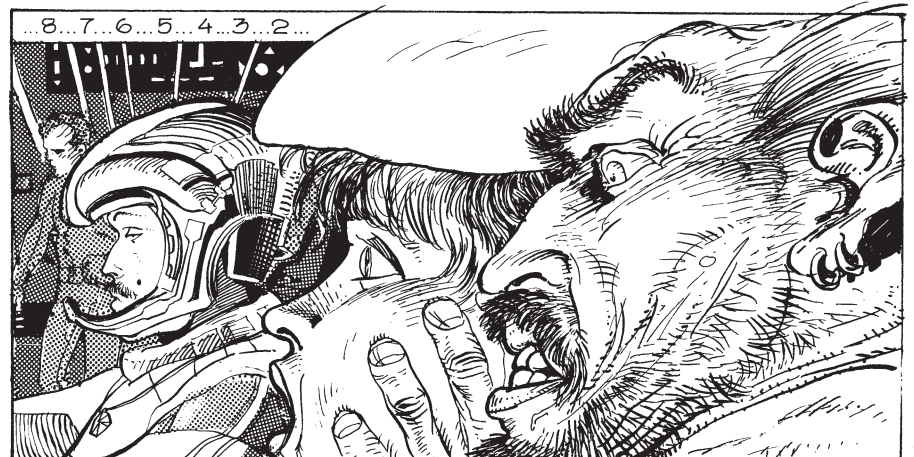
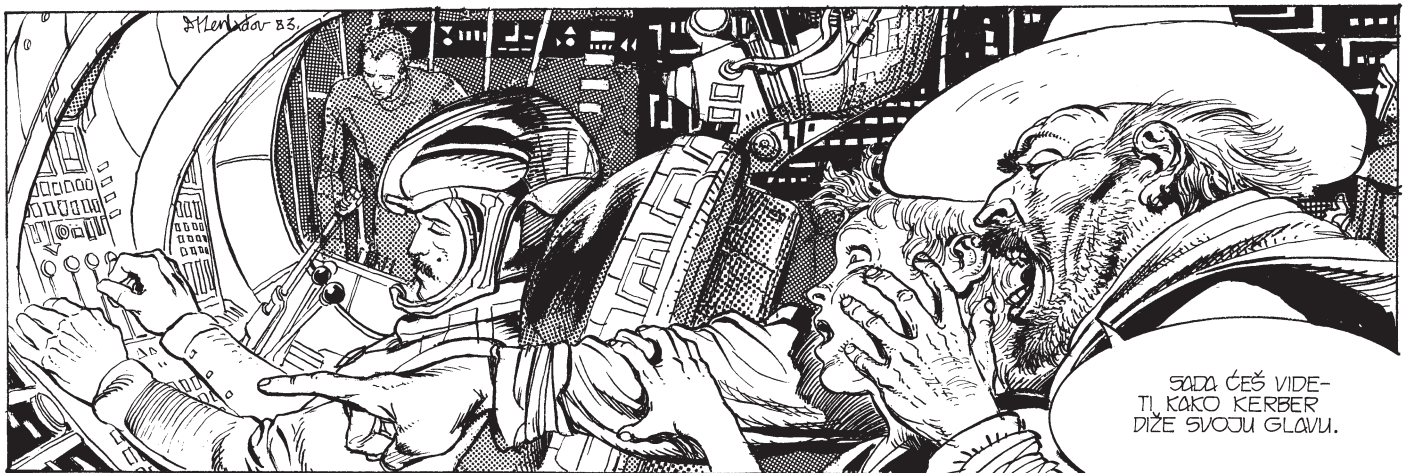
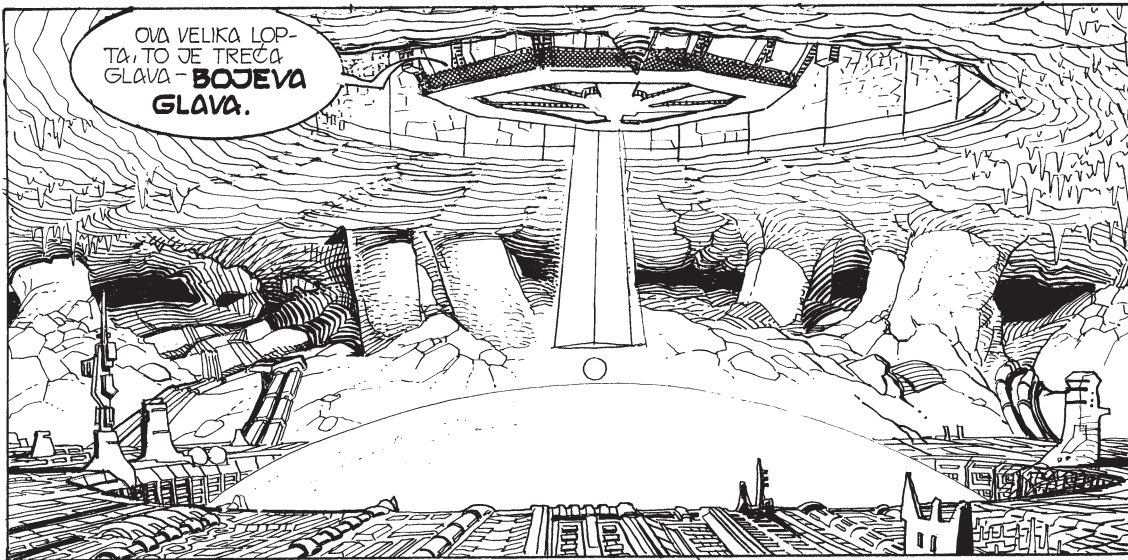
NE.

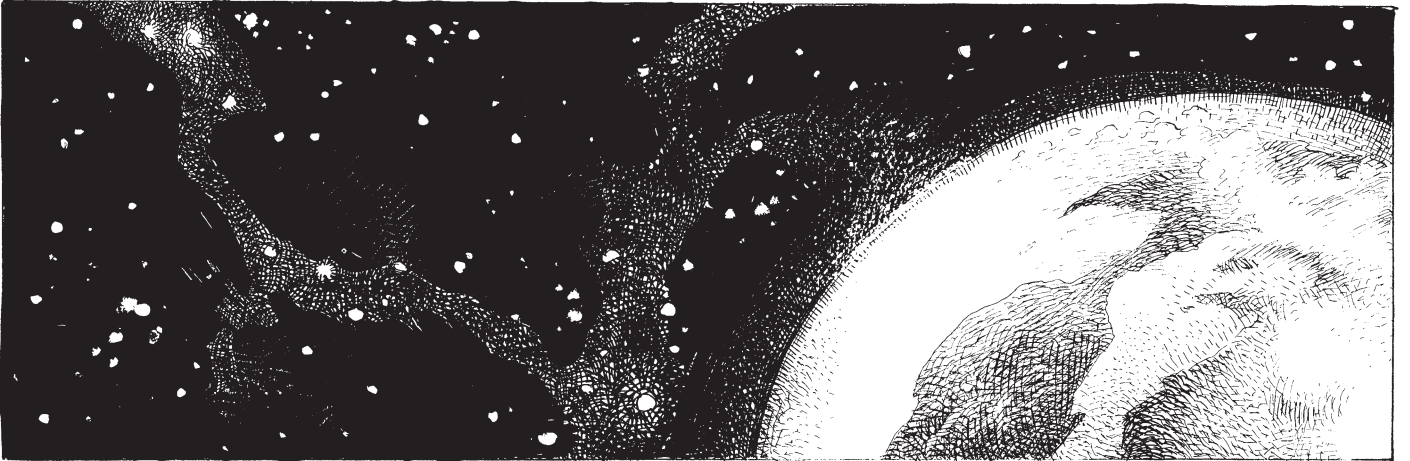
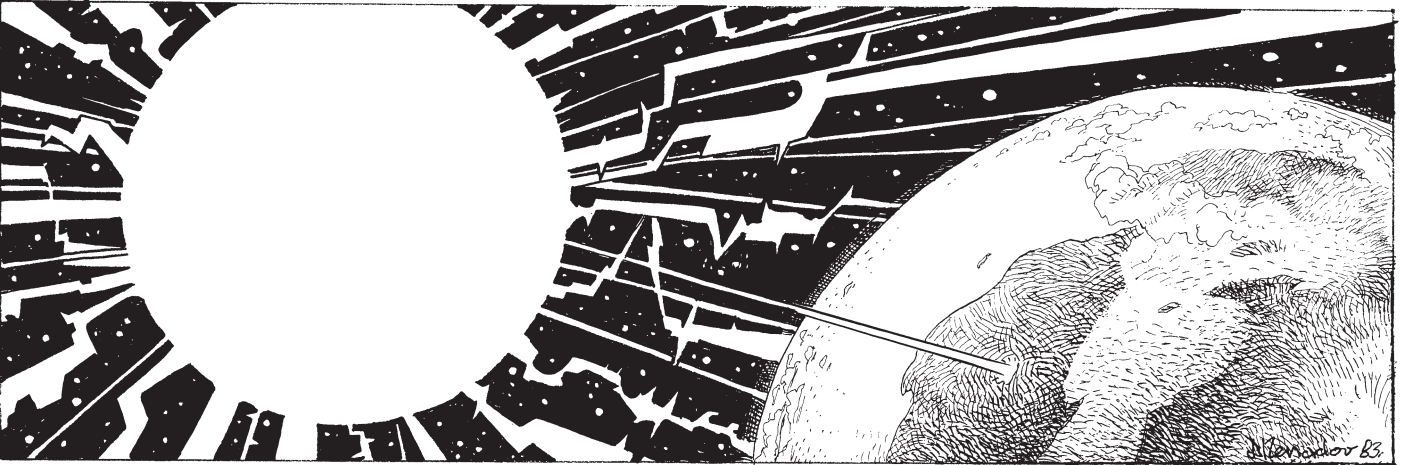
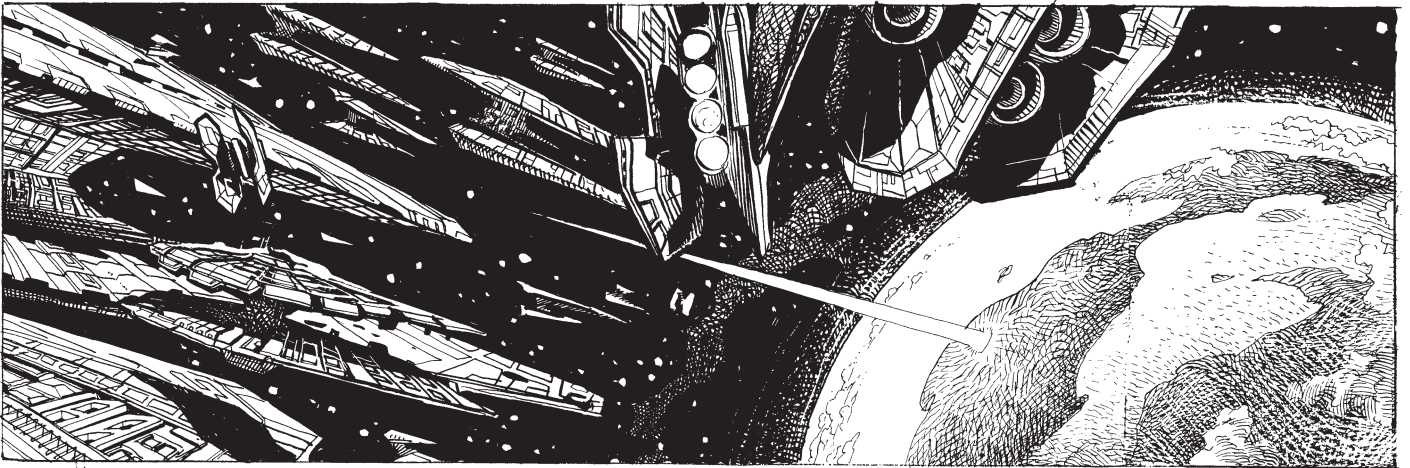


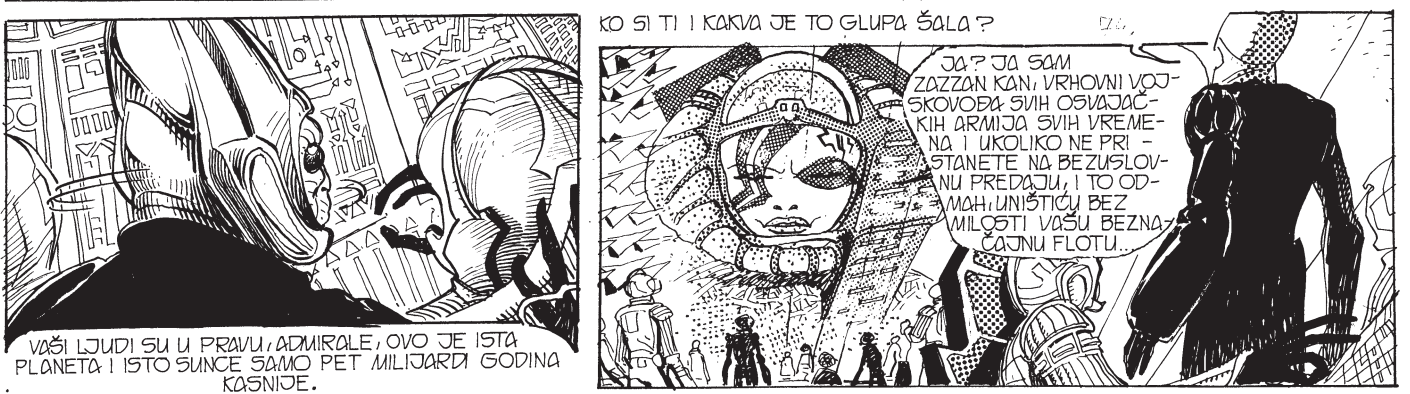
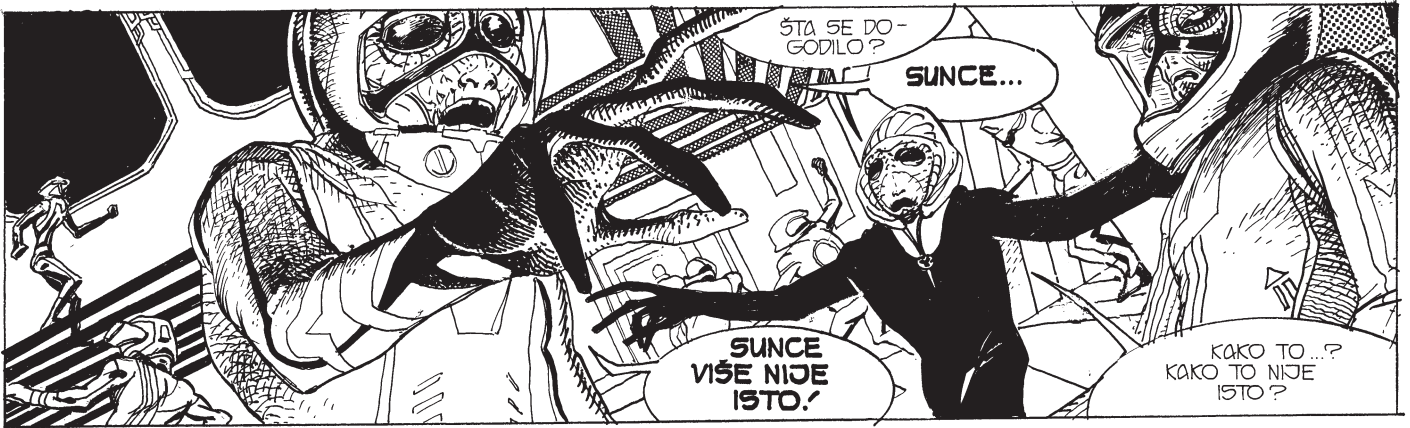
DOBI, POKAZAĆU TI.

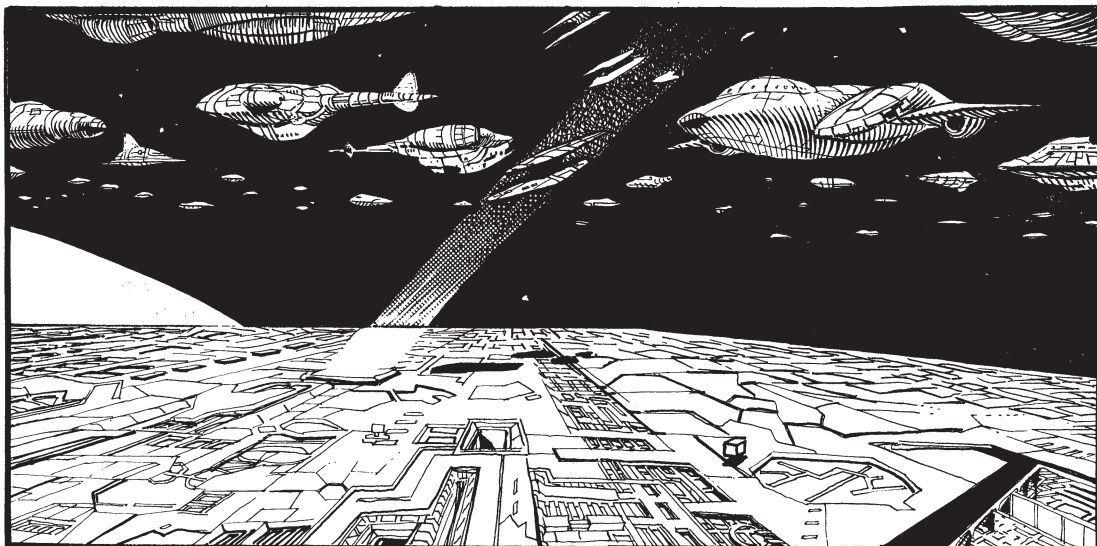
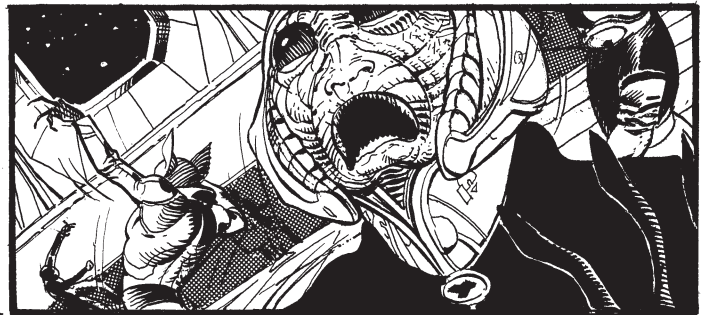
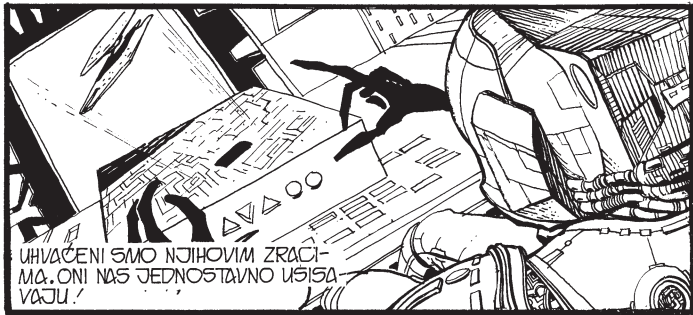


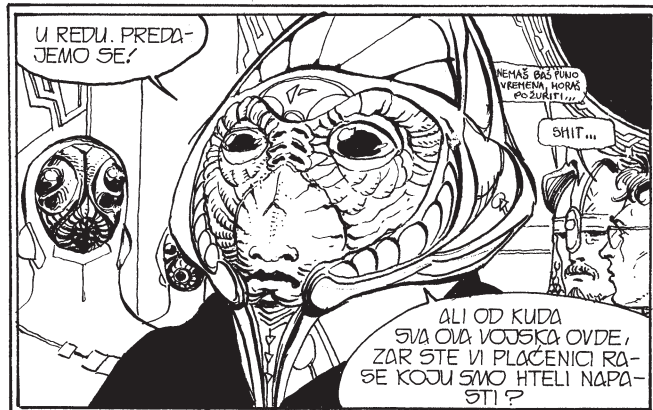
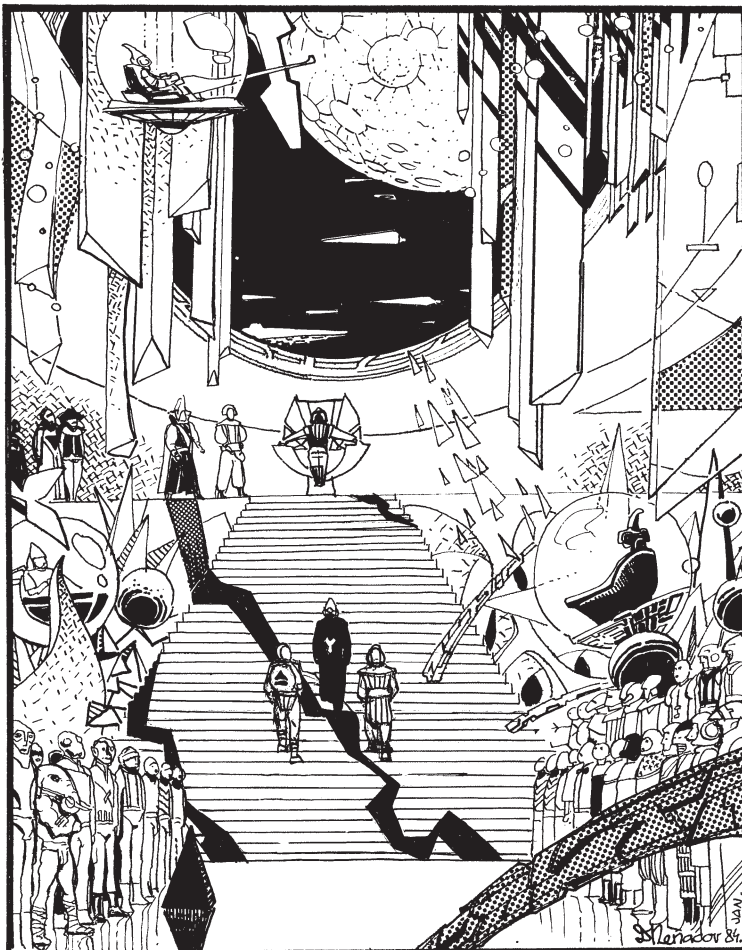










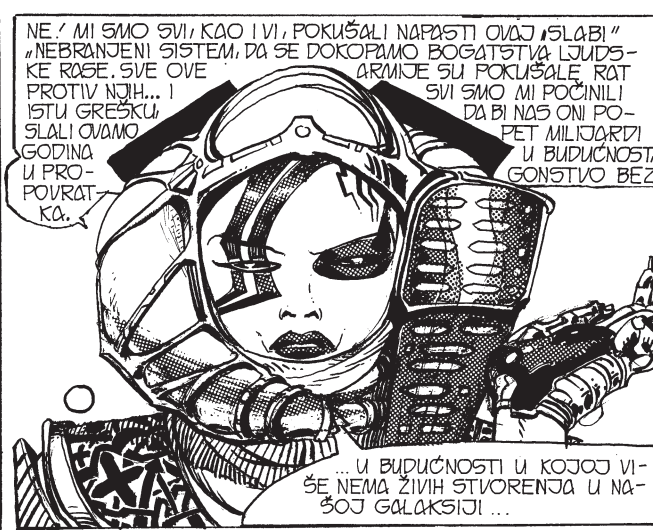


U REDU. PREDAJEMO SE!

NEMAŠ OBAJUBNO VEBERENJE, HOVAR POŠUKITI...

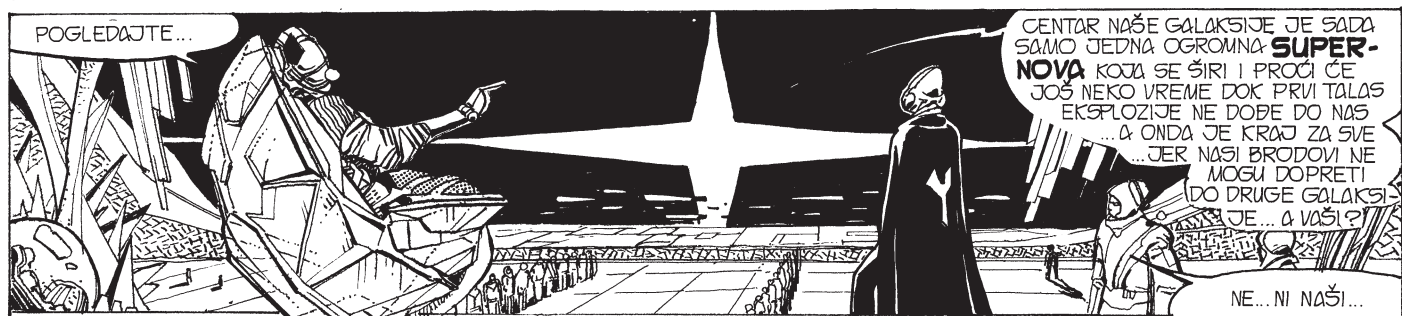
SHIT...

ALI OD KUDA SVA OVA VOJSKA OVDE, ZAR STE VI PLAĆENICI RAŠE KOJU SMO HTELI NAPAŠTI?



NE! MI SMO ŠVI, KAO I VI, POKUŠALI NAPAŠTI OVAJ „SLABI“ NEBRANJENI SISTEM, DA SE DOKOPAMO BOGATŠTVA Ljudske RAŠE. SVE OVE ARMije SU POKUŠALE RAT PROTIV NJIH... I SVI SMO MI POČINILI ISTU GREŠKU, DA BI NAS ONI POŠLALI OVAMO. PET MILIJARDI GODINA U PROPOVRATKA.

... U BUDUĆNOSTI U KOJOJ VIŠE NEMA ŽIVIH STVORENJA U NAŠOJ GALAKSIJI ...



POGLEDAJTE...

CENTAR NAŠE GALAKSIJE JE SADA SAMO JEDNA OGROMNA **SUPERNOVA** KOJA SE ŠIRI I PROĆI ĆE JOŠ NEKO VREME DOK PRVI TALAS EKSPLOZIJE NE DOĐE DO NAS ... A ONDA JE KRAJ ZA SVE ... JER NAŠI BRODOVI NE MOGU DOPRETI DO DRUGE GALAKSIJE... A VAŠI?

NE... NI NAŠI...

ONDA NIŠTA, ĆEKAĆEMO DALJE... MOŽDA ĆE SE POJAVITI NEKO KO ĆE NAS ŠPŠTI... A DO TADA MORAMO SE ŠPREMITI, DA DOĆEKAMO NOVU „POŠILJKU“. MOŽDA ĆE ONI ZNATI KAKO DA POBEGNEMO IZ OVE GALAKSIJE ... PRE KRAJA... NO ONDA...

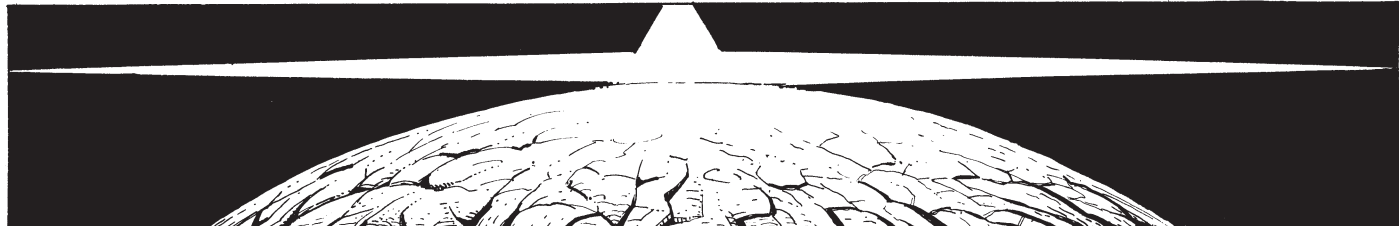


OVO SU SVE ZAPOVEDNICI PREDAJŠNJIH FLOTA, SADA MOJI POMOĆNICI, BIĆE MESTA I ZA VAŠ...

PREMA TOME OŠTAJE JOŠ JEDINO DA VAM KAŽEM **DOBRO DOŠLI...**



ŠPREMITI VAŠ ADMIRALSKI BROD ZA PRIJEM MOJE POŠADE, ŠAM ĆIN PREDAJE OBAVIĆEMO U USKOM KRUGU NAŠE „PORODICE“.



KRAJ

AKIRA

atomska bomba iz Japana

Retko je da u stripu, ili ma gde u popularnoj kulturi, da samo pet slova predstavljaju tako moćan i univerzalno prepoznatljiv simbol jednog pravca, maltene talasa (u, zašto da ne - umetnosti) koji je krajem 80-ih i tokom celih 90-ih zapljusnuo Zapad, da odtada nikad ne doživi oseku. AKIRA i dan danas ostaje prva asocijacija na japanski strip - Mange, i animirane filmove Anime. Za mnoge zapadnjake, to je bio prvi ukus jednog drugačijeg stripa, stripa buljookih junaka otkaćenih frizura, brutalne akcije i često nerazumljivih komičnih momenata. Spektakularan crtež, epske razmere priča i broj likova, svaki sa jedinstvenom karakterizacijom da ne pominjemo.

Prvi ukus, i ne samo stripa! Japan prikazan u mangama, AKIRI pogotovo, je nama gajđinima dao priliku da upoznamo, i pokušamo da razumemo svet kome su ispod temelja novoizgrađenih neonom obasjanih metropolisa i dalje tinjali radioaktivni ugarci od atomskih bombi.

Na samom početku je prolog koji priča o neobjašnjivom događaju koji se odigrao decembra 1982. (iliti 1992. u kasnijim izdanjima). Nešto nalik na nauklernu eksploziju uništava ceo Tokio, što će dovesti do izbijanja III Svetskog rata. Pravi početak priče je u sada sve bližoj 2030-oj godini. Tokio je obnovljen kao futuristički metropolis Neo-Tokio, na veštačkom ostrvu u tokijskom zalivu. Kaneda, vođa bande motorciklista, ustvari gomile neprilagođenih klinaca željnih brzine i zabave, vodi svoju veselu družinu u stari grad (ruine Tokija iz prošlog veka). Stižu do ivice džinovskog kratera - takozvanog „Srca uništenja“. To je mesto na kojem će se graditi stadion za buduće Olimpijske igre, ali i mesto koje krije veliku tajnu. Na povratku u Neo-Tokio, Kanedina desna ruka i najbolji prijatelj Tetsuo naleće na putu na nešto što liči na detence. Ali, umesto da ga pregazi, Tetsuov motor eksplodira, a ubrzo se pojavljuje vojni helikopter koji odnosi teško povređenog tinejdžera. Kada Kaneda pokuša da se suoči sa detetom, vidimo da ono ima lice starca i broj 26 istetoviran na dlanu. Pre no što Kaneda stigne bilo šta da uradi, dete/starac nestane pred njegovim očima.

Sve ovo je tek da zagrebemo zaplet koji će se zatim zaplitati, zapetljavati i zamrsivati sve dok većina aktera ne poginu ili pređu na druge astralne ravni. Uskoro Kaneda i njegovi prijatelji saznaju za tajni vladin projekat koji se tiče dece sa psihičkim moćima. Među njima je bio i sam naslovni junak - Akira, za koga se ispostavlja da je uzrok katastrofe iz 82/92-ge i da poseduje neizmislive moći, maltene sposobnost da uništi svet. Sa druge strane, Tetsuo, koji se iznenađujuće brzo oporavio i sam razvija iste moći, ali sa strašnim efektima, najpre na njegov um, a kasnije sa monstruznim deformacijama njegovog tela. Akira, koji je bio fizički uništen zajedno sa starim Tokijom, vaskrsava, i zajedno sa Tetsuom će biti odgovoran za ponovna razaranja i nastanak jednog novog (pitanje je da li i vrlgo) - sveta.

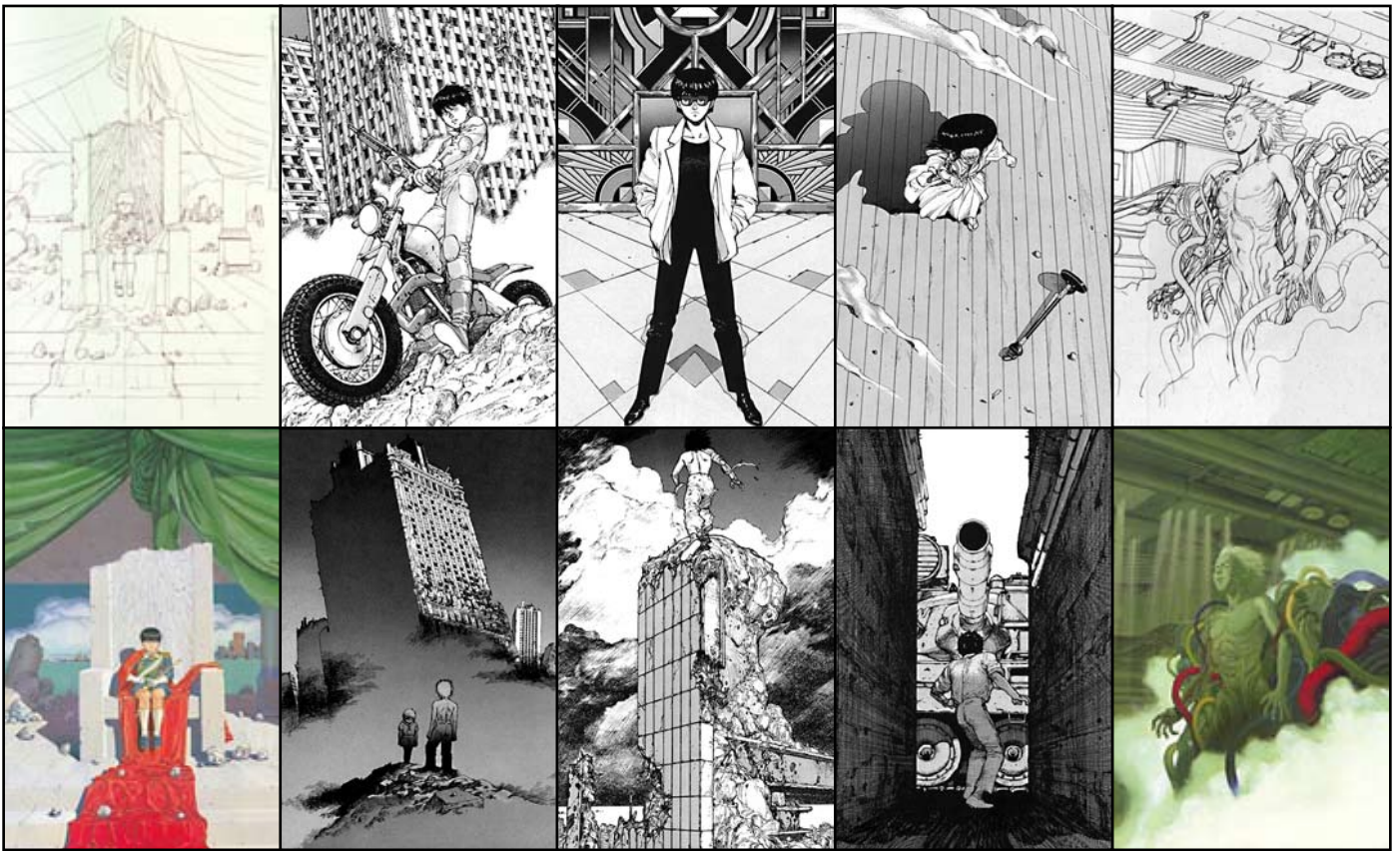
AKIRU tako zanimljivim za čitanje čini komplikovan zaplet u kojem se prepliću politika, tajni vladini projekti, ratne mašinerije, ljudi naučnici, religiozni fanatici, pokreti otpora, tinejdžerske motorciklističke bande, deca obdarena psihokinetičkim moćima i dva najbolja prijatelja iz detinjstva: Kaneda i Tetsuo koji će se protiv svoje volje naći u ratu jedan nasuprot drugog. Upravo to je samo srce priče. Ako bismo sveli AKIRU na samo jednu scenu, to bi bilo jedno sećanje Tetsua koje se pojavljuje negde pri polovini priče. Kaneda i Tetsuo su siročad i odrastaju u surovom domu gde se slabost ne prašta. Tetsuo je očigledan meta za dečje surovosti. A Kaneda je jedini koji mu je pritekao u pomoć. Još tada nestaje njihovo prijateljstvo, koje će biti stavljeno pred nezamisliva iskušenja. Tetsuo će i kroz sve svoje transformacije uvek voleti i zavideti Kanedi, a Kaneda će, čak i kada je prisiljen da se bori protiv Tetsua, ostati onaj mali dečak koji je pokušao da zaštiti jednog još manjeg dečaka.

AKIRA se najpre pojavio u Japanu 1982, da bi izdavačku epopeju završio tek 1990. U Americi, najpre ga je izdavao Marvel i to u boji, od 1988-1995. U sakupljenom obliku se pojavio u 6 masivnih tomova, najpre na japanskom a potom i na engleskom jeziku. Naravno da se nije tu stalo, pa se strip pojavio na francuskom, nemačkom, italijanskom, ruskom i mnogim drugim tržištima. U Srbiji smo ga predugo čekali, ali prosto su morali da se steknu uslovi da posle katastrofalnih 90'ih ponovo imamo dovoljno jakog strip izdavača koji bi se poduhvatio objavljivanja tačno 2158 tabli stripa.

Marketprint iz Novog Sada, poslednji preživeli gigant srpskog strip izdavaštva je našao snagu i rešenje kako da se taj projekat realizuje. U 40 svezaka, dobili smo priču o AKIRI, u malim zalogajima od 54 strane mesečno. Strip je u Srbiji izlazio od 15.maja 2002. i epizode „Posle uništenja“ do 15. avgusta 2005. godine i poslednjeg nastavka - „Uspomena na Akiru“. AKIRA se prodavao na kioscima, u pristojnim tiražima, i svakako je jedan od glavnih faktora u vraćanju stripa u ruke nove generacije klinaca- zaludenika za crtane romane.

Ono po čemu je manga AKIRA još poznatija je *anima* AKIRA iz 1987. Otomo je znalacki režirao sopstveni strip, smestivši maksimum zapleta i

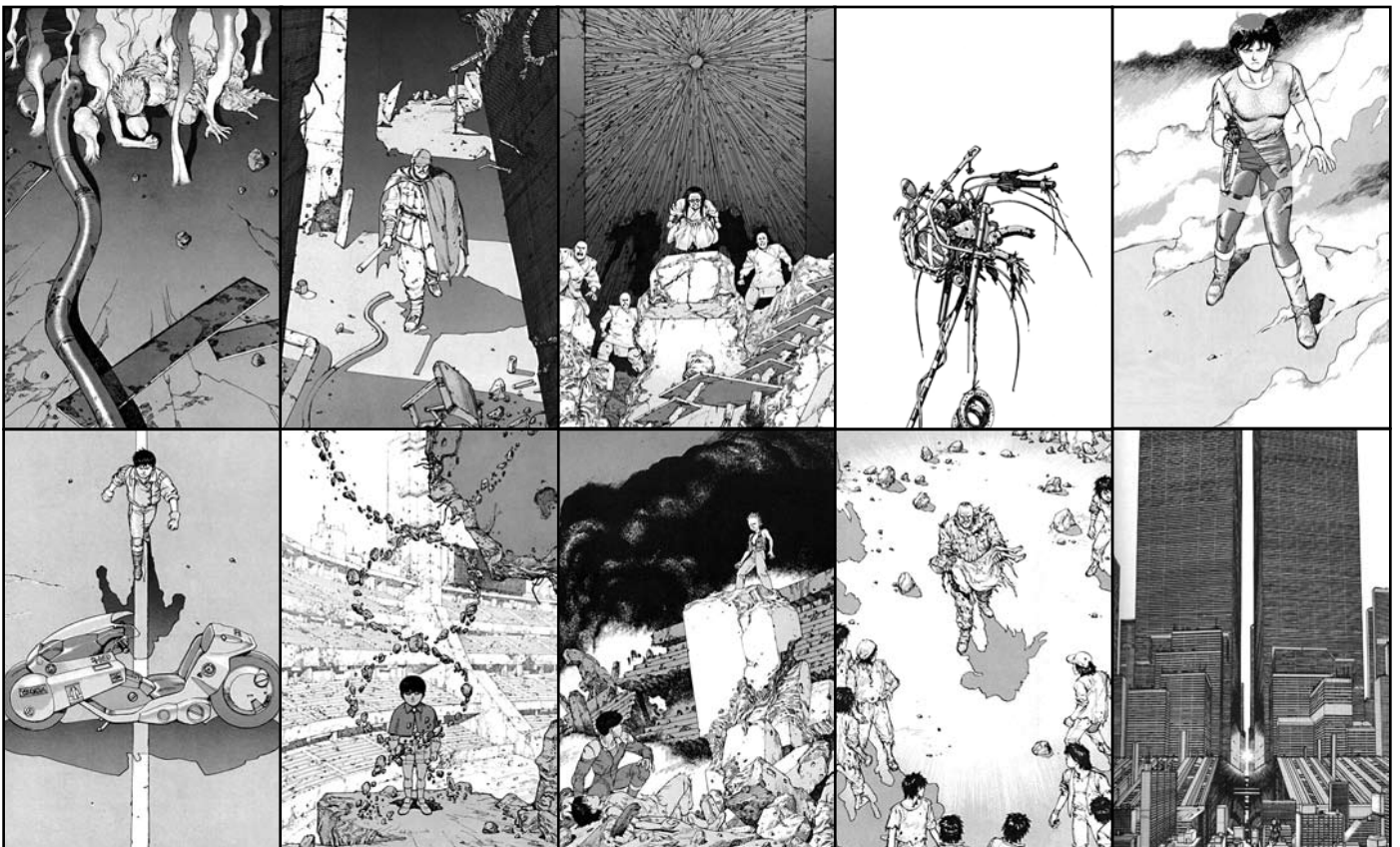




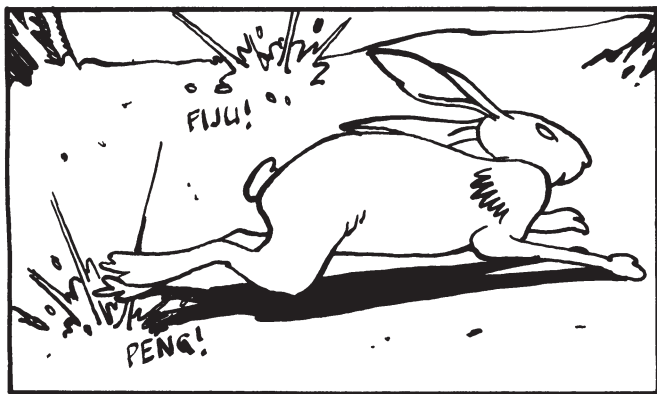
scena koje je mogao da zgura u dva i po sata. Film je mogao da dopre do mnogo više ljudi nego strip, naročito na zapadu, ali je svakako poslužio i da zagolica maštu upornijih i potera ih da pronađu i originalnu priču. Trud se više nego isplati, jer iako je animirani spektakl konačno prikazao svu akciju i vratolomije koje na štampanoj strani nisu mogle da se ožive, ma koliko brzo okretali stranice, čak ni u produženu verziju od skoro tri sata nije mogla da se smesti slagalica nebrojenih likova, podzapleta i preokreta, sve vreme podcrtana istočnjačkom mistikom. Čak i dan danas, crtež u AKIRI je ostao drugačiji od većeg dela japanske animacije, koja teži stilizovanom i zašeceranom prikazivanju ljudi i objekata. Otomov stil ima u sebi realističnost koja nije tako česta u mangama pa ni animama. Ono što je takođe karakteristika njegovog crteža je oko za tehničke detalje i arhitekturu. Otomo ima sjajno osećaj za dizajn mehaničkih stvari, od kojih

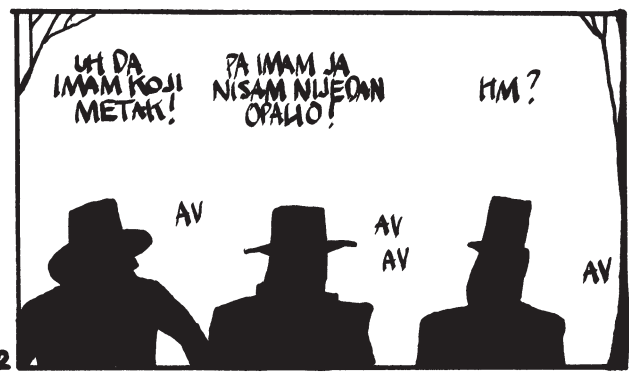
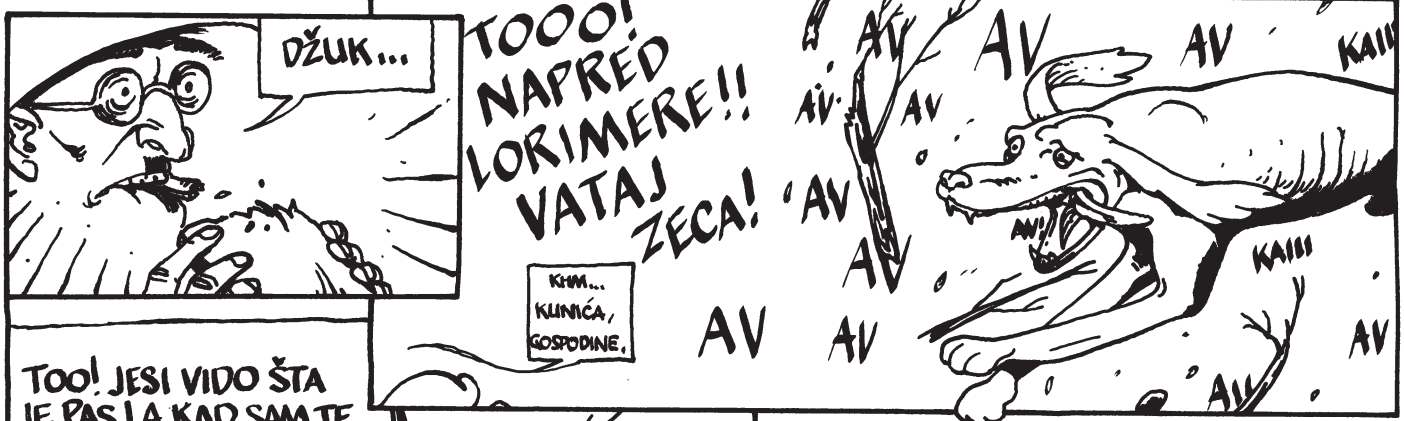
je daleko najčuveniji Kanedin motor. Veliki prostor na fan sajtovima zauzima ova prelepa mašina, koja je u više oblika pa i u life-size veličini napravljena i u stvarnosti. Autor očigledno uživa i u crtanju svih vrsta građevina, oblakodera i hramova pogotovo, koje prikazuje do okvira najmanjeg prozora, a sve to naročito dolazi do izražaja u scenama u kojima ih ruši, kršeći i drobeći betonske stubove u paramparčad dok prizor zasipaju oštri šrapneli stakla.

Za one koji tek počinju da upoznaju japanske mange i anime, AKIRA i crtan i animiran je nezaobilazna prva stanica, umetničko delo kvaliteta koje ni sam autor nikada kasnije nije umeo da dosegne (Otomo je uradio brojne druge mange – izdvaja se „Domu“, i anime npr. skorašnji „Steam-boy“). Za nas ostale, to je draga lektira kojoj se valja svako malo vratiti da obnovite gradivo.



OPSTANAK







PADALI SI LUD?! PUCAJ ODMA DOK LORIMER NIJE LIPSO!

DOBRO, DOBRO, DE.

E PA ZEČE, KUNIC GOSPODINE SAD SI NA...JEE...

NE, GU, RAJ, M...

ŠTA S PEREŠ?

BAANG!



ONE?



IIIIIIK!

LORIMERE!



BRAVO MAJSTORE! KAKO SI SAMO USTEO?

PAA... ZAMISLIO SAM TAŠTU I OPA... KHM, SARKASTIČAN SI, JEL DA?

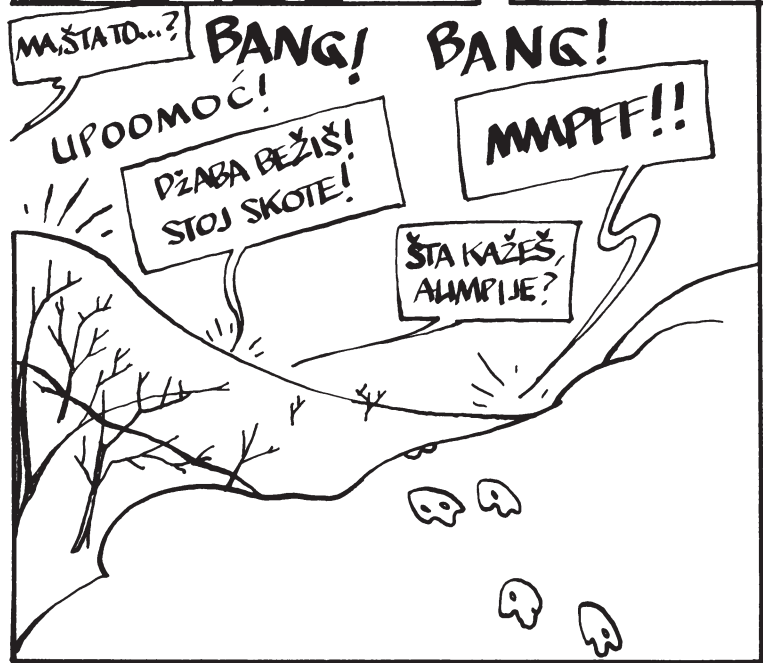


NISAM SARKASTIČAN NEGO UBI LAČKI RASPOLOŽEN!

HEJ, PAZI GDE, HEJ HEJ!

KHM, VAŠ ČIR, GOSPODINE.

NE SERI ALIMPIJE!!



MAŠTATO...?

BANG!

BANG!

UPOOMOĆ!

DŽABA BEŽIŠI! STOJ SKOTE!

MMPFF!!

ŠTA KAŽEŠ, ALIMPIJE?



BO... BOJIM SE DA STE ME USTRELILI U NOGU, GOSPODINE...

AA... PA, ALIMPIJE ZNAŠ KAKO SMO S ONIM KONJEM ...

NIJE MINIŠTA, SAMO SAM SE ŠALIO!!

BANG

"El Azar"

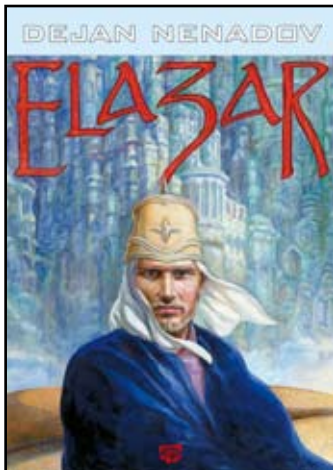
(Dejan Nenadov, UPPS, 2006.)

Traganje za smislom

"Postadoh gospodar ovog grada i njegovih bogatstava, kao što sam verovao da ću postati. Utrošio sam skoro čitav život na to i sada kada postavljam pitanje da li je to vredelo odgovor je ova gluva tišina..."

Šta kog đavola pisati o stripu o kome se gotovo već sve zna, o kome je spisalo mnogo pametnijih i obrazovanijih ljudi od mene, koji predstavlja obavezno štivo ako se iole smatrate poznavaoem i obožavaoem devete umetnosti? Odgovor na ovo pitanje me muči već mesec i kusur dana, koliko se već patim da napišem ovu recenziju.

Strip serijal Dejana Nenadova o mudrom vladaru izmišljenog bliskistočnog kraljevstva, Elazaru, gotovo sigurno predstavlja jedno od najvećih ostvarenja strip scene bivše SFRJ i samim tim Nenadova čini jednim od najukusnijih plodova koje je ta scena, u preko četrdeset godina svog postojanja, izrodila. Činjenica koja je manje poznata je da Elazar nije u potpunosti Dejanov autorski projekat, naime on je na scenarističkom planu imao potrebnu pomoć od jednog drugog Nenadova, svog oca. Naravno ovo nikako ne umanjuje sjaj i značaj nekadašnjeg čuda od deteta jugoslovenskog stripa. Serijal se sastoji od pet kratkih, međusobno nepovezanih, priča, koje nas vode kroz neke od najznačajnijih događaja u životu nadaleko čuvenog vladara.



"Divlja Magija"

(Milan Konjević, Bojan Vukić, Branislav Čimeša, Dušan Marković, Dragan Stokić Rajački; Luxor Co., 2006-2007)

Divlji mađioničari

Sećam se da mi je pre jedno desetak godina u ruke došao jedan broj Politike Ekspres (dnevno lista koji je, za one bez lične karte, otegaio papke sinhronizovano sa državom u kojoj je izlazio), koji sam neznanom nevoljom bio prinuđen da pomno iščitam... Pa sam tako i naretao na nekakvu ispovest čitaoca koju želi da podeli sa ostatkom sveta, u kojoj je izvesna dama opisala svoju posetu frizeru. Posadila ju je izvesna gospođa u godinama u stolicu, strpljivo saslušala detaljno objašnjenje o frizuri kakvu želi a kakvu ne, i bacila se na posao. Gospođa je vredno radila i u pola glasa pevušila, sećala se mušterija, voda je bila malo hladnija no što je trebalo, ali je odlučila da vrednog gospođi ne kvari zadovoljstvo poslom koji obavlja. Ta je mušterijina odluka stavljena na ozbiljnu probu kada je napokon shvatila da su pramenovi kose koji su uredno padali po podu dosta duži od onoga što je želela da skinje sa svoje glave, kao i kad je bacivši pogled u ogledalo jasno shvatila da će uskoro postati ponosna vlasnica frizure kakvu ne želi... Ali uprkos svemu tome nije ništa rekla – po završetku šišanja prosto je ustala, platila i izašla bez reči. Retko se, reče na kraju u svoju odbranu mušterija, viđa da neko toliko uživa u svom poslu, nije imala srca da bilo šta zamera... Uživala je u frizerkinom uživanju

Sećam se da mi je pre jedno šest meseci u ruke došao prvi broj Divlje Magije (mesečnog stripa koji je, za one bez lične karte, predstavljala uz Faktor 4 prvo redovno domaće strip izdanje u ko zna koliko godina), koji sam s onim starim fanovima Generacije Tesla i Boraca Sumraka dobro poznatim grčom u stomaku jedva čekao da pomno iščitam... Pa sam se, iskreno,

Iako smeštene u dalekoj prošlosti ove priče su i danas aktuelne, i bave se nekim od osnovnih životnih problema sa kojima se svako od nas, od postanka čoveka pa do današnjih dana, svakodneвно sreće.

Kvalitetno ispričanu priču odlikuje isto tako kvalitetan crtež. Već sa petnaest godina Dejan je važio za najveću mladu nadu jugoslovenskog stripa, a tri godine kasnije, kada je nastala prva epizoda Elazara, uveliko i za majstora. Dejanov crtež odlikuju izvandredan realizam, perfektno poznavanje proporcija i perspektiva, tanke i precizne linije, fantastično korišćenje belih i crnih površina i savršeno šrafiranje. Sve ovo, a i mnogo više od toga najviše do izražaja dolazi u priči "Bunar". Kadrovi, kao što su spuštanje u bunar ili jahači kamila koji putuju kroz putinju, istog vam se trenutka urezuju u pamćenje i tu ostaju zauvek. Svaka emocija je prikazana odgovarajućom facijalnom ekspresijom i nema nikakve dileme oko toga šta u kom trenutku koji lik oseća. Ukoliko bih pokušao da poređim Nenadova sa nekim od velikana svetskog stripa rekao bih da je njegov stil mešavina stilova Žana Žiroa i njegovog alter ega Mebijusa. Skoro svaki kadar u Elazaru predstavlja priču za sebe i o svakom bi bilo moguće polemisati u beskraj.

Iako mnogi smatraju da je Nenadov prilikom stvaranja Elazara bio dosta pretenciozan, usudio bih se, gotovo sa sigurnošću, da tvrdim kako nisu u pravu. Dejan je se, smišljajući priče o fiktivnom vladaru fiktivnog kraljevstva daleko negde na Bliskom istoku, u suštini hvatao u koštac sa nekim svojim problemima i stahovima, kao što su strah od bolesti, prolaznosti, smrti... Najzanimljivija i najupečatljivija je, svakako, poslednja priča u albumu, koja nosi naziv "Smrt uz Vavilonu". Iako na kraju albuma, ovo je prva priča o Elazaru i nastala je 1984. godine. Autor ovde prispitava sam smisao života i govori nam ono što svi mi negde duboko u sebi shvatamo, ali se plašimo da priznamo - život nema nikakvog smisla. Jednostavno dodjete na ovaj svet bez da vas je iko išta pitao, jedete, vršite fiziološke potrebe, učite, završavate škole, celoga života ulažete velike napore kako bi postigli određeni cilj i spremni ste sve da uradite zarad toga, da bi ste se na kraju pitali čemu sve to i da li je uopšte vredelo? Naravno jedini odgovor na to večno pitanje je savršena i isto tako večna tišina. ■

Aleksandar MIČIĆ

malo i razočarao. Divlja Magija, prvo, nije bila ni Generacija Tesla, ni Borci Sumraka, kao ni bilo koji drugi stariji strip Luxor Comics-a. Drugo, priča o klinču koji nije svestan toga da je on taj, izabrani, spasilac drugog sveta u koji ga na silu odvodi mentor koji će ga obući, dok ih sve vreme prate sile tame spremne da ih pobiju, izgledala je opasno poznato (i to ne u onom dobrom smislu), a i poneki dijalozi izgledali su kao direktno prevedeni s Engleskog (što je mana čak i kad to zaista jesu). Što se crteža tiče, tek tu je bilo razloga za dizanje obrva. Anatomija je glasno škripotala, šake vikale sa gotovo svake strane, a i ceo pristup sa digitalnom olovkom, bez tuša, nije mnogo doprinosio opštem utisku, sa svojim pomalo drvenim i poviše debelim linijama. Boja je mestimično vadila stvari a mestimično i ne, ali su digitalno unesene onomatopeje bivale vrlo često raspoređene preko likova i na drugim za njih nepodobnim mestima...

Kupio sam ipak sledeći broj, i iščitao ga. Neke stvari su se popravile, druge baš i ne, ali sam pazario i treći broj. I četvrti posle njega, i peti, i mislim da sam tek kod šestog shvatio nekoliko stvari. Prvo, da Divlja Magija niti može niti treba da bude bilo koji drugi Luxorov strip, drugo, da je tema jedno a njena obrada drugo, treće, da treba sesti i nacrtati 22 strane mesečno plus korice, i četvrto i možda najvažnije, da ja, koji mogu od Milana da za dž dobijem svaki broj, isti kupujem na kiosku na dan kad se pojavljuje i još se nerviram kad stigne dan-dva kas-

nije nego u Beogradu! Uprkos svim manama koje strip ima, svakog petnaestog (a počesto i šesnaestog, sedamnaestog pa sve do dvadesetog) ja odlazim do kioska da vidim šta su to novo zamesili Milan, Bojan, Čimeša i Rajački...

Zato što me je, bez svake sumnje i uz sve ograde, njihov strip uvukao u svoj svet i vezao za svoje likove a to je, na kraju krajeva, nešto što svi stripovi pokušavaju i u čemu mnogi uprkos svim naporima ne uspevaju... Ali i zato što i letimičan pogled na Divlju magiju pokazuje sa koliko je uživanja na njoj rađeno, sa koliko radosti, sa koliko, kako to moji južnjaci vole da kažu, meraka. Vidi se, sasvim jasno, koliko Milan uživa u primenivanju tekovina u američkog superhrojskog stripa (onog istog u kome toliko dugo uživa kao konzument) u svom pisanju, koliko se Bojan naslađuje mogućnošću da crta sve one stvari za čijim je likovnim uobičajanjem žudeo (reklo bi se bar još od onda je prvi put, u veoma dugom nizu, osvanuo uz Diablo i Warcraft), koliko Čimeša uživa u kolorisanju stripa koji mu se zaista dopada i Rajački u bojadisanju svoje prve ljubavi, pa još iz pera (pardon, digitalne olovke!) svog prvog učenika... A takvo se zadovoljstvo onim na čemu se radi, čak i kad autori dobijaju sasvim lepe novce za to, viđa zaista, zaista retko. Retko se, da kažem u odbranu Divlje Magije, viđa da neko toliko uživa u svom poslu, pa već neko vreme zaista nemam srca da njenim autorima bilo šta zamerim... Uživam u njihovom uživanju. ■ Marko STOJANOVIĆ



"Skupljači perja rano lete" (Draslar partner, 2006)

Tekst: Vudu Popaj

Crtež: Draško Tubić, Danilo Rečević i
Nenad Stevanović

Cirkon, mezetlija i uštipovana splavuša

Kao nesuđeni izdavač ovog stripa, nalazim se u nezgodnoj poziciji recenzenta/kritičara/čegaveć jer su "Skupljači..." trebali da budu prva sveska u nikad pokrenutoj ediciji "BigFoot" niškog SKC-a. No, ostavimo po strani moje uredničke "uspehe" i nedostatak sluha nadležnih za megapopularnu umetnost kakva je strip i pređimo na nešto konkretno. Nakon dosta peripetija, ova zbirka priča pojavila se u izdanju "Dreslar partnera" iz Beograda u (za strip) ne baš tipičnom formatu "sečenog" A5 formata na impresivnih 96 strana, skoro kao trejd. Zbirku otvara ne baš vešto napisana uvodna reč Aleksandra Zografa gde isti evocira uspomene na biciklu koji je kupio od honorara isplaćenog od strane "Komune" za crtež u propratnoj knjižici (evropski integrisani Zograf iz-

gleda nije još čuo za mistični termin "buklet") Popajevog prvog albuma. Zatim ide prva priča, naslovljena "Doživljaji stare dece" o Popajevom hodočašću u Niš za vreme bombardovanja 1999. nju sledi "Božićna priča", verovatno najduhovitija i najdinamičnija storija, "Frozen Chili Family" je simpatična pričica o pingvinima a "Daljinac u majke jedinac" ne baš uspeo geg od dve strane. "Something Is Rotten In This Age Og Hope" je priča u boji inspirisana motivima iz pisanija Svetog Vladike Nikolaja, tu su i "Bolesni manijak" i "Srbi na odmoru" da bi se zbirka završila pričom "Visoke potperice" koja i nema baš neku strip formu. Crtači Danilo Rečević i Draško Tubić (naročito) su na momente briljirali unoseći živost, dinamiku i sopstveni pečat u stripove koje su radili. Crtež Nenada Stevanovića, s druge strane, je nezgrapčan, na momente aljkav i konfuzan ali ne i lišen talenta. Iako ispred imena Vudu Popaja stoji reč "scenarij" teško da se on može okarakterisati kao tipičan scenarista jer je upadljivo nerazumevanje strip jezika i poetike, prosto - ono što funkcioniše u njegovim pesmama ne funkcioniše u mediju kakav je strip. Ipak, Popaj se pokazao kao lucidni pripovedač otkaćenih storija, sa specifičnim (i, ponekad, ne baš razumljivim) smislom za humor. Ova zbirka donosi nešto potpuno novo u domaći strip,



jedno drugačije viđenje, pristup i poetiku, a što je još važnije - tri talentovana crtača čiji radovi obećavaju. Malo li je?

Dejan STOJILJKOVIĆ

"4000" - "Štiri tisoč"

(Iztok Sitar, "Zbirka Svobodna Slovenija", 2001.)

Četiri hiljade dobrih razloga

Šta se dešava kada Rupert Komar, oženjen i otac dvoje dece, bankarski službenik koji na izborima glasa za umerenu desnicu, ide na misu u svake subote firca svojoj ženi, dobije picu bez tabasko sosa?

Desi se strip 4000, autora Iztoka Sitara, majstorski urađena politička melodrama koja, će svoje asocijacije rastegnute od Adama i Eve preko Dantea, pape, Boga i Hitlera sve do Marksa, Orvela, Šekspira i Svifta. Desi se jedan balkanski "zemljotres" koji uspeva da protrese smrdljivu baruštinu razvučenu od zagrebačkog strip časopisa "Q" do ziheraških beogradskih strip izdavača. Iztok nema baš nikakav razlog da se slihta bilo kome: svoje kriterijume utvrđuje sam i nema nameru da oštrinu svog pera ljigavi slinećim međugradskim hvalospovima tipa "ja tebi vojvodo, ti meni serdare". A dobro znaju... (...)

I, šta je to što Iztoka Sitara "sprečava" da dobije potreban publicitet i u zagrebačkom strip establišmentu okupljenom oko matice muškog roda sa prezimenom felinoloske etimologije, i u beogradskom mejnstrim strip izdavaštvu koje ne zaslužuje ni ime da im se spomene. "Sitnice", gospodo, obične "sitnice"...

Najpre, sjajan literaran predložak koji će glavnom junaku pridodati debelu i nezasiću suprug Darju, ćerku Seleni, koju najviše brinu grudići veličine pingpong loptica, i sina Jupitera zaludenog SF stripovima. Velsova knjiga koju Rupert čita dok izlazi na ulicu uveće nas u Time Machine i žestoko buđenje u 4000. godini.

Šta nas tamo očekuje? Hitlerov rođendan, pretvoren u državni praznik, Ljubljana vraćena u srednji vek, đubre i smrad, crne zastave s belim krstom... Meso se jede samo nedeljom i praznikom, škola priprema devojčice za domaćice a dečake za drvodelje, bravare i seljake, verenik ćerke domaćina je mutant a sam domaćin je zaposlen u Uredu za popravlanje istorije. Na policama su naređane Grafenauerove i Slomšekove knjige tik do Antisemitizma i Hitlera, dok novine izveštavaju o beatifikaciji Janeza Janše, čitanosti Mein Kampfa i o papinoj poseti Sloveniji.

Jedan od najupečatljivijih delova ovog stripa jeste i prikaz crne hronike: licemerje, mržnja, glupost. Slovenački državljani Fuad B. biće ubijen sekiram a ubica Janez K. oslobođen krivice usled nedostatka dokaza. Presuda na 10 godina robije zbog krađe vekne hleba i orden za ubistvo 42 mačke doliće ulje na vatru Sitarove pesimističke vizije budućnosti. Krešendo je presuda na smrt kamenovanjem "poklonjena" 12-godišnjog



devojčici koja je duvala starijem gospodinu od 50 ljeta; čiča je fasovao čak dva očenaša i tri zdravomarije. Otežavajuća okolnost je činjenica da je "mnogi Slovenac skončao u njenim ustima".

Sitarov crtež nije savršen. Ali zato Iztok ne propušta da žigoše i tušem "ocni" sve ono što mu makar i malo zasmrdi na fašizam; princip da gde se rodiš tu ostaješ da živiš do smrti, podela populacije na "čistokrvne", koji su metastazirali u mutante, i na ostale - podeljene u devet grupa. I još mnogo toga što treba pročitati u ovom "bodljikavom" stripu.

Istorija koju pišu pobednici ne bi značila ništa bez svedočanstva o žrtvama pobeđenih: posle papinog poziva da država ponovo postane katolička i nakon "svetog rata" protiv liberalizma, poraženi će biti spaljeni na lomači - u najboljem duhu "međunarodnog katoličkog prava". Iz ovog mraka isplivaće i dve političke stranke sa jasnim programom dužine kuvanja jaja: tvrda stranka - pet minuta, meka - četiri, a kompromis je utvrđen na četiri i po minuta. Ovakvo parafraziranje Džonatana Svifta neće umanjiti satiričnu veličinu ovog dela. Naprotiv, veći deo stripa i jeste parafraza velikih književnih bisera, onih kojima nikakva "crna budućnost" neće smeti da pljune ni pod prozor.

Nadbiskup koji u praksi proverava sve komparativne prednosti cezaropapizma u odnosu na demokratiju, žena odvedena u ludnicu po prijavi muža, umetnici izolovani od sveta da ne bi uzbunjivali običan narod... Na šta li me sve ovo podseća?

Odavno jedna umetnost nije dala bolji prikaz balkanske moćvare kao što je to učinio strip 4000. Iako izdat još 2001. godine, bilo mu je suđeno da sve do sada udara o neumoljive "stavove" balkanskih pseudotragedičara stripa. A problem sa stavom je problem sa mišljenjem: "mišljenje je kao dupe; svako ga ima". Nažalost, trenutna atmosfera u balkanskom stripu uljuljkava se između crtanih ego-(s)tripova umotanih u nešto što se zove "Q" i luksuznih izdanja u kojim "hrabri" Spartanci, to bejahu oni što su žensku decu bacali sa stena - ako se ne varam, tamane tamnolute (?) Persijance u kožnim, pederskim čegama i nitnama a la "Metalica". Dok kod jednih taština ne dozvoljava da se Q-rčevi izmere "ni po babu, ni po stričevima", drugi nas ubeđuju kako je Frenk Miler božji izaslanik lično. A imaju isti problem: verovanje da od njih potiče i Enuma Eliš, uverenost u visoki domet sopstvenih dela, ubeđenost u sopstveni talenat kome svi ostali nisu ni do gležnjeva. Otprilike kao kada vas sopstvena žena teši da imate najveći... U vašoj kući. Jer, suočavanje sa Iztokom Sitarom znači dvoboj sa nekim ko može njime, hladno da tresu orahe. Pa, nek vide...

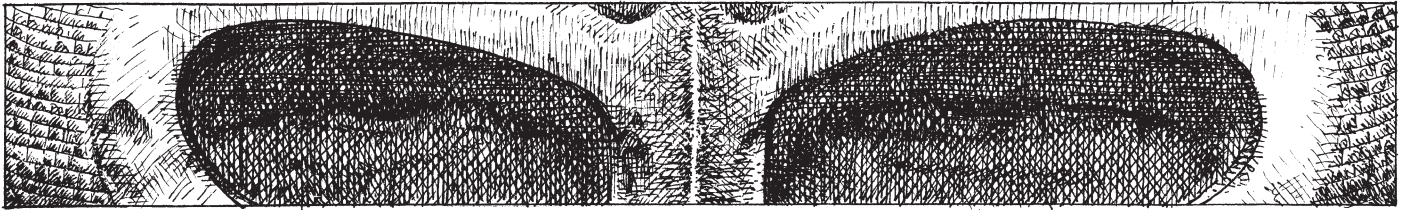
U ovakvoj zabokrećini ukusa i kriterijuma - u zemlji miševa, pacovi su elita - jedan sjajan strip Iztoka Sitara, 4000, još dugo neće pronaći svoje mesto pod suncem umetnosti "per definitiones" namenjene široj publici.

Ipak, ono što ostaje za sladokusce, vredno je svake autorove žrtve. ■

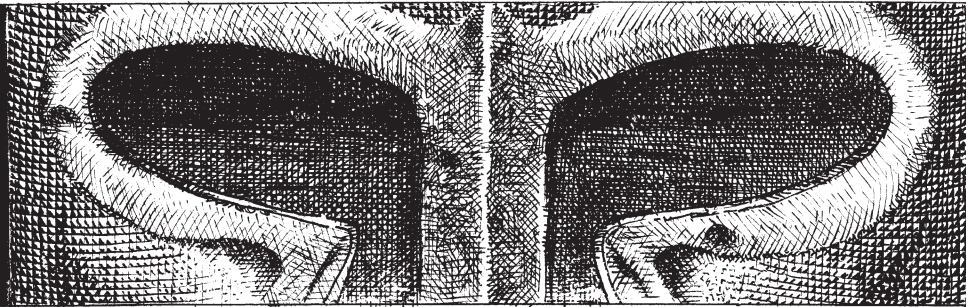
Saša STOJANOVIĆ

RATNIK

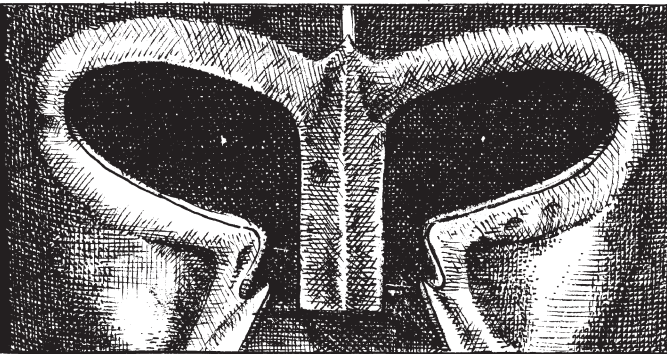
BOSILJČIĆ, ŠEVRT



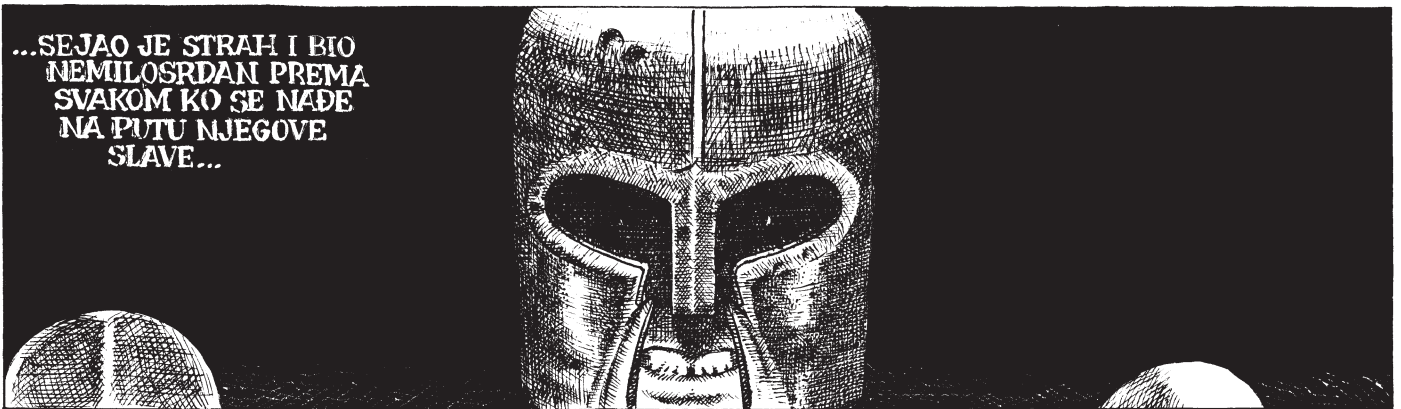
BEŠE
JEDNOM
JEDAN
RATNIK...



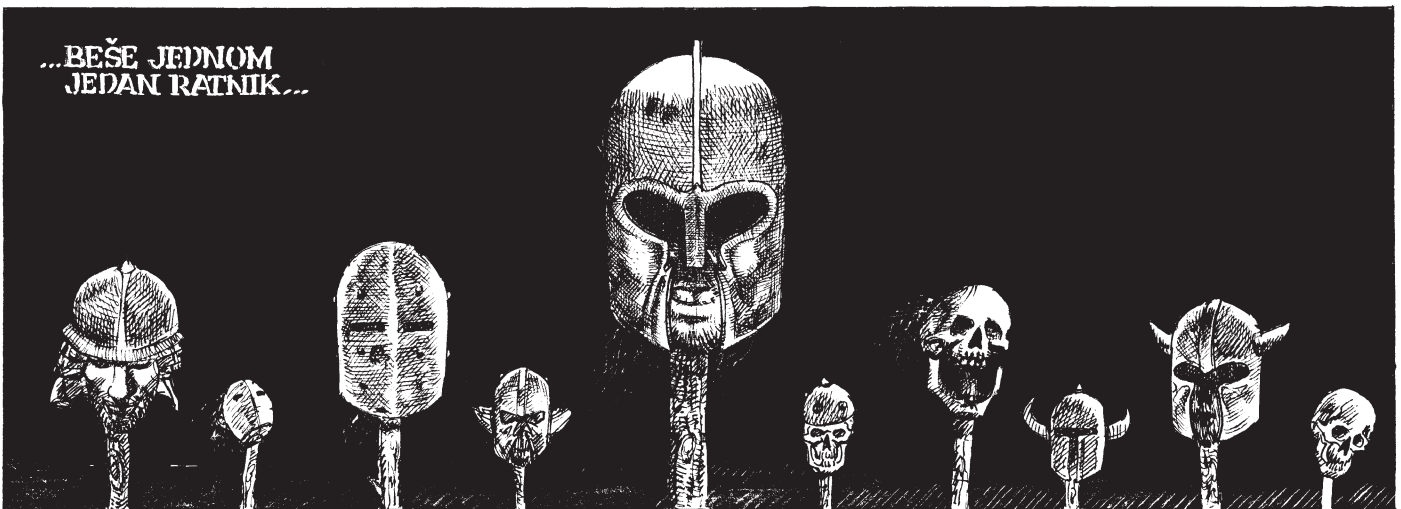
...NADALEKO ČUVEN
PO SVOJOJ SNAZI
I JUNASTVU...



...SEJAO JE STRAH I BIO
NEMILOSRDAN PREMA
SVAKOM KO SE NAĐE
NA PUTU NJEGOVE
SLAVE...



...BEŠE JEDNOM
JEDAN RATNIK...



HOMAGE TO SHAKTI BY M. ILIĆ

BOSILJČIĆ © 2002
ŠEVRT





SMREKAROVA ČAST

2



GOSPODINE OČE, DOŠAO JE ONAJ SELJAK SMREKAR. HOĆE DA VAS VIDI ŠTO PRE.

DONEO JE JEDNO PRASENCI, TRI KOKOŠKE, DESET MASNICA TE BOCU RAKIJE.

GRHMMM... PA VIDIŠ DA SADA NEMAM VREMENA.

PA ŠTO ODMAH NE KAŽEŠ. NEK UĐE!



NO, SMREKARU, KOJIM DOBROM?



NIJE DOBRO, OČE, NIJE DOBRO...



NAŠA FRANCKA... KHM... DOBILA JE... KHM...

HAJDE, KAŽI VEĆ JEDNOM. ŠTA JE DOBILA?



DE... DE...

ŠTA?



DETE!



DETE? NISAM ZNAO DA SE TVOJA KĆI UDALA...



DA SE NIJE UDALA U NEKOJ DRUGOJ PAROHII? DODUŠE, JOŠ JE DETE, TEK JOJ JE SEDAMNAEST GODINA.



NIJE SE UDALA U DRUGOJ PAROHII, OČE...

PA ŠTA SE ONDA DE-SILO?



DE... KHMM... DETE JE... KHMM... VANBRA-ČNO...



E MOJ SMREKARU... ŠTA JE S TOBOM? LVEK SAM GOVORIO DA SI SUIŠE BLAG PREMA SVOJOJ DECI. SUIŠE TI JE KČER RAZMAŽENA, SUIŠE NESTAŠNA...

VIDI DOKLE TE JE SAD OVO DOVELO. KOPILE SMO DOBILI U PAROHII, KOPILE! I ŠTA SAD HOĆEŠ OD MENE?



HM... DA GA VI... KHMM... KRSTITE...



ŠTA?! KOPILE DA KRSTIM?! JESI LI POLUDEO, SMREKARU?!

SAM SI, U STVARI, KRIV ŠTO SI JE RAZ-MAZIO.



OČE, STRAŠNO SAM JE IZGRDIO. JEBEM LI JOJ...



ALI NE MOGU TO DA URADIM
TEK TAKO. DAČEŠ MI ONAJ
ŠUMARAK ISPOD KUĆE.



ŠTA?! MAJKU TI...



VAN, PSETO!

KAKO SE
USUĐUJEŠ!
NAPOLJE!



NAPOLJE
IZ MOJE
KUĆE!

I...IZVINITE OČE,
MA... MALO SAM
PRETERAO...



ILI ĆEŠ URADITI ŠTA
SAM REKAO, ILI NEĆE
BITI KRŠTEN!



JANEZ.

ŠTA,
JANEZ?



6







Prevodim svet na svoj vizuelni jezik

Kažu da treba tražiti zadovoljstvo u malim stvarima. Ja ga nalazim u činjenici da je jedan od svakako najboljih ilustratora današnjice, Marko Đurđević, rešio da odvoji nekoliko sati svog vrlo dragocenog vremena da odgovori na moja pitanja, ali i u tome što je jedan od svakako najvećih izdavača današnjice, Marvel, zbog toga nekoliko sati kasnije no što je očekivao dobio par vrlo dragocenih naslovnica...

PRESSING: U inostranstvu si veoma poznat, ali ne i u Srbiji. Možeš li da se svojim rečima predstaviš ovdášnjoj publici i ispraviš ovu nepravdu?

Marko ĐURĐEVIĆ: Obzirom da sam se rodio u Nemačkoj, nisam imao puno prilika da dolazim u Srbiju dok se nisam oženio, tako da nisam ni bio prisutan na srpskoj sceni koju i ja na žalost slabo poznajem. Bavim se ilustracijom poslednjih deset godina, poslednje dve godine sam radio kao koncept artist, a od skoro radim naslovne strane za Marvel. Volim pse, ne volim mačke, a svoju suprugu volim najviše.

PRESSING: Sa svojim prijateljem Tomasom Marfijem osnovao si kompaniju SIXMOREVODKA, a to ime nosi i tvoj blog (<http://sixmorevodka.blogspot.com>). Šta to znači? Zašto baš votka, i zašto šest?

ĐURĐEVIĆ: Ime SixMoreVodka je nastalo u Amsterdamu pre dve godine kada sam upoznao moje prijatelje Endrua Džonsa, Karoa i Džejsona Menlija (momci koji su u to vreme osnivali kompaniju Massive Black za koju sam radio kao senior koncept artist poslednje dve godine). Bili smo u jednoj kafani, ja sam ih ponapijao i onog momenta kad su već bili mrtvi pijani i nisu mo-

gli više, naručio sam još 6 votki za nas, koji su oni odbili a ja završio. Nisu verovali koliko mogu da popijem pa nam je to kasnije bila interna fora (A man has to fight wars to survive... And he has to drink to forget them (smeh!)). Obzirom da mi je to postao trejdmark, preuzeo sam ime za veb-sajt, blog, kompaniju itd, posebno jer sam uvek mrzeo ultra mračna imena poput Dark Designs, Hellbound studios i slično.

PRESSING: Sveže si oženjen čovek (što verovatno, kao i svi ostali sveže oženjeni ljudi koje znam, i drugima želiš!)). S tim u vezi, da li je to promenilo tvoj odnos prema alkoholu, odnosno, šta ti je piće značilo nekad, a šta ti znači sada?

ĐURĐEVIĆ: Brak me učinio mirnijim nego što sam ikada bio. Piće, de facto, nema više značenje za mene kao nekad, mada sa druge strane još uvek volim da popijem i nemam neki fašistički stav prema piću samo zato što sam oženjen. Uvek sam uživao u dobrom alkoholu kao što bi neko drugi uživao u dobrim cigarama, razlika je bila jedina da sam mogao previše da popijem što više, na sreću, ne radim, a alkohol sam u velikoj meri zamenio RedBull-om.

PRESSING: Energetsko piće ove ili one vrste je izgleda nužnost u životu zaposlenog ilustratora i koncept artista. S tim u vezi, kako to izgleda jedan prosečan radni dan u životu Marka Đurđevića?

ĐURĐEVIĆ: 12:30 budi me alarm mobilnog telefona. 12:31, zapomažem za RedBullom, 13:00, pošto mi je supruga donela jutarnju energetsku dozu, proveravam i odgovaram na emailove, sedeći još uvek u gaćama. 14:05, još uvek nisam oprao zube, ali sam popužio prvu paklu cigareta, i pokušavam da isplaniram koliko imam posla i šta sve mogu da završim u toku dana. 15:45, uživam u kasnom doručku sa suprugom, zezamo se i smejemo uz zvuke Michael Jackson-ovog "Beat it". 18:06, posle dugih telefonskih razgovora sa urednicima iz New York-a, najzad imam šansu da počnem sa poslom. 23:17, na vrhuncu sam svoje produktivnosti i blizu kraja sa svim obavezama tog dana kada shvatam da nije ostao nijedan Redbull u frižideru. 23:18.: Molim ženu na kolenu da mi se pridruži u mom noćnom pohodu do obližnje prodavnice. 04:45, i dalje radim, u međuvremenu moja supruga menja radio stani-



ce i smejemo se pesmama koje se ponavljaju. 08:13, puzimo u krevet, mrtvi umorni i iscrpljeni od još jednog dana.

PRESSING: *Kako i kada si počeo da crtaš?*

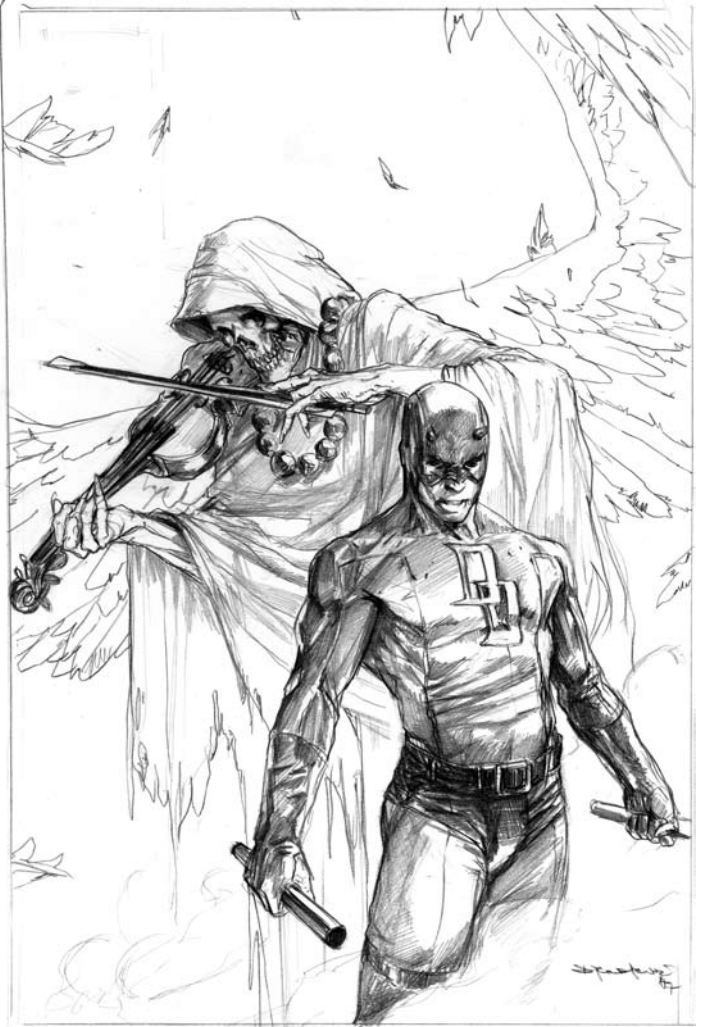
ĐURĐEVIĆ: Od kad znam za sebe crtam. Čini mi se da sam počeo da žvrljam onog momenta kada sam mogao sam da držim olovku u ruci. To je, naravno, u tim godinama bilo skroz neozbiljno, ali sam se sa 17 godina potpuno posvetio tome, počeo da radim kao ilustrator i shvatio da to želim da radim do kraja života.

PRESSING: *U krugovima profesionalaca poznat kao „man with no fear“ (što mu negde dođe normalno s obzirom da radiš za Marvel :)), zašto?*

ĐURĐEVIĆ: Ja se ne plašim umetnosti kao većina ljudi. Ima toliko stvari u životu kojih čovek treba da se plaši, kao na primer da li će izgubiti posao ili da li će ga udariti grom. Crtam bez referenci jer se ne plašim da sjebem, slike završim obično iz prvog zaleta i pokušavam da svoje greške upotrebim u svoju korist. Ako se čovek konstanto plaši rezultata svog rada, i da će to na kraju ispasti loše, onda on ne radi ništa drugo sem izbegavanja greški, i igra na sigurno. Samim tim, i njegov razvoj je spor. Ako je spreman da rizikuje i greši, znanje koje vuče iz toga je mnogo, mnogo veće.

PRESSING: *Znači, to „čovek bez straha“ nema veze sa tvojom izjavom u kojoj si rekao da nemaš baš visoko mišljenje o američkom stripu, i dodao, citiram: „in general, neither the stories nor the characters really appeal to me. Exaggerated Anatomy, shitty costumes, flat dialogue and stupid soap opera plots just don't do it for me.“? Takva izjava o stripovima za koje imaš ekskluzivan trogodišnji ugovor da radiš naslovnice, i to na samom početku rada za Marvel ti, pretpostavljam, nije donela mnogo prijatelja među čitaocima?*

ĐURĐEVIĆ: Želim da o meni ljudi sude po mom radu, a ne po mojim izjavama. Da sam hteo da o meni sude po tome što govorim, bavio bih se politikom. Nikada nisam hteo da se slihtam publici i da govorim ono što ne mislim da bih se dopao nekome ili da pravim bilo kakvu vrstu sličnih kompromisa. Još uvek mislim da je američki strip pun sranja, i stojim iza toga, ali baš mi posao za Marvel daje mogućnost da promenim ono što mi se ne sviđa u američkom stripu. To je za mene odličan izazov, da uz-



ĐURĐEVIĆ #97

mem stvar koja mi se ne dopada i da je poboljšam. Do sada, Marvel se pokazao kao ubedljivo najbolji klijent za koga sam radio, posebno kad je umetnička sloboda u pitanju. Imam potpuno određene ruke u donošenju odluka, a to je san svakog umetnika.

PRESSING: *Američki strip je, kako kažeš, pun sranja. Šta misliš o stripu uopšte, kao mediju, da li je tebi lično interesantan?*

ĐURĐEVIĆ: Ne smatram strip ništa manje važnim od muzike, filma, ili bilo koje druge umetnosti, to je jedan način izražavanja, amalgamacija reči i slike. Sigurno, kao i u svemu, 90% je uvek proseka ili ispod proseka, ali ako se kopa dublje, zaista ima sjajnih stvari. Mislim da je vrlo važan medij, jer je relativno mlad i još uvek neiskorišćen u odnosu na ostale grane umetnosti, i vrlo me interesuje, kao uopšte autorska umetnost, da radim na stripu i to mi je u planu. Da li će to biti autorsko delo jer imam nešto da kažem, ili komercijalnija varijanta sa autorom čiji rad ceni, videćemo uskoro.

PRESSING: *Koji ti se stripovi dopadaju (ako postoje)?*

ĐURĐEVIĆ: Mogu da nabrojim par, a to su: From Hell, Watchmen, Authority, Preacher, Bilalov opus, Sharaz – De Serđa Topija...

PRESSING: *Pročitao sam u nekom tvom intervjuu da si samouk. Zanima me, kako čovek postaje sjajan crtač i slikar bez formalnog ili bilo kakvog drugog umetničkog obrazovanja?*

ĐURĐEVIĆ: Sve je pitanje koliko je čovek spreman da uloži vremena, snage i strpljenja da nauči nešto. Nebitno je da li se školuje za određenu stvar ili pokušava da je sam savlada i uči. Ne postoje prepreke ukoliko postoji volja i odlučnost da se išta savlada. Potrebno je da čovek voli umetnost, da voli to što radi, da želi to da savlada, kao što bi osvajao ženu u koju je zaljubljen, da bude spreman da sve od sebe da bi stigao do cilja. Ako to znači da uloži sate i sate vremena da nauči anatomiju, kompoziciju, ili nešto treće, posle hiljaditog crteža i bezbroj grešaka koje ponovi, polako će početi da kapira i da uči, samim tim i da bude sve bolji. Ja sam pokušavao da iskoristim svaki trenutak da posmatram svet oko sebe, da što bolje zapamtim stvari i da ih što verodostojnije nacrtam.

Ako imamo jasnu sliku u glavi, zašto ne bismo mogli da je prenesemo na papir? Taj transfer je ono što čovek pokušava da nauči i što uvek traje, ali onog momenta kada fina motorika počne da sluša mozak, pola posla je gotovo.

PRESSING: Šta je druga polovina posla?

ĐURĐEVIĆ: Iskustvo koje čovek stiče, umetničko, radno, životno. Traženje inspiracije u svemu, eksperimentisanje sa idejama. Posmatranje objekta i koncepta iz alternativnih uglova, tako što za reference ne uzimamo rad drugih umetnika već pokušavamo da stvorimo svoju viziju, da kombinujemo stvari koje nisu na prvu loptu. Sve to zajedno gradi snažan umetnički identitet, nešto što jednog čoveka odvoja od većine.

PRESSING: Inspiraciju tražiš u svemu, a u čemu je nalaziš? U čemu si je nalazio ranije, a u čemu je nalaziš danas, pošto pretpostavljam da novac tu ne može da bude ključan faktor?

ĐURĐEVIĆ: Uvek sam nalazio inspiraciju u ljudima, prijateljima, stvarima koje se dešavaju oko mene. Imam osećaj da se više napumpam kreativnom energijom posle dobrog razgovora sa prijateljem ili sa nekom osobom koju cenim nego odlaskom u muzej. Pokušavam da gledam stvari oko sebe i da ih izvrem i smislim dobar koncept. Sve oko nas može da se upotrebi kao sjajna ideja. Jednom mi se desilo da sam u avionu sedeo pored devedesetogodišnje babe koja je pola sata pokušavala da otvori čokoladicu. Bila je toliko fokusirana, sve vreme se tresla, uzimala plastični nožić pokušavajući da pokida ambalažu, znojeći se sve vreme. Sama ta scena, debela stare babe koja se dol poslednjeg zrnca snage ubi pokušavajući da otvori čokoladicu može da se iskoristi na toliko sjajnih načina. Ključ svega, bar kod mene, je posmatrati svet i prevoditi ga u svoj vizualni jezik.

PRESSING: 2006. je za tebe bila veoma bitna godina. Zašto?

ĐURĐEVIĆ: 2006. je bila godina velikih promena za mene. Kao što se umetnost razvija kroz promenu, tako je i razvoj individue zavistan isključivo od promena. Prvo i najbitnije, težim ka tome da postanem bolje ljudsko biće, a to je jedino moguće kroz menjanje navika, patterna, ali i sticanjem iskustva. 2006 je bila prekretnica, preko noći mi se život skroz promenio. Pronašao sam ljubav svog života i oženio sam se. Posao za Marvel je takođe bila velika stvar koja mi se desila. Skoro 50 naslovnih strana za manje od 6 meseci je veliki uspeh i stvar kojom se ponosim.

PRESSING: Marvel je verovatno najjača izdavačka kuća na svetu, čija se vrata ne otvaraju često. Ti si prvi srpski autor koji je tamo ušao. Kako si u tome uspeo?

ĐURĐEVIĆ: Posao kod Marvela sam dobio tako što sam jednog vikenda iz zezanja uradio redizajn za X-men likove, postavio ih na Concept art forum, i Marvelov talent menadžer ih je video, zainteresovali su se i pozvali me da radim za njih. Iskreno, nikad nisam mislio da je za moj posao ili moju motivaciju bitno odakle sam.

Živeo sam svuda po svetu i shvatio da je jedina stvar koja se vrednuje ustvari samo kvalitet rada. Nikad nisam osetio da neko drugi samo zato što je Amerikanac ili Kinez ima prednost u odnosu na mene ili bilo koga. To ustvari treba da bude podstrek svima koji misle da je tako nešto teško ili nemoguće, jer na kraju ukoliko je rad dobar, posao dolazi sigurno.

PRESSING: Primetio sam da si par puta u raznim kontekstima pominjao "hate mail", kao da si unapred svestan da će ga biti kad nešto radiš. Kako se nosiš sa takvom kritikom tvoga rada, i koliko si uopšte otvoren za bilo kakvu kritiku?

ĐURĐEVIĆ: Za dobrim konjem prašina se diže. Sam sebi sam uvek najveći kritičar, tako da mi retko treba kritika od drugih. Stalno se preispitujem, da li sam dobar, da li mogu da budem bolji, svaki novi rad mora da bude bolji od prethodnog. Verovatno bih, kad bih bio potpuno zadovoljan svojim radom i kad bih mislio da sam postigao sve, počeo da radim nešto novo. Iskreno, dosadno mi je kad me drugi kritikuju, posebno ljudi koji nemaju veze sa art direkcijom, pravcem u kome slika treba da ide... Lako je kritikovati tek tako, ako se ne zna kontekst priče. Takođe, ogromna je razlika između komercijalnog i ličnog rada. Na primer, vrlo često imam samo dva dana da završim jednu naslovnju stranu, i za to vreme moram da dam svoj maksimum. Voleo bih da mogu da posvetim mesec dana jednoj slici, ali na žalost kad je posao i produkcija u pitanju taj luksuz nemam. Zato mislim da je potrebno sve te parametre uzeti u obzir. A ljudi koji pišu hate mail su ljubomorni i smešni, umesto na to da gube vreme trebalo bi da sednu i rade na sebi.

PRESSING: Šta je za tebe lični rad i imaš li vremena da se njime i baviš?

ĐURĐEVIĆ: Jako mi je bitan lični rad, kad mogu da interpretiram svoje ideje i teme koje me interesuju. Nažalost, u ovom trenutku je nemoguće da se posvetim tome, pa pokušavam da spojim lepo i korisno, tako što, uz određene ruke pokušavam na svakoj slici ostavim svoj pečat ubacujući svoje ideje, humor, tehniku sa kojom eksperimentišem. To me čini srećnim pa mi ne pada toliko teško što nemam vremena za sebe, ali se nadam da ću se, čim se malo rastretim, više posvetiti tome.

PRESSING: Možeš li da opišeš proces rada na izradi jedne naslovnice za, recimo, Marvel? U smislu, od koga dobijaš zadatak, u čemu se sastoji, šta radiš prvo, šta drugo, čime radiš sve to, kome polažeš račune... I koliko to u preseku traje...

ĐURĐEVIĆ: Marvel, kao i svaka izdavačka kuća, sastoji se iz nekoliko odeljenja. U svakom od njih se nalazi nekoliko urednika od kojih je svaki zadužen za nekoliko naslova koji izlaze. Kada neki urednik za svoj strip hoće na primer mene kao umetnika za naslovnice, popričamo o tome šta ima u planu sa serijom i kako će se priča kroz epizode razvijati. To mi otprilike da ideju da li me interesuje da radim na toj seriji. Srećom, mogu da biram projekte koje želim jer imam ekskluzivan ugovor sa njima. Ukoliko





mi se ideja sviđa, uzmem je i ostanem na njoj minimum prvu sezonu. Naslovne radim tako što napravim skicu, i njena forma varira od vremena koje imam na raspolaganju. Ponekad je samo brza skica; ukoliko su boje jako bitne uradim skicu odmah digitalno, ili ako mi se priča veoma dopada, onda uložim vreme na detaljan crtež. Te skice, obično jednu ili dve, pošaljem uredniku od koga dobijem zeleno svetlo, i onda tu skicu ubacim u cover template i radim digitalno preko nje. Taj proces može biti jednostavan ili komplikovan, u zavisnosti od ideje i vremena. Obično traje oko dva-tri dana od skice do finalne naslovne strane. Uredniku onda pošaljem krajnji rezultat koji on odobri i to je to. Radim naslovnice četiri meseca unapred zbog kataloga koje reklamiraju izdanja koja dolaze, tako da ukoliko se desi da naslovnica uopšte ne funkcioniše, ima vremena da se to sredi, ali srećom mi se to još uvek nije desilo.

PRESSING: *Iz tvoje priče mi izgleda kao da puno razmišljaš o onome što radiš. O čemu razmišljaš pre početka rada na ilustraciji, a o čemu dok radiš na njoj?*

ĐURĐEVIĆ: Mislim da dok čovek uči posao, dok savladava tehniku, mora da misli i da se fokusira na to što radi, ali kada savlada osnove, kada počne da stiče iskustvo, mora da se opusti i da pusti instinktu da ga vodi. Više ne razmišljam preterano dok radim na

nečemu, teže mi je da smislim odgovore na pitanja zašto sam uradio nešto ovako ili onako. Radije ispraznim glavu od pravila i kanona, jednostavno dajem šansu intuiciji i pokušavam da eksploatišem sve mogućnosti koje mi daje linija ili ideja, i da instinktivno biram najbolji put. Strašno uživam u samom procesu nastanka ilustracije, nikada ne zacrtnam sebi da moram da isteram osnovnu ideju, već vrlo često pustim slučaju da me vodi, pa čak i iz neke pogrešne linije nazrem neku novu ideju koju mogu da upotrebim.

PRESSING: *Ima li razlike u načinu na koji pristupaš concept art-u i ilustraciji, i koja je?*

ĐURĐEVIĆ: Ne preterano. Kad se svede, i concept art i ilustracija su vrsta primenjene umetnosti. Naravno, u ilustraciji više obraćam pažnju na samu atmosferu, storytelling, kompoziciju, dok se u concept artu sve vrti oko dizajna i njegove upotrebe. Mislim da se znanje iz jedne oblasti može odlično upotrebiti da se poboljša druga, tako da će dobar dizajn samo unaprediti ilustraciju, kao što se iskustvo o storytellingu može odlično iskoristiti da kroz detalje ili dizajn jednog karaktera pričamo ko je on, odakle dolazi, itd.

PRESSING: *Imaš li neki savet za one koji tek ulaze u posao kojim se već dugo baviš s velikim uspehom?*

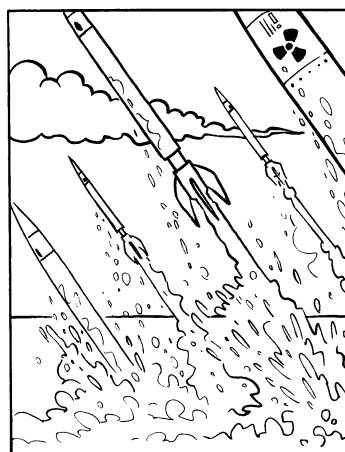
ĐURĐEVIĆ: Čini mi se da najveći problem kod ljudi koji počinju taj da u nekom momentu pronađu nekog umetnika, crtača, koji za njih predstavlja ikonu, i ceo život se trude i rade na tome da budu dobri kao on. Sve što mogu da uspeju je da budu loše kopije ili dobre kopije, ali ipak kopije, i to je, naravno, pogubno za njihovu karijeru i sam umetnički razvitak. Najbitnija stvar je da čovek preraste to, da postane sam sebi mera i granica, da se nauči da sam sebe prevazilazi svaki put umesto da se upoređuje sa drugima. Samim tim, on će se postepeno polako poboljšavati, ali neće izgubiti lični pečat što je jako bitno u ovom poslu.

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

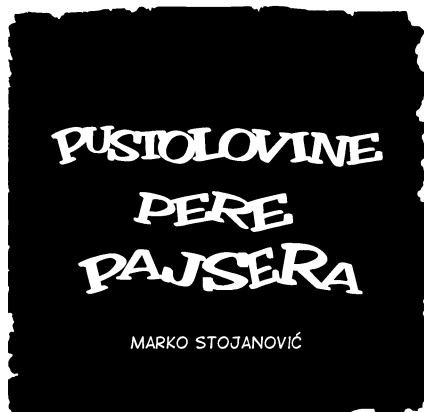


HITULIDIDI

Filip **ANDRONIK**



Denis **DUPANOVIĆ**



LEGENDA O NEZVANOM JUNAKU

Milorad VICANOVIĆ - Maza



NEKAD DAVNO, U KRALJEVSTVU PREKO SEDAM GORA I SEDAM MORA DOJEZDI NEZVANI JUNAK.



BIJAŠE TO U PRAVO VRIJEME, JER SE NAD TO KRALJEVSTVO NADVILA STRAŠNA OPASNOST, TE GA DOČEKAŠE KAO SPASIOCA.

KAKO ME SAMO GLEDAJU! MORA DA OVAKVOG JUNAKA JOŠ NISU VIDJELI.

...I ZA NJIM I KONJEM DOBRO IZRIBAJ!

SKLANJAJ DJECE, KOLA I ŽIVINU!



MNOGI HRABRI VITEZOVI PADOŠE U BOJU PRIJE NJEGA, TE ON KAD ČU ŠTA SE OD NJEGA TRAZI...

JE UKOLIKO SE NIKO NE SUPROTSTAVI OKRUTNOM ZMAJU...

ŠTO TI JE ZAPAD OVAJ ZNA CITATI!



VIDE, ONAJ ISTI KO KOD NAS NA PIJACI.

...NI ČASA NE ČASEĆI, POHRLI U POGIBELJ...



...POBJEGAO JE U ONOM PRAVCU, A NIJE PIVO PLATIO.

...A DA NI ZA NAGRAĐU NIJE UPITAO.



PAŽLJIVO PROUČIVŠI GREŠKE SVOJE BRAĆE PO JUNASTVU, ON UPOTREBI LUKAVSTVO...

OČU MOG DŽELATA!!!

BAŠ VAM FALA, BRACO ROBIJAŠI, ŠTO MI USTUPISTE OVU POSTELJU DA ODMORIM JUNACKE KOSTI...

KRALJ NUDI SLOBODU ONOM KOJI SE SUPROTSTAVI ZMAJU KOJI TERORISE KRALJEVSTVO!!!



EVO DOBROVOLJCA!!!

...JER SE PROTIV TOLIKE SILE...



...DRUGAČIJE I NIJE MOGLO.

BAŠ SU IM SE SROZALI KRITERIJI...

...JA SAM INVALID, A IMAM I POTVRDU ZA RADNU OBAVEZU!

KOD NAS TE DIPLOME NE VAŽE!!!



...ZADIVLJENI KRALJ I SVITA...

JESTE LI SIGURNI DA JE OPNIJEAO I ČARAPE SA SOBOM?

DA, VAŠE VELIČANSTVO...
...MADA...



ŠTA MADA???



PAA... U ZATVORU JE POJEAO NEKOLIKO PORCIJA GRAHA...

...SE NISU MOGLI NADIVITI BRZINI I SMIONOSTI...

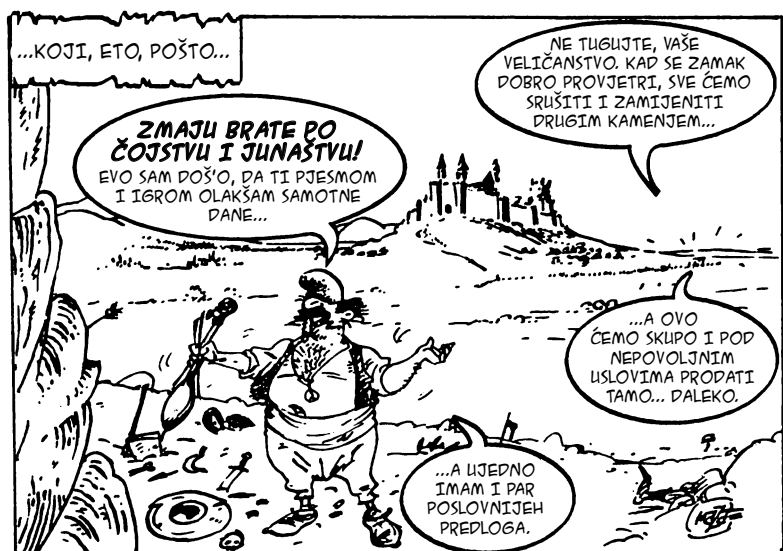


...TOG JUNAKA...

ŠTA ĆU SAD???

PRAVIĆU SE DA PASEM.

EVAKUACIJA!



...KOJI, ETO, POŠTO...

ZMAJU BRATE PO ČOJSTVU I JUNASTVU!
EVO SAM DOŠ'O, DA TI PJESMOM I IGROM OLAKŠAM SAMOTNE DANE...

NE TUGUJTE, VAŠE VELIČANSTVO. KAD SE ZAMAK DOBRO PROVJETRI, SVE ĆEMO SRUŠITI I ZAMIJENITI DRUGIM KAMENJEM...

...A OVO ĆEMO SKUPU I POD NEPOVOLJNIM USLOVIMA PRODATI TAMO... DALEKO.

...A UJEDNO IMAM I PAR POSLOVNIJEH PREDLOGA.



...OBAVI ONO ŠTO MNOGI DRUGI NE MOGAŠE, OD DALJE...

VJEROVATNO NE ZNAŠ DA PORED NESUMNJIVE LJEPOTE I ŠARMA, POSJEDUJEM I DRUGE KVALITETE...

...A DA NE SPOMINJEM SVOJU SUPERIORNOST U BOJU I KRKANLUKU.

KOLIKO JE SAMO ŽENA POKLEKNULO PRED MOJOM MUŽEVNOŠĆU...

NO, DOSTA O MENI, SAD ĆU DA ZAPJEVAM.



ZA ZAGRIJEVENJE ĆU TI IZVESTI MIKS MOJIH NAJVEĆIH HITOVA OD STOJE, CECE, SINANA, ŠABANA, ŠEMSE, SEKE, MIROSLAVA... I DRUGE.

PAZI SAD!

A LIJEPO SU MI REKLI DA SE NE VEŽEM ZA JEDNO MJESTO...

...KUD NE POBJEG'O NA VRIJEME.

...U LEGENDU!

BEAR



...NIJE TREBALO TEK TAKO DA GA IZBACIMO.

JESTE NEPODNOŠLJIV, ALI SMO NA KRAJU KRAJEVA IPAK ROĐACI!



TO JE U SVAKOM SLUČAJU SADA GOTOVO. NEGO...



JEL NEKO VIDEO KLJUČ OD ULAZNIH VRATA?



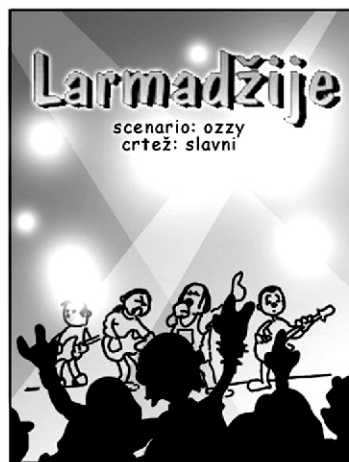
E, OVO JE VEĆ DOBAR POČETAK ZA STRIP!

PORNO STRIP DODUŠE, AL ŠTA DA SE RADI... IAKO MI JE ISPOD ČASTI, DEČKO, UČESTVOVACU, ALI SAMO ZBOG TEBE!

...KO MI JE KRIV KAD SAM SUROVI PROFESIONALAC...



scenario: Marko Stojanović
crtež: Danko Dikić
BUNNY
u epizodi: PROFESIONALAC



Larmadžije
scenario: ozzy
crtež: slavni



ČOVJEČE! NAJBOLJE JE BITI PJEVAČ U BENDU! SVE TREBE SE LOŽE NA MENE! KOJI SAM JA CAR!



ZAKON JE SVIRATI GITARU! CURICE SE PALE, TI KULIRAŠ... FAČA SI...



ŠTO VOLIM ŠTO SAM BUBNJAR! NAJJACI SAM FRAJER U BENDU, SVE MI SE TREBE SVIĐAJU!



BEE, BEE... DEE... DEE... ILI B'JEŠE CEE, MAJKUMU...

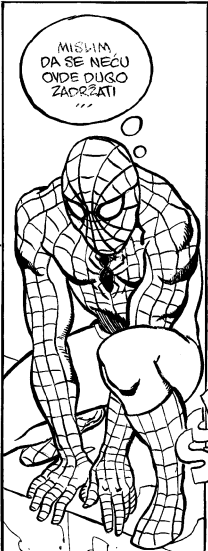
Ideja: Dragan **RADIĆ**, Crtež: Predrag **GINEVSKI**



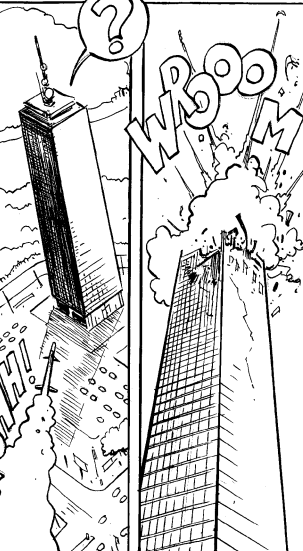
HMM... ČUDAN OVAJ GRAD. NEMA NIKOGA NA BUCAMA...

BEOGRAD 1993.

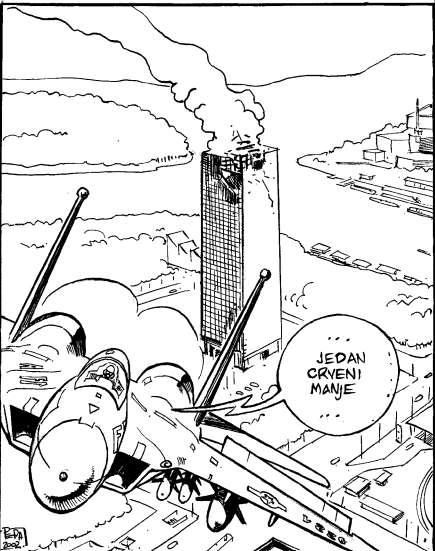
APRIL U BEOGRADU



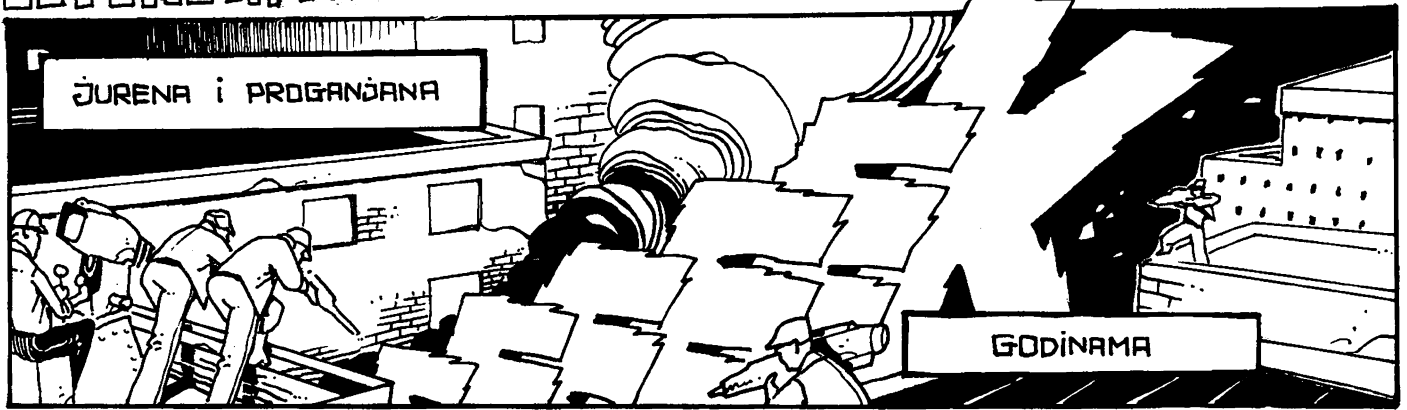
MISLIM DA SE NEĆU ONDE DUGO ZAORŽATI



WOOO

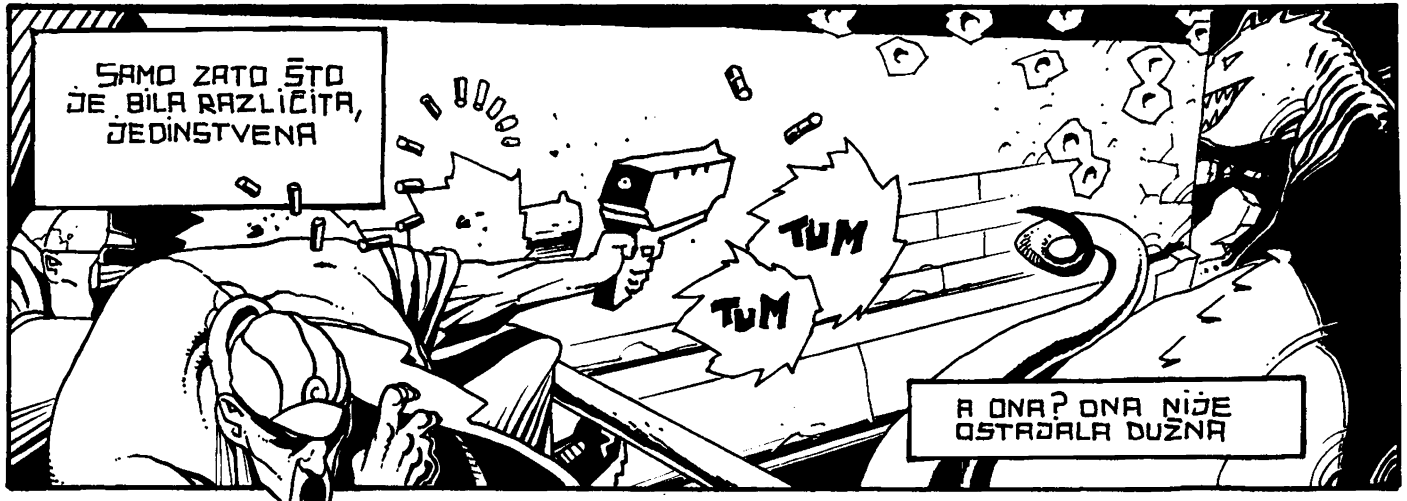


JEDAN CRVENI MANJE



ŽURENA I PROGANJANA

GODINAMA



SAMO ZATO ŠTO JE BILA RAZLIČITA, JEDINSTVENA

A ONA? ONA NIJE OSTAJALA DUŽNA



UZVRAĆALA JE SVAKI UDARAC, KRVAVO. BILA JE NEUHVATLJIVA... GODINAMA



NISU ZNALI ILI NISU HTELI DA ZNAJU. POZVALI SU ME KASNO, KAD SU JE VEĆ RANILI I KAD JE POČELA DA SEJE HADŠ.

NE PUCAJTE VIŠE!

KRRAM



DOSTA
KAD
KAŽEM!

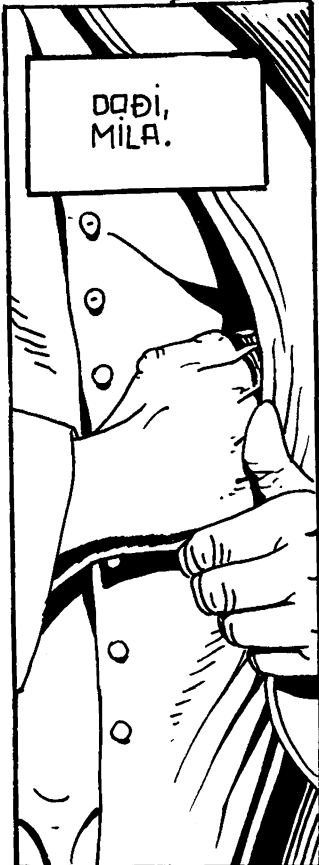


SADA ZNAM.



MOJ GLAS
PREPOZNALA
GA JE. KAKO I
NE BI ZAJED-
NIKI OŽILJEI
JOŠ BRIDE.
ISTINA, TADA
NISAM ZNARO

ZNAM ŠTA JOŠ TREBA.

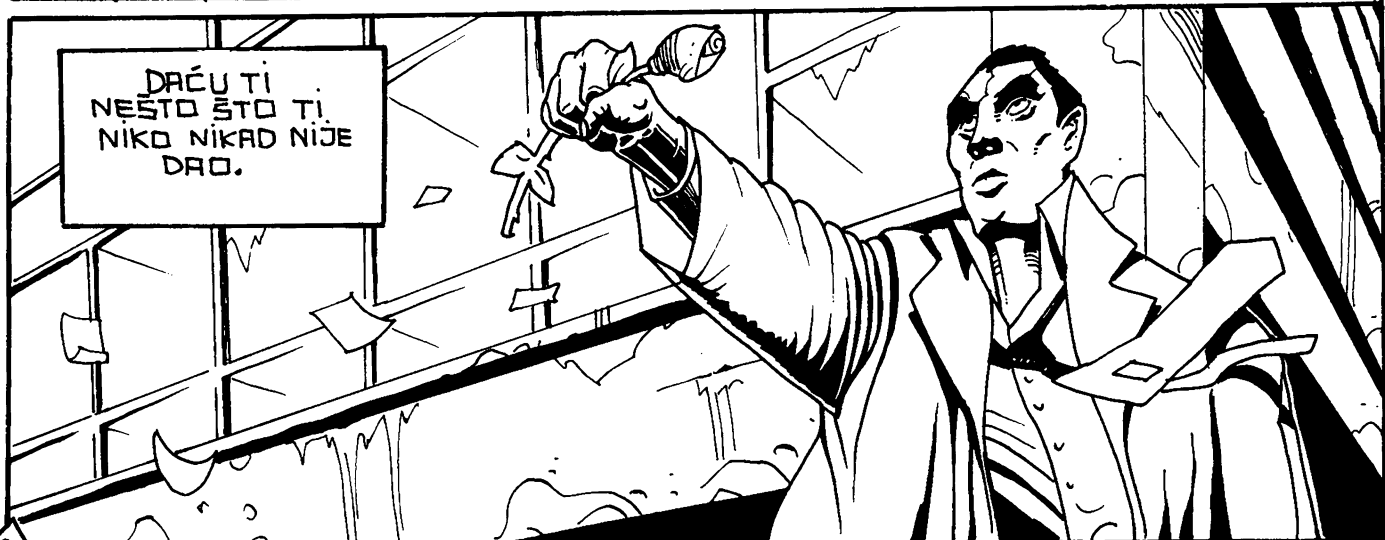


DOĐI,
MILA.

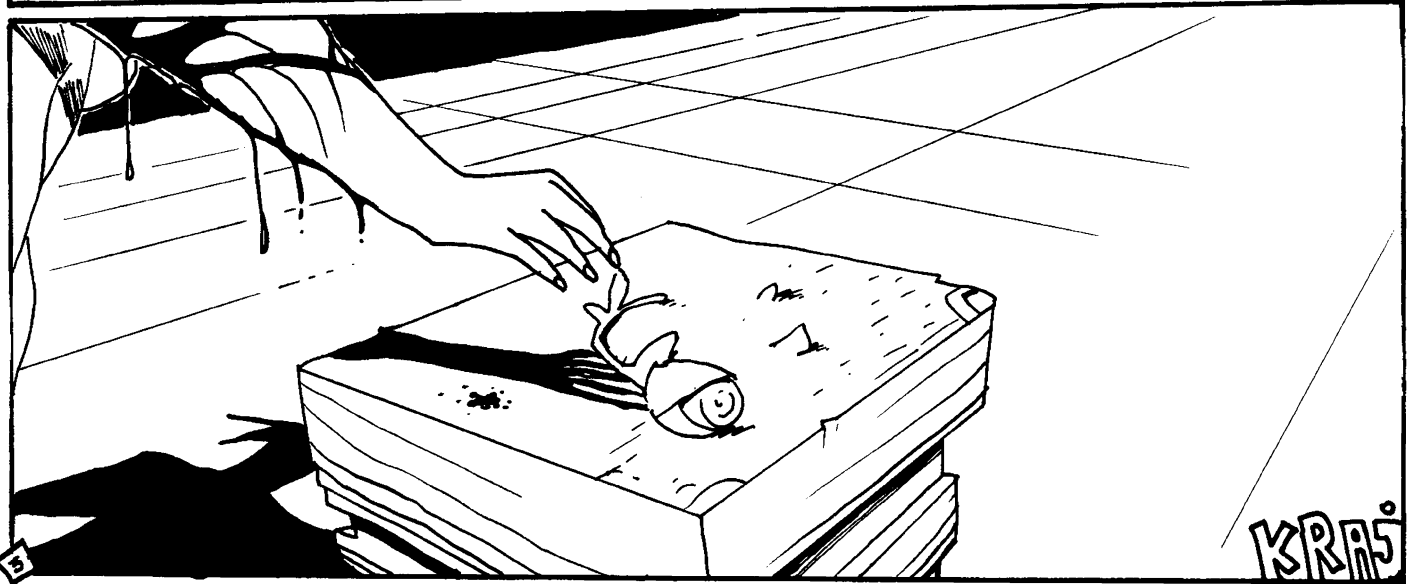
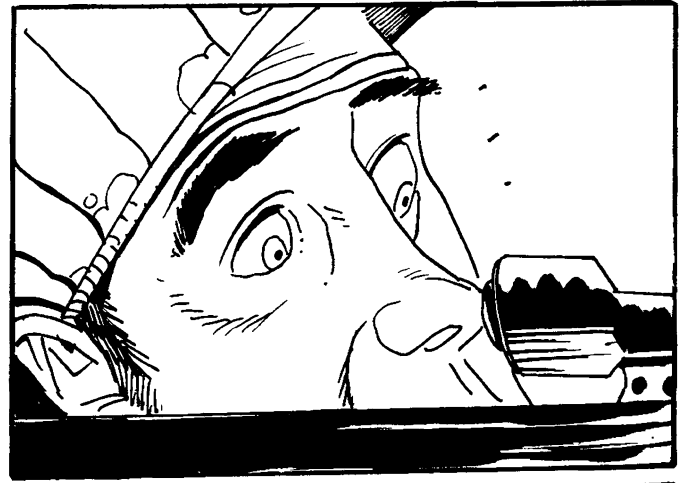
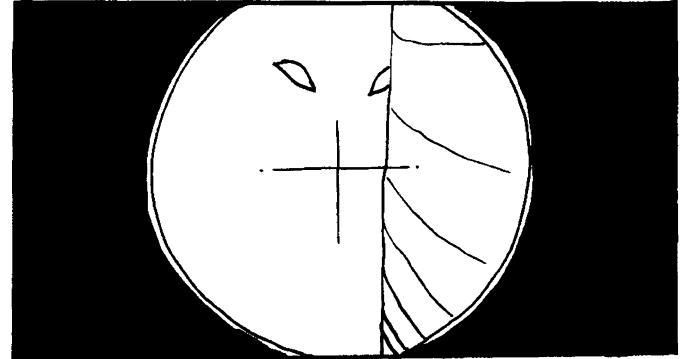
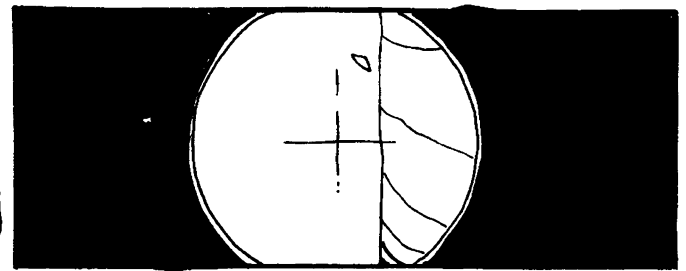
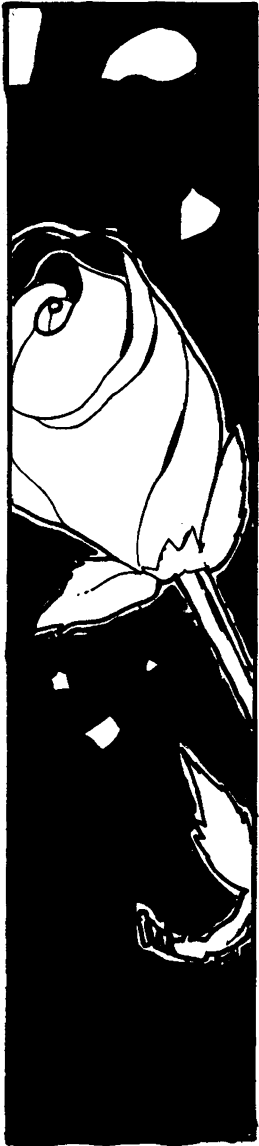


IZAĐI.
NE BOĐ SE

RRRRRRR



DAČU TI
NEŠTO ŠTO TI
NIKO NIKAD NIJE
DRO.



3

KRAŠ

U milosti i nemilosti sopstvenih junaka



Robert Kirkman je američki scenarista koji je došao niotkuda, startovao veoma zrelim scenarijima i svoje ime za kratko vreme ispisao velikim slovima po licu američke strip cene, pišući nekoliko neverovatno popularnih naslova. Ah, da, nazvao je i svog sina prvenca Piter Parker Kirkman. Zainteresovani? Dobro, imate čitav intervju da ga bolje upoznate...

PRESSING: *Koji te je junak prvi navukao na drogu zvanu stripovi?*

Robert KIRKMAN: Spider-man mi je oduvek bio omiljen. Kad sam počinjao da čitam Marvel je objavljivao Web of Spider-Man, Spectacular Spider-Man i Amazing Spider-Man, a Spajdermen se pojavljivao i u gomili drugih Marvelovih naslova. Bilo je to sjajno doba za Spajdijeve fanove. 1992. godine kada je Imidž startovao, pratio sam šta rade ti momci i odmah sam zavoleo Savage Dragon-a.

PRESSING: *Pretpostavljam da si dosta puta odgovarao na ovo pitanje, ali kako si se probio u strip industriju? Da li je to bilo nešto što si oduvek želeo ili si zamišljao da radiš nešto drugo, ali su se desili stripovi?*

KIRKMAN: Malo ljudi zna ovo - pre nego što sam se sa porodicom preselio u Kentaki, živo sam u Klivlendu, u Ohaju... i živio samjednu ulicu od dečaka koji je kasnije postao Brajan Majkl Bendis. Naši roditelji su bili prijatelji i on me je u stvari čuvao s vremena na vreme. Bio mi je kao stariji brat. Naše porodice su ostale u kontaktu pošto smo se preselili. Bio sam srednjoškolac kada je

Brajan počeo da radi Jinx i druge stvari za Kaliber. Nisam planirao da idem na koledž ili bilo šta drugo nakon srednje škole, činilo mi je se da se Brajan strašno zabavlja radeći stripove, a i ja sam ih oduvek voleo pa sam rešio da pokušam. Brajan je završio pomažući mi po malo niz taj dugački put i čak pišući pod mojim imenom dosta Battle Pope-a (to je takođe slabo poznate činjenica). On je sjajan momak.

PRESSING: *Kada i kako si odlučio da ćeš da postaneš scenarista, a ne crtač?*

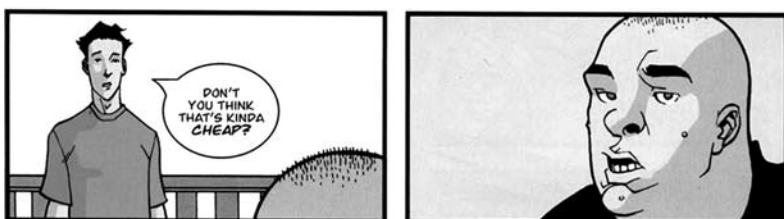
KIRKMAN: Odlučio sam ubrzo pošto sam nacrtao svoj prvi strip i shvatio da nikad neću biti dovoljno dobar da mogu da živim od crtanja stripova. Jednom kada sam krenu da se fokusiram na pisanje, stvari su počele dobro da se odvijaju po mene. Roditelji su me podržavali, mada mislim da nisu zaista shvatali šta je to što radim.

PRESSING: *Koji je bio prvi strip na kome si radio?*

KIRKMAN: U pitanju je bio Battle Pope... Koje je na osnovu svih indicacija jedan fin strip i još uvek ga ima u prodaji (Smeh). Preporučujem da ga potražite. Bilo je zabavno raditi ga. Glavni crtač bio je Toni Mor a bili su tu još i Kori Voker, Teri Stivens, Met Roberts, kao i mnogi drugi. To je deo strip istorije.

PRESSING: *Kako je protekla tranzicija od samo-izdavanja do posla u Imidžu?*

KIRKMAN: Eriku Larsenu se dopao stil crtanja Korija Voke-
ra koga je imao priliku da vidi na ilustraciji SuperPatriot koju je Kori uradio i koju je Erik objavio u devedeset i trećem broju Savage Dragon-a. Kada je saznao da radimo na stripu koji je nosio ime Science Dog, on i drugi ljudi iz Imidža ponudili su nam da umesto toga uradimo mini-seriju o Super Patriot-i, pod nazivom SuperPatriot: America's Fighting Force, uzevši u obzir koliko je Kori bio dobar u crtanju tog dečkonje. Od tog momenta postalo je jasno da je Borbeni Papa dosegao plafon i iako me je bolelo da to uradim, priveo sam serijal kraju, nadajući se da ću jednoga dana biti u prilici dam u se vratim. Od tog trenutka sve moje stripove radio sam za Imidž. Samo-izdavaštvo nije više bilo toliko zabavno. Ipak je tu bilo previše posla. Nakon Patriote, Kori i ja smo pozvani da radimo na no-



voj liniji super-heroja koje su razvijali u Imidžu i u tu svrhu je stvoren Invincible.

PRESSING: *Kako je Rajan Othi postao stalni crtač Nepobedivog?*

KIRKMAN: Postalo nam je jasno da Kori neće biti u stanju da izdrži mesečni ritam. Rajana sam pronašao na www.penciljack.com i pitao ga da li bi želeo da uskoči i nacrtaj osmi broj. I kada je to uradio, Kori i ja smo shvatili da on nikada neće biti u stanju da izdrži ovakav ritam i sa Korijevim blagoslovom pitao sam Rajana da ostane za stalno.

PRESSING: *Do kog broja planiraš da radiš ovaj strip?*

KIRKMAN: Upravo toga, imam grube planove sve do sedamdeset i petog broja, ali nije oduvek bilo tako. Bilo je trenutaka kada sam mislio da će se sve završiti sa trinaestom epizodom.

PRESSING: *Šta misliš, zbog čega se Nepobedivom čitalačka publika povećava?*

KIRKMAN: Pa, pošto je, nakon Rajanovog dolaska, strip konačno krenuo da izlazi redovno, potpisao sam i ekskluzivni ugovor sa Marvelom, plus postoji mogućnost da se snimi i film, Vizard magazin je počeo redovno da pokriva seriju, koja je bila nominovana i za Ajzner nagradu, za najbolji novi serijal i sve to u veoma kratkom roku. Serijal je konstantno spominjan u štampi i to je uticalo i na porast popularnosti.

PRESSING: *Sada, imaš dve različite vrste strane na pameti, tu je super-herojski momak, a sa druge strane tu je i zombie-momak?*

KIRKMAN: Pa dobro je sve dok stvari sa zombi-momkom idu napred, u stvari ja imam samo dva zombi naslova: serijal Okružen mrtvima (The Walking Dead) i mini seriju Marvel zombiji (Marvel Zombies).

PRESSING: *Moram priznati da su mi Marvel Zombies bili poprilično zabavni. Naravno sam se ismejao u delu kada se Spajdijeva noga lomi... Kako je bilo pretvoriti Marvelov univerzum u zombije željne ljudskog mesa?*

KIRKMAN: Bilo je dosta zabavno, ne mogu sad da objašnjavam koliko sam se zabavljao, ali bilo je sjajno. Šon Filips je otkinuo na crtežu, a Artur Sajdam je to isto uradio kada su u pitanju naslovnice. To je bila prelepa mini-serija od početka do kraja. Zaista sam ponosan kako je sve to ispalo i bilo mi je žao što je moralo da se završi.

PRESSING: *Roberte, iako su likovi u serijalu Okružen mrtvima sjajni, da mi ipak krenemo od zombija. Kada je Džordž Lukas pisao Ratove Zvezda (Star Wars), poznato je da je imao u glavi kakvo je poreklo Darta Vejdera još u vreme prve biologije, iako to nije želeo da podeli sa publikom. Oduvek si govorio, i toga se i dalje držiš, da čitaoci neće biti u prilici da otkriju odakle su se hodajući mrtvaci stvorili. Zanima me, imaš li negde u glavi neku ideju o tome? I da li si o tome imao pojma kada si započinjao rad na serijalu?*

KIRKMAN: Imam par mogućih ideja, ali ni jednu ne favorizujem, kao što ni ne planiram da to ikada otkrijem. Do sada smo otkrili da su čak i preživeli zaraženi i da će se pretvoriti u zombije čak i ukoliko ne budu ugrizeni. Bez obzira koji je mogući izvor zaraze, ona utiče na sve. Još uvek nije poznato koliko je cela stvar raširena. Za sada smo prikazali samo Kentaki, Tenesi i Džordžiju. Ko zna? Moguće je da postoji ogromni zid oko te tri države?

PRESSING: *Koliko si daleko u napred planirao serijal? Da li postoji unapred određen plan? Do koje si tačke na toj mapi stigao od kada je serija krenula?*

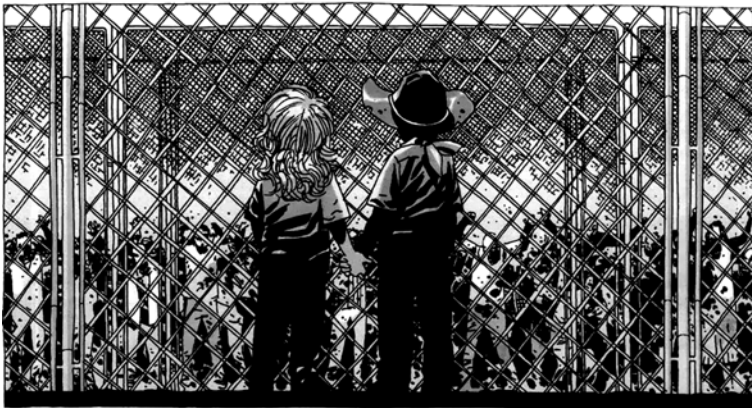
KIRKMAN: Pa, proširivao sam scene kako sada, tako i u početku. Videvši prvi put kako se sveščiće dobro prodaju ono što je trebalo da predstavlja sedmu epizodu proširio sam na od sedme do dvanaeste. Provobitno sam zamislio da će Rik i ekipa zatvor pronaći na kraju sedmog broja, ali



sam odlučio da se malo zabavim sa njima na putu i takođe to iskoristio za uvođenje nekih novih karaktera. Sledeći put kada je pisanje preuzelo kontrolu nada mnom, bilo je na kraju osamnaeste epizode. Želeo sam tu epizodu da završim sa Lori, koja govori kako želi da se rastane od Rika i baca verenički prsten na njega. To je bilo zacrtano sve dok nisam napisao petu stranu tog broja. Onda sam shvatio kako bi dosta stvari trebalo da bude izgovoreno da bi došli do te tačke, a to nisu bile stvari koje bi karakteri izgovarali. Uvideo sam da silim likove na stvari koje nisu prirodne za njih, pa sam jednostavno stao i počeo da kucam šta bi oni zaista govorili i tako se cela epizoda promenila. Nekoliko likova trebalo je ukrade oružje i pobjegne kako bi Rik i Lori mogli da imaju svoj trenutak i shvatio sam da ovi karakteri ne bi samo otišli, nego bi pokušali i preuzmu zatvor. I tako se odjedared iznenada osamnaesta epizoda završila cliffhangerom. Moj scenario je u milosti i nemilosti mojih junaka. Imam solidan plan za nekoliko sledećih godina, tu je gomila stvari do kojih želim da stignem. Međutim, to se konstantno menja i vrti se oko prilagođavanja onome što likovi osećaju. Pretpostavljam da to zvuči glupo, ali tako to funkcioniše.

PRESSING: *Hoće li preživeli ikada uspeti da otkriju koliko je cela situacija rasprostranjena? Hoće li proveravati i ostale države?*

KIRKMAN: Radi se o tome da treba da shvatite gde se ovi likovi nalaze i gde su im potrebni resursi. Uzmite sebe za primer: ukoliko bi se nešto ovako zaista dogodilo, ukoliko bi iznenada živi mrtvaci zakucali na vaša vrata – poslednja stvar koja bi vam bila na pameti je odlazak u Francusku. Verovatno ne biste bili u stanju da letite, a i putovanje brodom bilo bi teško. Da su junaci iz ove serije bili na Floridi, mogu da pretpostavim da bi pokušali da se dokopaju nekog malog ostrva, ali oni su u Džordžiji i veoma su zauzeti. Mogao bih iznenada da uvedem nove likove, da vam pokažem šta se



dešava u Moskvi ili tako nešto, ali to zaista ne želim da radim. Ovi likovi čine ovaj serijal. Bez njih, koja bi poenta bila?

PRESSING: Iako su likovi u serijalu raznoliki, čini se da se priča posmatra sa Rikove tačke gledišta. Kakva su tvoja osećanja prema njemu kada mu prepuštaš dinamično vođstvo?

KIRKMAN: Videli smo svaki moment njegovog postojanja u ovom divljem novom svetu. Bili smo tu kad se osvestio i bili smo sa njim dok je otkrivao šta se dešava. On je centar ove priče. Ukoliko bi umro...? Pa tada bi morali da se fokusiramo na nekog drugog, ali do tada on predstavlja jezgro serijala. Smatram da je veoma konfliktan lik. Čovek od zakona u svetu u kom zakon ne postoji. Volim da posmatram kako se Rik raspada na delove kako serija odmiče. Nije konstantno dopadljiv, ali je, nadam se, konstantno zanimljiv.

PRESSING: Pošto ti sve kontrolišiš da li se možda poistovećuješ sa Rikom?

KIRKMAN: Ne mislim da i jedan od likova nužno oslikava mene samog, ali svaki karakter u seriji oslikava ono što bi ja radio kada bih se našao u sličnoj situaciji. Ponekad pišem potpune suprotnosti potezima koje bih preduzeo u određenim situacijama, sa ciljem da malo promenim stvari. Rik je glavni lik tako da me on oslikava više nego ostali, ali to je samo zbog toga što se on najviše pojavljuje u samom stripu.

PRESSING: Crtač Čarli Adlard je nakon Toni Mora nastavio da radi sjajan posao. Kako vas dvojica dugo vremena saradujete – šta misliš, šta je ključ uspeha dobre veze na relaciji scenarista-crtač? Koliko se često čujete/dopisujete?

KIRKMAN: Pošto dobije scenario Čarli ga iščitava i u većini

slučajeva tek tad saznaje kako se stvari odvijaju. Često razgovaramo, ali ne uvek o kontinuitetu priče. Volim da ga držim u mraku, tako da može da čita neispričanu priču, upravo kao i ostali čitaoci. Postoje dva razloga zbog čega je to korisno: kao prvo, u prilici je da mi kaže da li stvari funkcionišu ili ne, bez da zna kada ću da poklopim njegovo mišljenje. I kao drugo, da može da bude uzbuđen zarad stvari koje se ubravo dešavaju, a ne zarad onih koja se dešavaju pet ili deset brojeva unapred.

PRESSING: Iako smatram da strip najbolje funkcioniše u crno-belom okruženju zanima me da li si ikada nameravao da ubaciš boju? Zašto ili zašto ne?

KIRKMAN: Ne, definitivno ne. Boja nikada nije bila deo ove serije i meni se dopada kako to izgleda u crno-belom okruženju. Smatram da su crno-beli stripovi podjednako zanimljivi kao i oni u boji i mrzim činjenicu da je sve manje i manje crno-beli stripova ovih dana. Nikada neću dati da se Okružen mrtvima oboji.

PRESSING: Znam da ti ljudi postavljaju pitanja u vezi sa realizacijom filma ili tv-serije. Da li si ikada razmišljao koja bi forma bila idealna i ko bi glumio?

KIRKMAN: Ne, zaista. Ukoliko bi se tako nešto desilo, to bilo bi sjajno i definitivno bi voleo da se to dogodi, ali ja nemam kontrolu nad tim aspektima i zaista ne razmišljam mnogo o tome. Kada se dogodi - biću umešan, ali ukoliko se nikada ne dogodi - u redu sam sa tim. Sve dok mogu da pišem stripove biću sretan.

PRESSING: Sa druge strane, imao si i šta da nam prijaviš o razvoju filma o Nepobedivom u ovom momentu?

KIRKMAN: Napravio sam prvu ruku scenarija i izgleda da se ljudima dopada. Ništa više nemam da prijavim povodom toga.

PRESSING: Ima li nekih vesti/nadolazećih projekata o kojima bi želeo da obavestiš fanove?

KIRKMAN: Moja žena i ja smo upravo dobili svog prvog sina tako da za sada radim samo na Invincible-u, Walking Dead, Ultimate X-Men i The Irredeemable Ant-Man-u.

PRESSING: Navedi ime jednog čoveka iz sveta stripa sa kojim bi voleo da radiš i zbog čega?

KIRKMAN: Samo jednog? Moram da se odlučim samo za jednog? To bi bio Frenk Fran Miller... Mislim, čovek je legenda. Bilo bi zaista fantastično raditi sa njim ukoliko bih mogao da ostanem hladan i totalno ne prolupam zarad toga. Frenk Miler... To bi bilo ludo. O da... To bi bio Frenk. Takođe, još bi voleo da radim i sa Erikom Larsenom, Dejvom Gibonsom, Dejv Simom, Frenkom Kvejtlijem, Markom Beglijem, Majklom Minjolom, Todom MekFarlanom, Džo Medom, (ok, dosta bi bilo, znam da zaboravljam gomilu ljudi, ali mogao bi ovako zauvek) Ronom Garnijem, Polom Gristom, Eduardom Rizoom... Ok, prestajem.

PRESSING: Kada praviš pauze u pisanju, šta voliš da radiš? Imaš li ikakve hobije?

KIRKMAN: Ne. Pišem stripove iz zabave, pišem stripove kako bih imao od čega da živim. To mi pomaže da napišem dosta scenarija. Volim da se vezam u fotošopu sa dizajnom likova, šemama naslovnica i sličnim glupostima. Gledam dosta filmova. Većinu neradnog vremena provodim sa ženom i detetom.

PRESSING: A šta je sa muzikom? Šta slušaš ovih dana?

KIRKMAN: Skoro sam nabavio poslednji album Strokes-a. Imam sve ikad objavljene albume Nika Kejva. Uglavnom volim starije stvari: David Bowie, Neil Young, Queen...

P.S. intervju, u periodu između 2004. i 2007. godine, vodili: Georg A. Tramontanas, Michael Murphy, D.J. Kirkbride, Jason Green, Toney Tapia i Daniel Robert Erstein. Sve to za vas ukomponovao i (verovatno loše) preveo **Aleksandar MIČIĆ**.

P.S.2 Stripove Roberta Kirkmana, Nepobedivi, Okružen mrtvima, Brit, možete čitati i na srpskom jeziku u izdanju izdavačke kuće Lavirint (www.lavirint.biz).



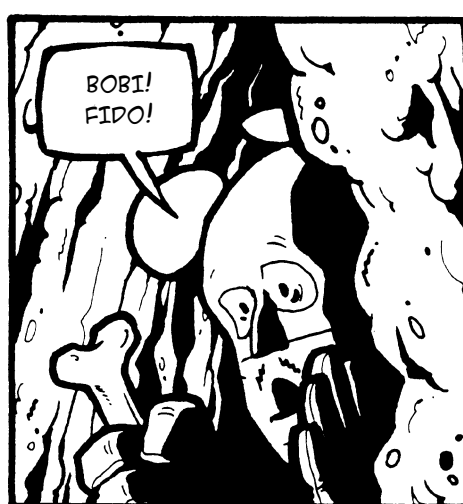


PAUCI!
BRRR...



AH, TU
SMO...

UF...



BOBI!
FIDO!



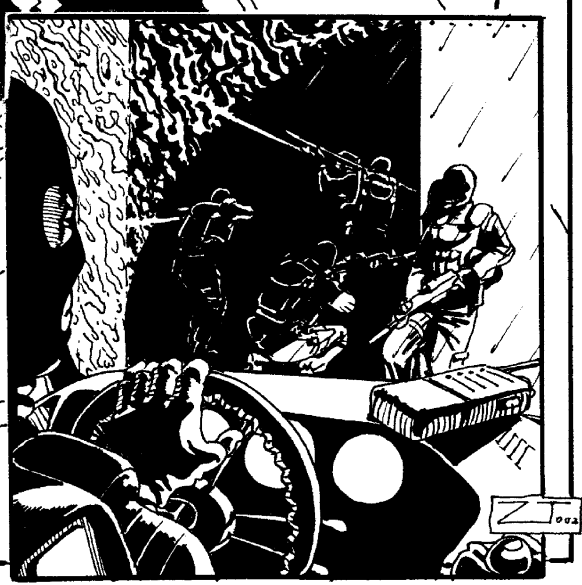
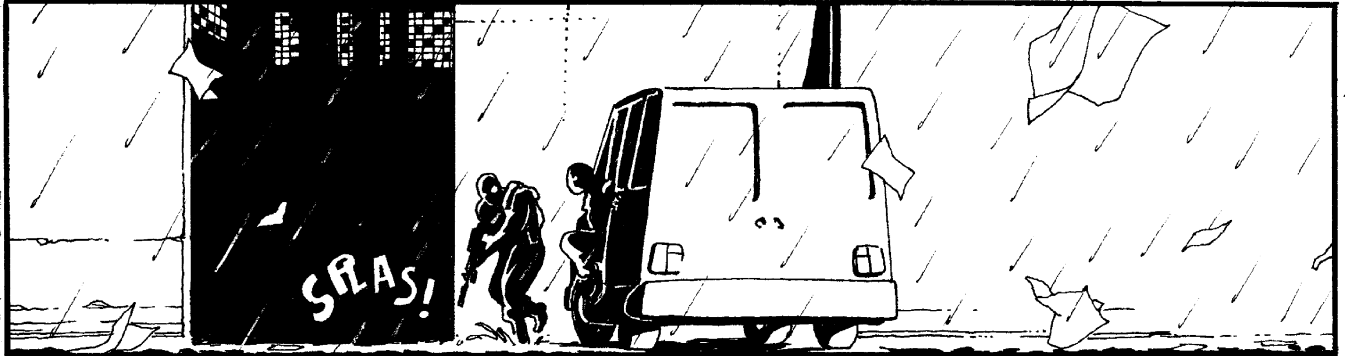
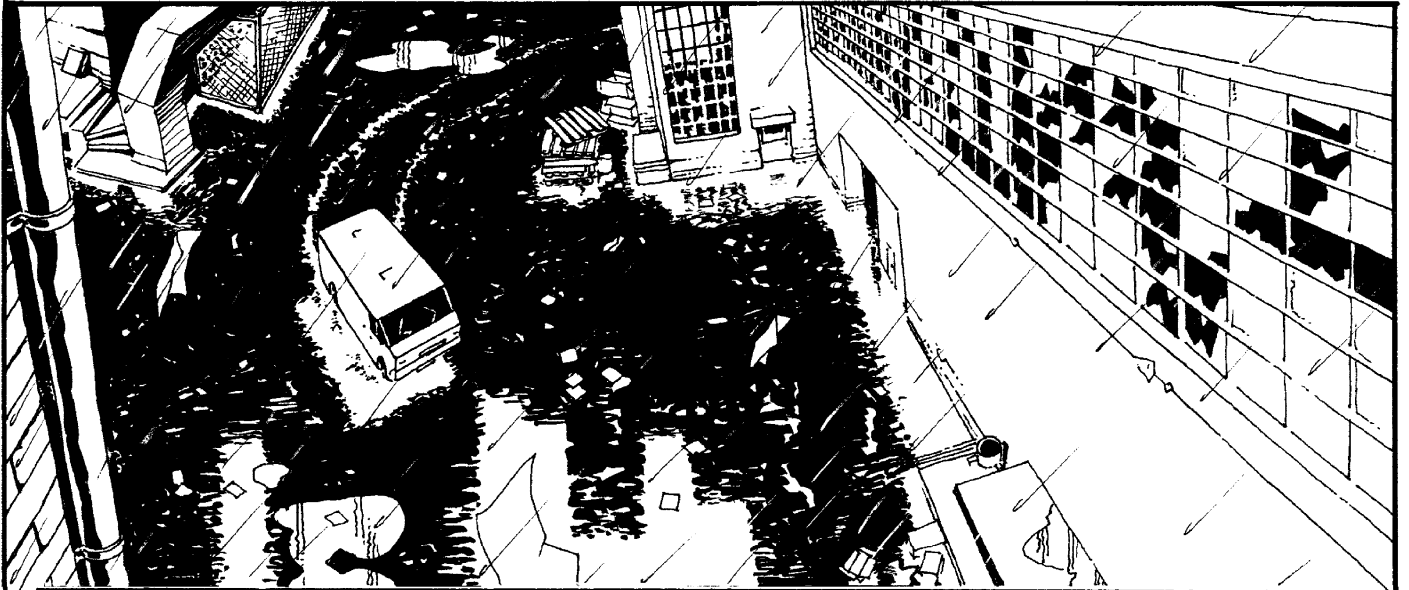
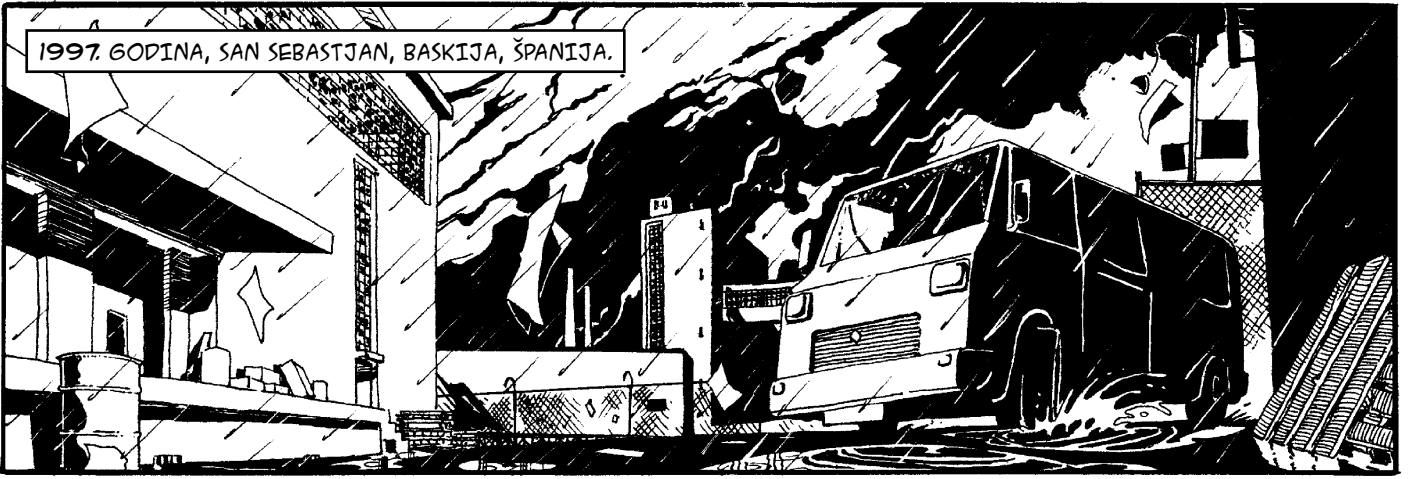
AJMO,
DORUČAK!

HRRRAAR!..
ONE! ONE! KRK!..

GRNF...

KRAJ

1997. GODINA, SAN SEBASTJAN, BASKIJA, ŠPANIJA.

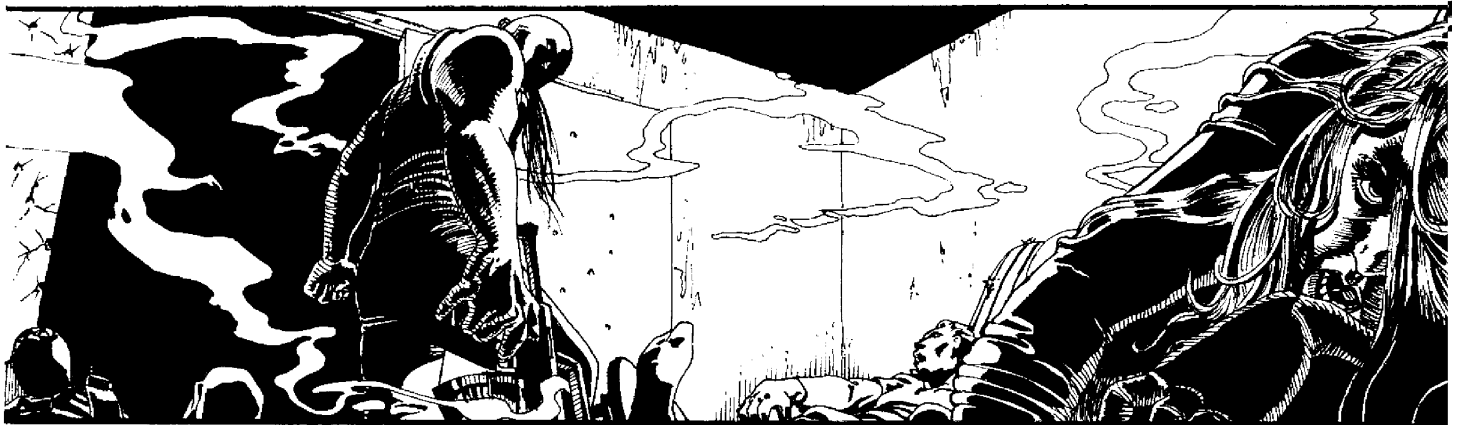
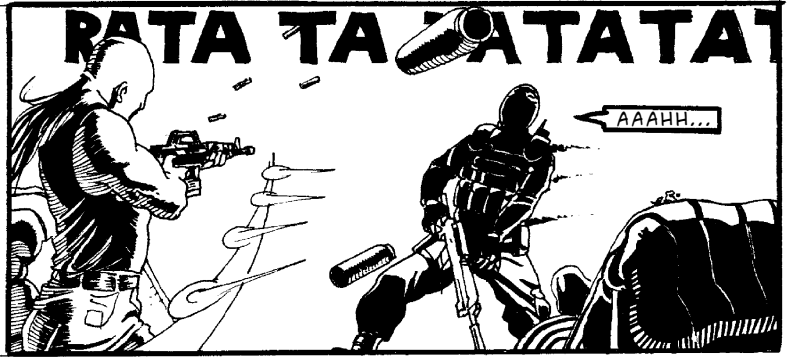
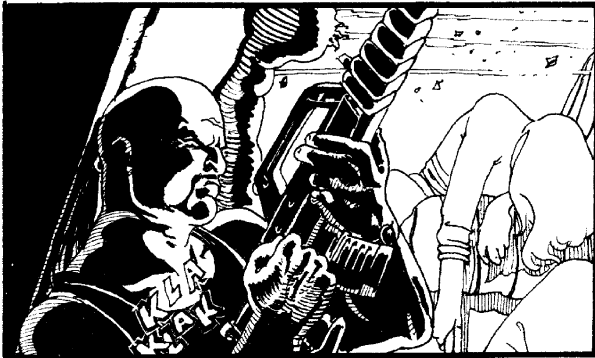
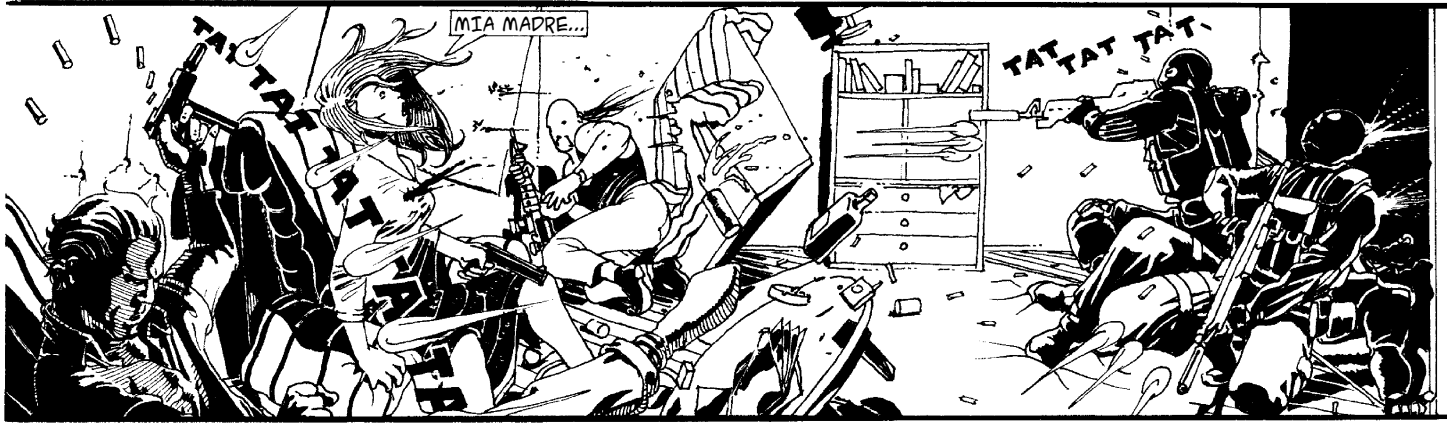




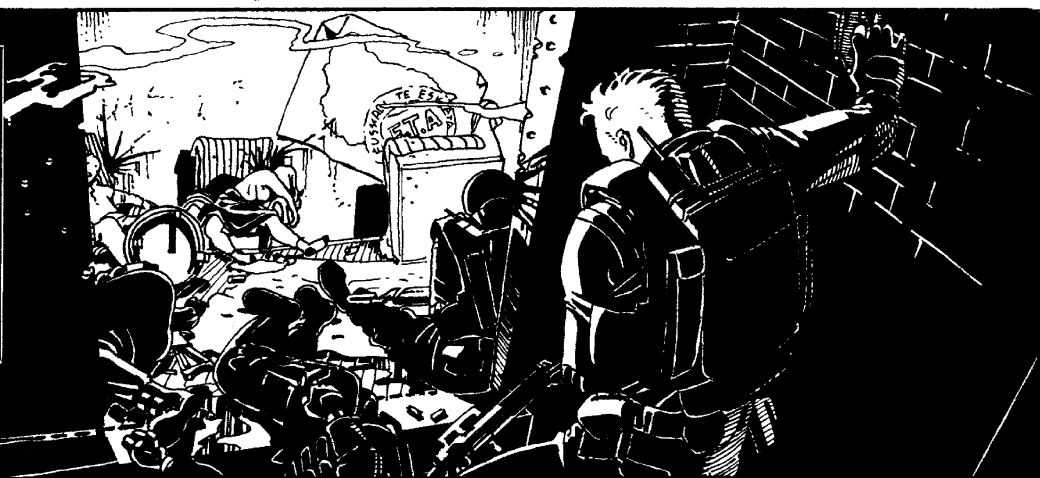
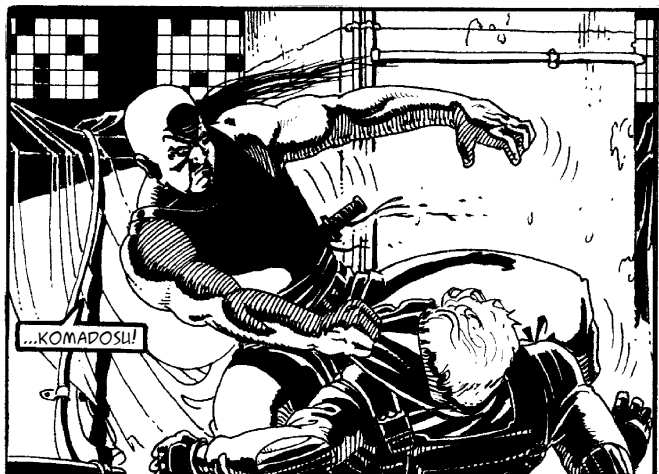
2

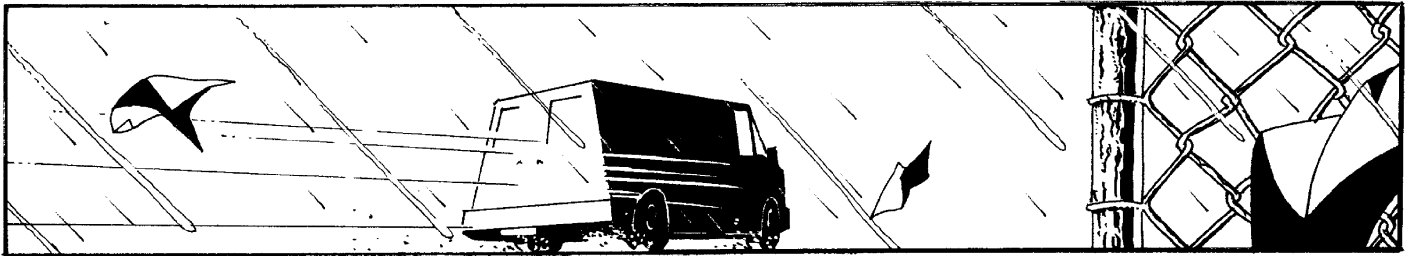
BACAJ ORUŽJE,
STOKO
TERORISTIČKA!!!







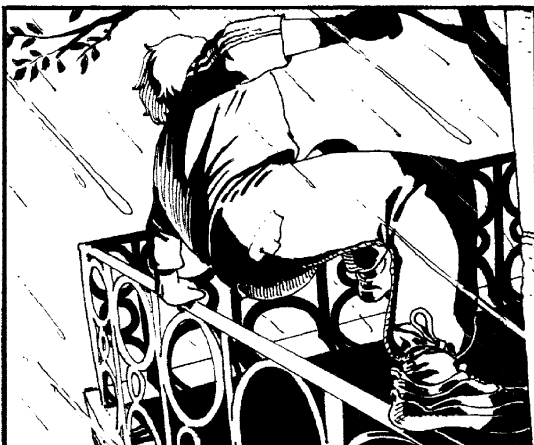


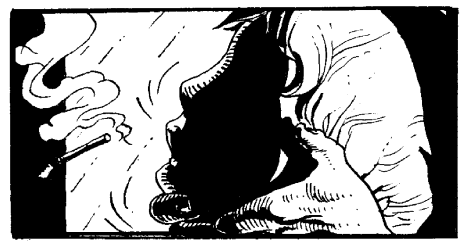
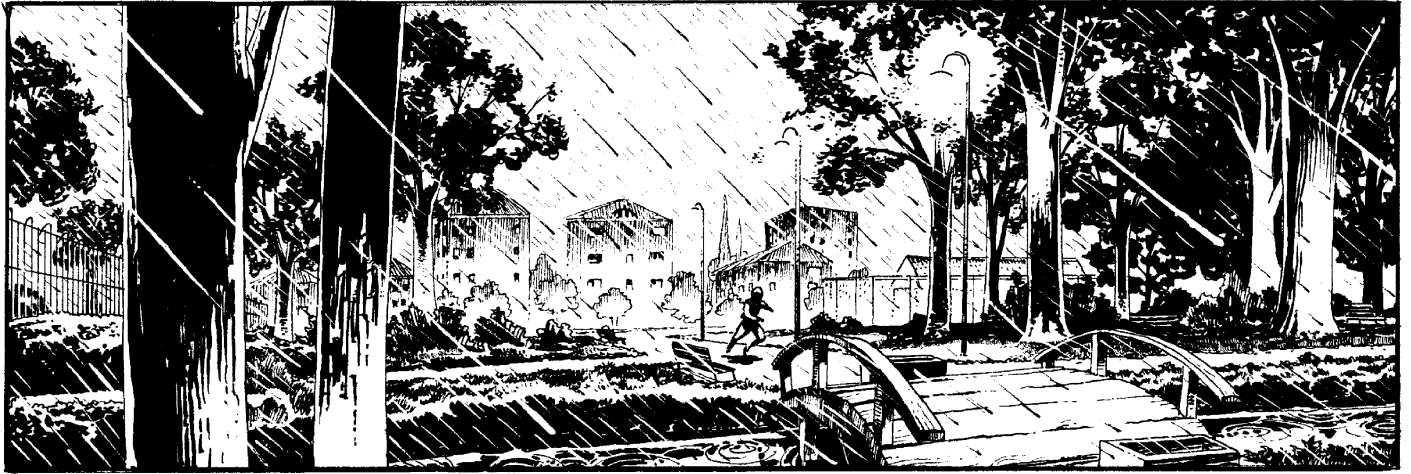


EL MAKEDONERO

SCENARIO: OLIVER ROMEVSKI, CRTEŽ: ZORAN TANEV

ŠEST MESECI PRE SADAŠNJEG
TRENUTKA, SKOPLJE, MAKEDONIJA...





FADILE, NISAM BRE JA ČOVEČE!

STO PUTA SAM TI REKAO DA NE POKUŠAVAS DA KRADEŠ!



NE LAŽI, NEGO PRIČAJ GDE SI SAKRIO ROBU!

ŠTA SAM UKRAO? OD KOGA? ZADNJI SAM TURU PLATIO U GRAM!



ZNAČI, NEĆEŠ DA KAŽEŠ GDE JE ROBA!

POSLEDNJI PUT TI KAŽEM, JURIS POGREŠNOG ČOVEKA! NEKO MI JE SMESTIO, NEMAM NIKAKVU ROBU!

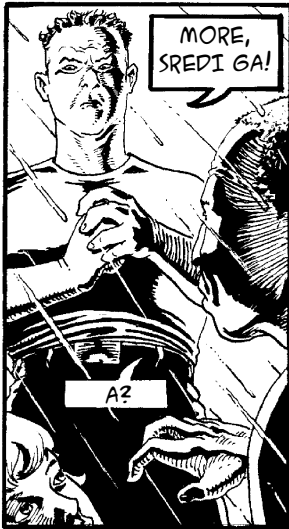


NIŠTA NAM OVAJ NEĆE REĆI! SAMI ĆEMO DA NAĐEMO ROBU, SREDI GA!





ČEKAJ FADILE, NE-
MOJ DA ME UBIJEŠ!
IMAM PARE KLJUČI, SVE
ČU DA VAM DAM, A ŠTO
JA ZNAM, NEČE NI-
KO DRUGI DA ZNA!

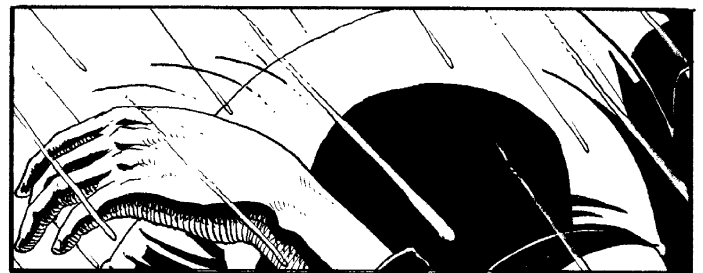


MORE,
SREDI GA!

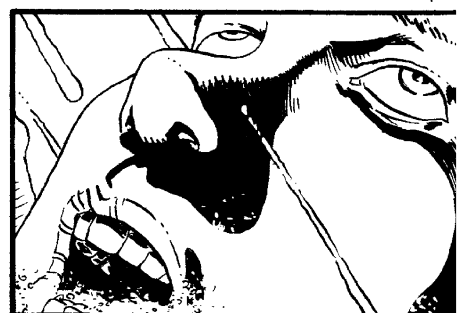
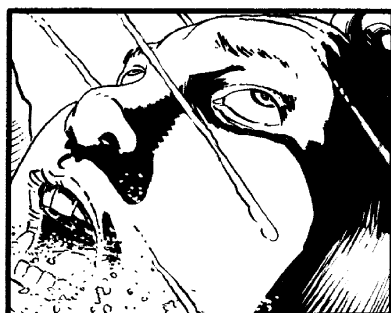
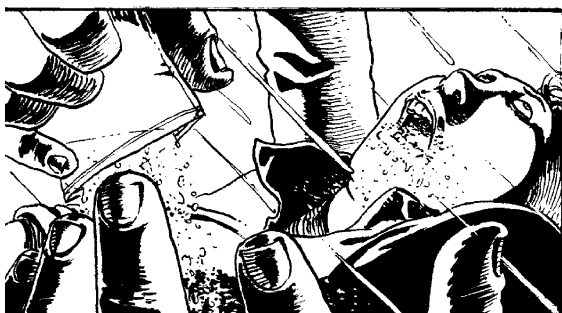
A?

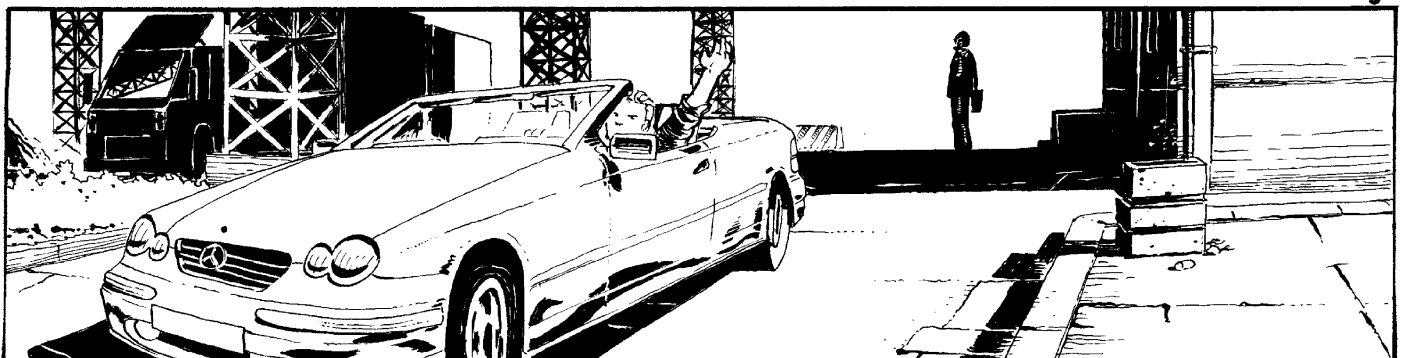
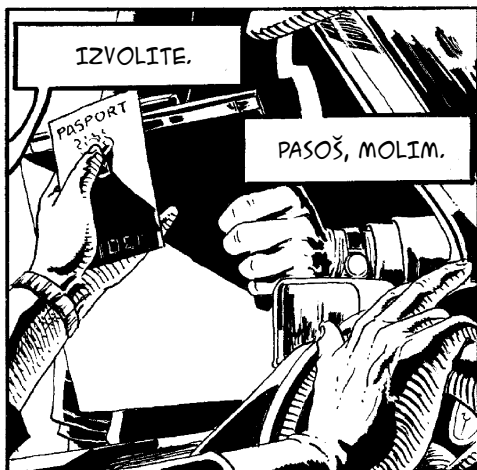
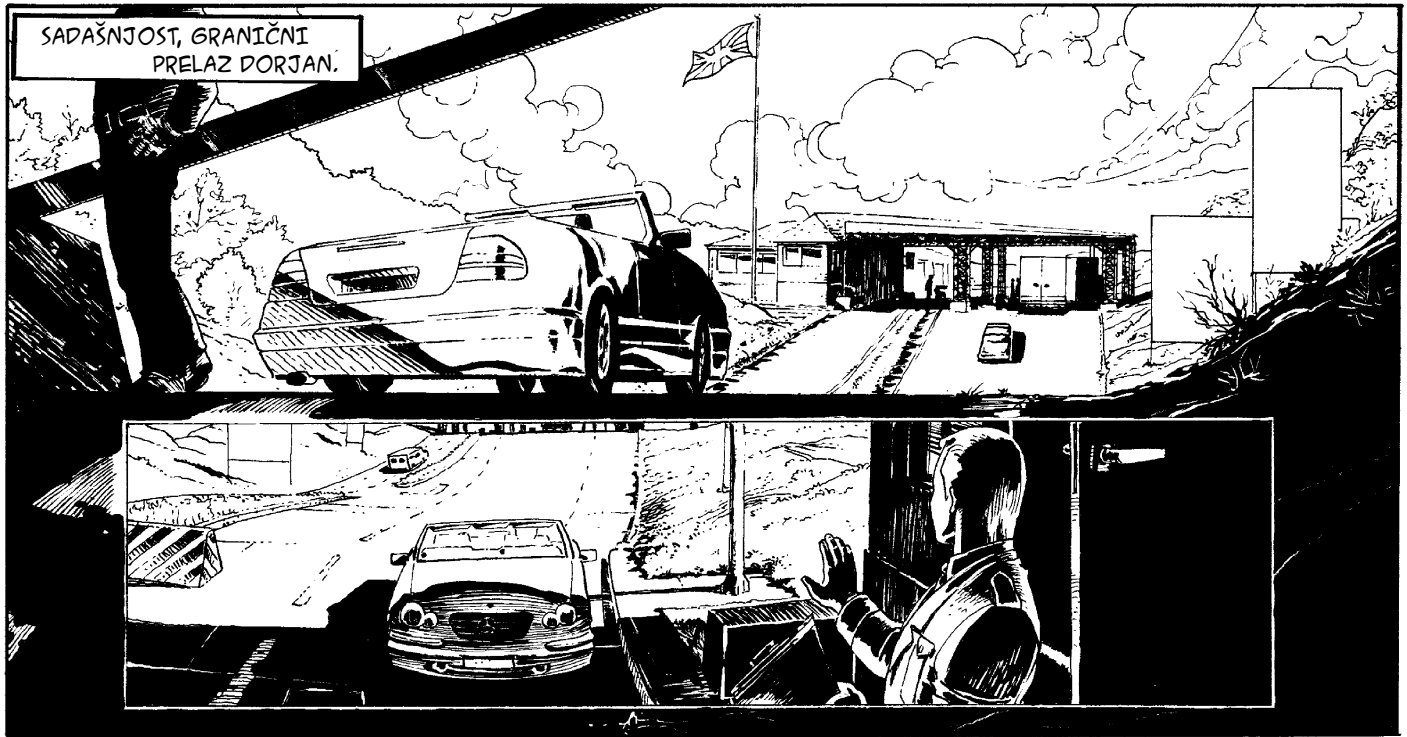


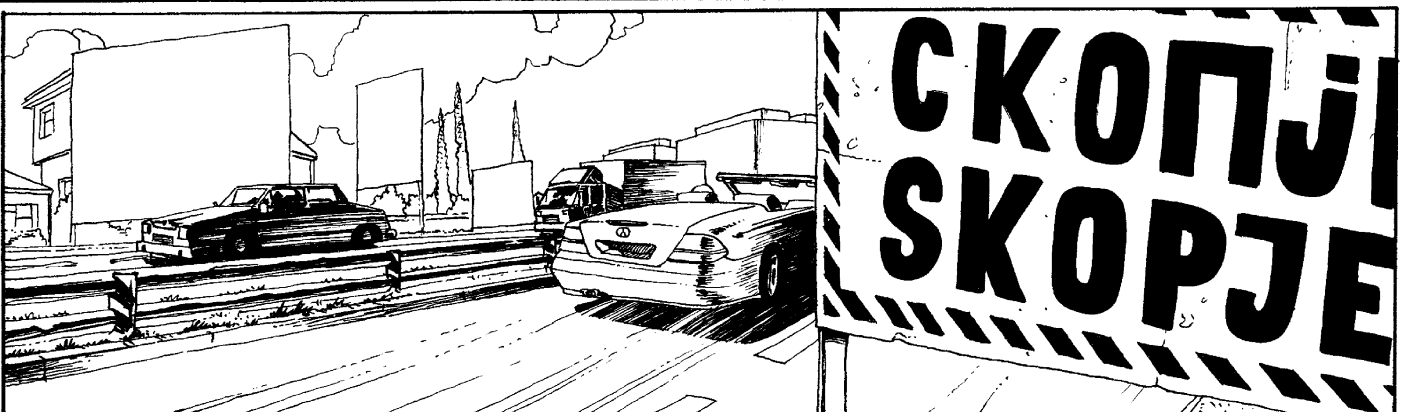
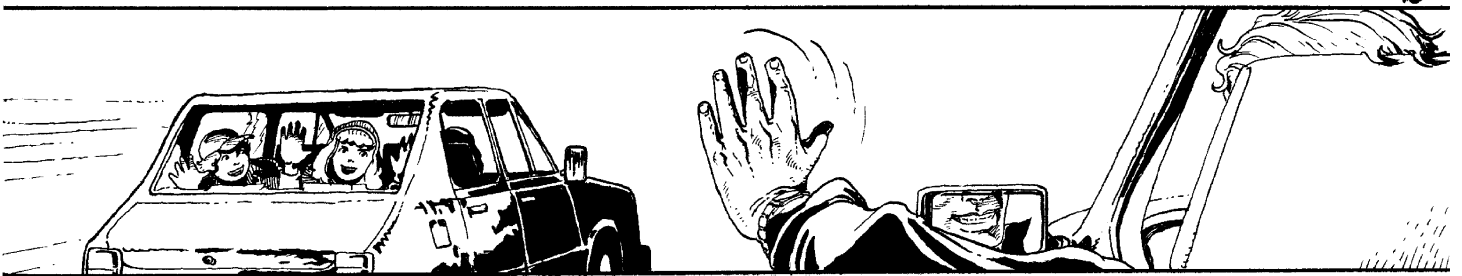
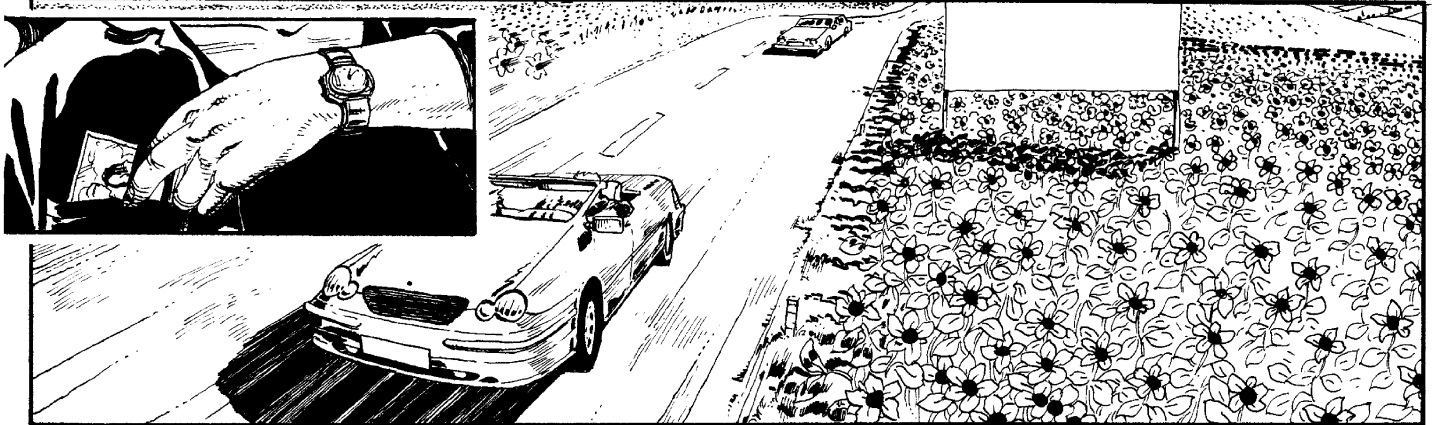
KRKLJ...

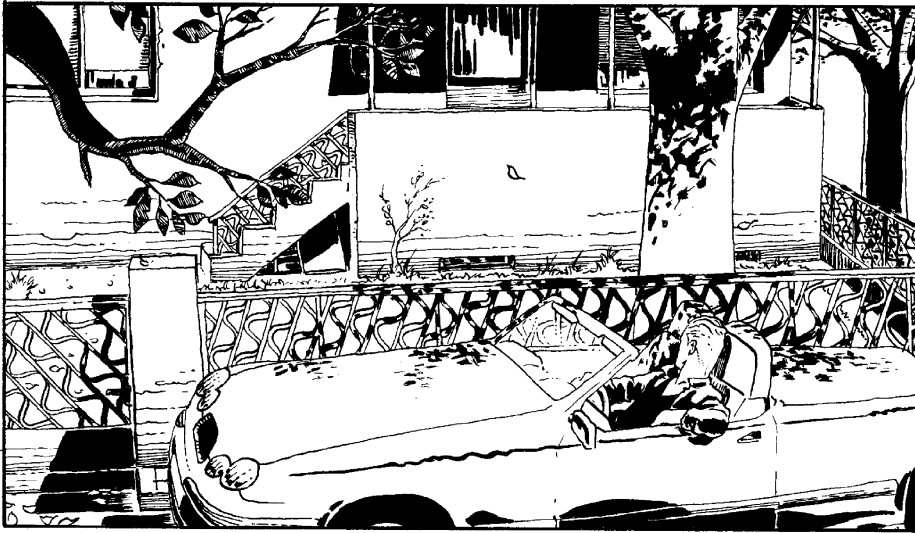


SAMO JOŠ JEDAN
PREDOZIRANI
NARKOMAN...









BABA STERIJO, JESI LI KUĆI? POGODI KO JE DOŠAO!



IMA LI KOGA? JOVČE, OTVORI.

TOK!
TOK!



ĐORĐI, SINKO, JESI TI?



ČIKA STOJČE, NISMO SE VIDELI STO GODINA!

PORASTAO SI K'O BIK!



PA SAMO GOVEDINU I JEDEM!

GDE SI BIO SVIH OVIH GODINA, SINKO?



U ŠPANIJI, ČIKA STOJČE, ZNAŠ DA SAM POBEGAO OD JNA!

I TEK TI JE SADA DOŠLO DA SE VRATIŠ?



TEK SAD... MOJI NISU KOD KUĆE?

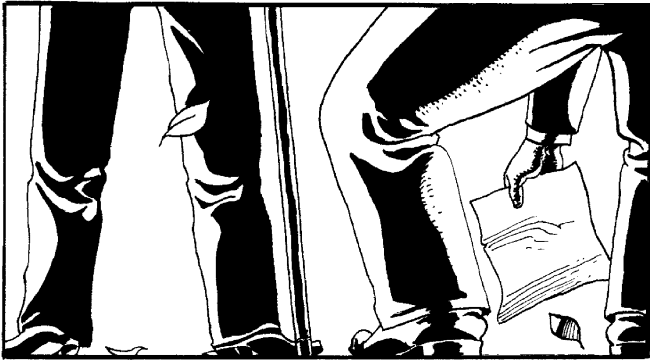
NISI SE KUĆI JAVLJAO TELEFONOM?

JESAM JEDNOM, 95. ZAŠTO?

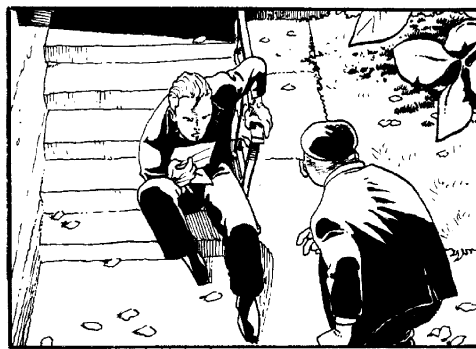
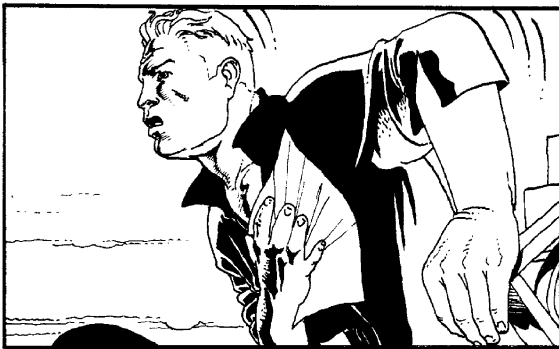
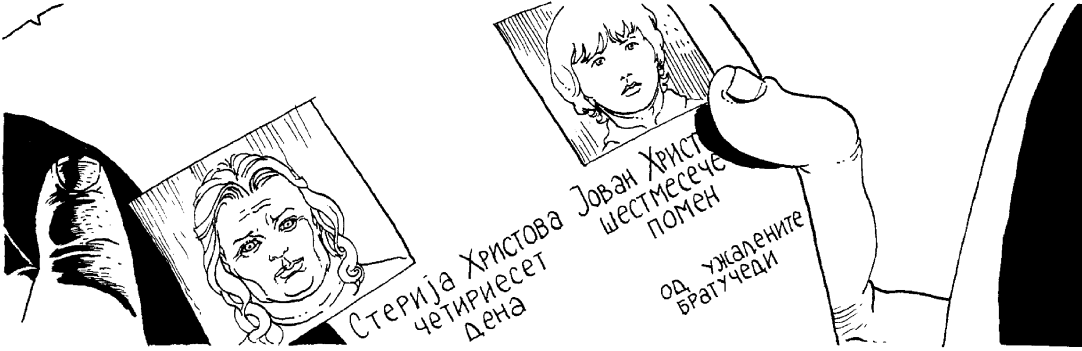
TI, ZNAČI, NE ZNAŠ?!



ŠTA TO TREBA DA ZNAM, ČIKA STOJČE?



OVO JE BIL
NA VRATIMA.
MORA DA JE
PALO OD
VETRA. ŽAO
MI JE...



12



TI! ZNAČI,
DOŠAO SI!

STARIJI BRAT
TREBA DA JE LVEK
TI ZA MLAĐEG.



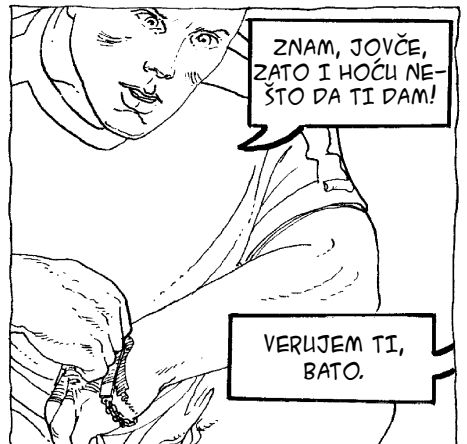
NE GRIZE.

LADNO JE,
KRIJE SE U MULJU.



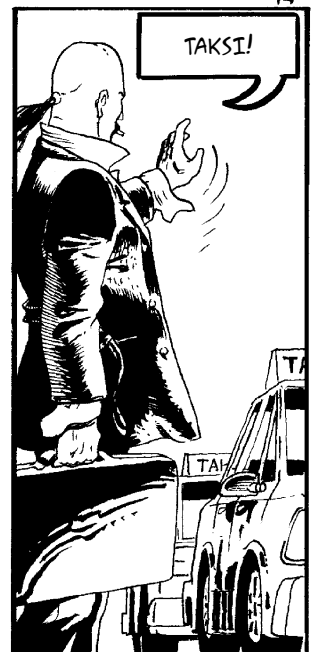
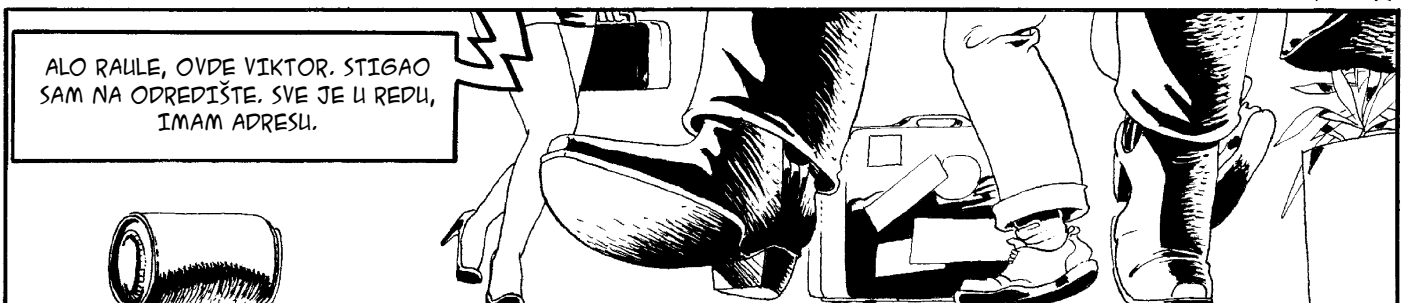
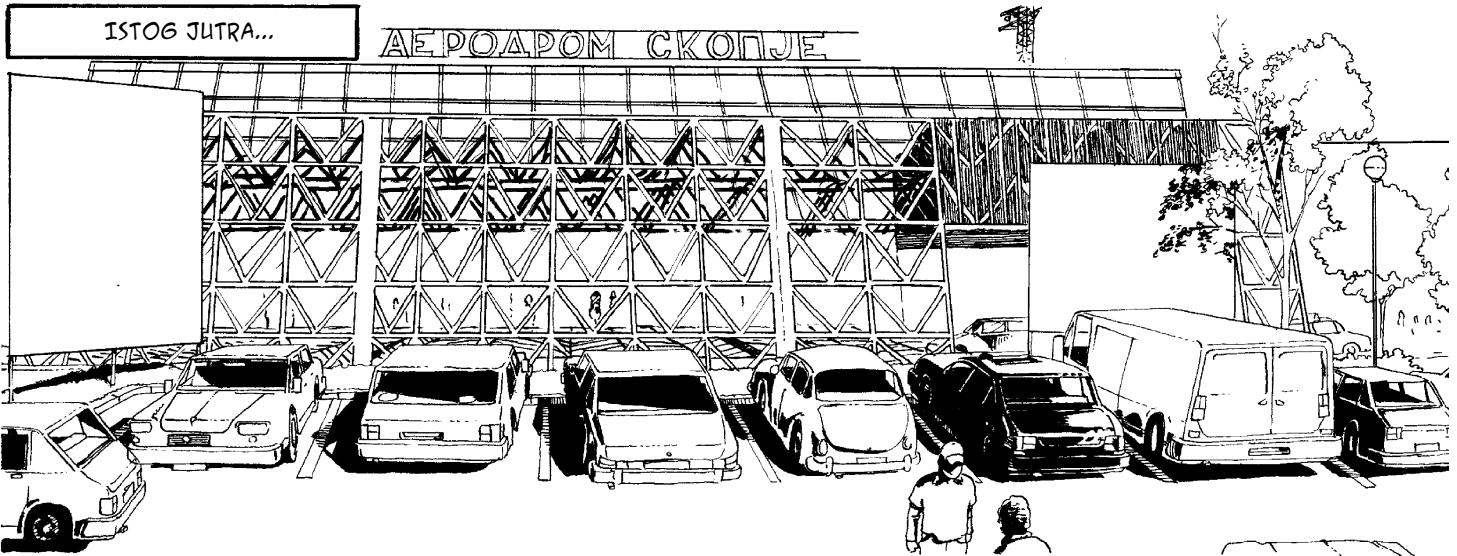
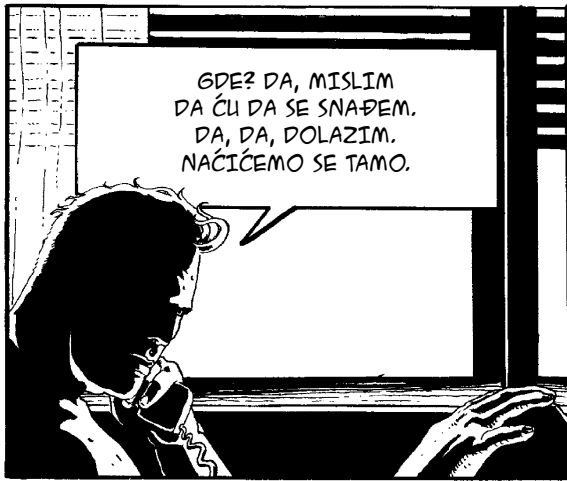
A ZAŠTO
MLAĐA
BRAĆA
NIKADA
NE VERUJU
STARIJIMA?

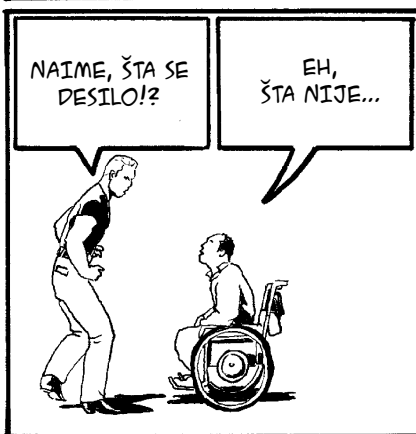
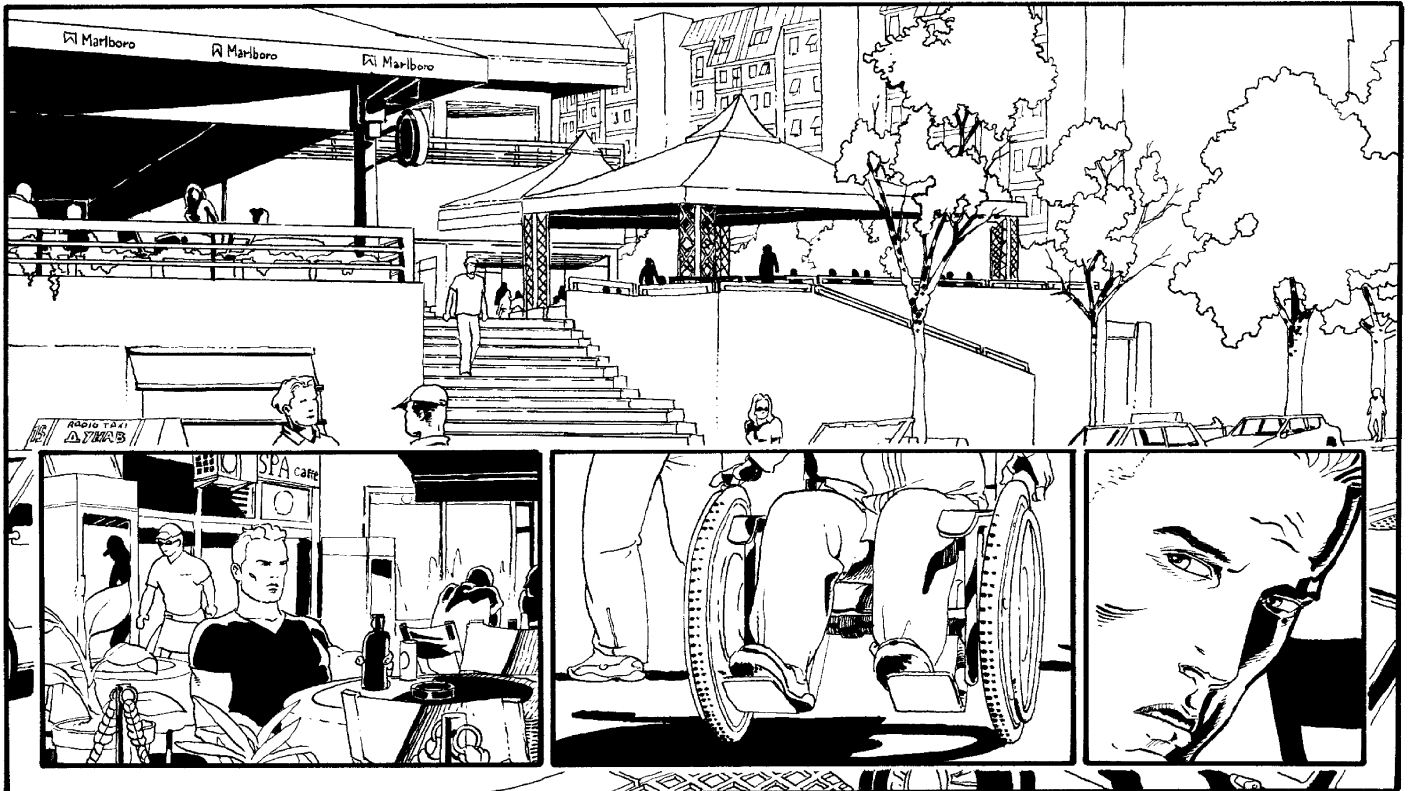
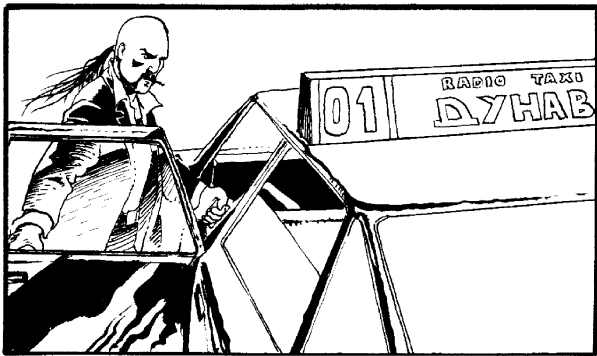
ZATO ŠTO STARIJA
BRAĆA ZNAJU SVE!

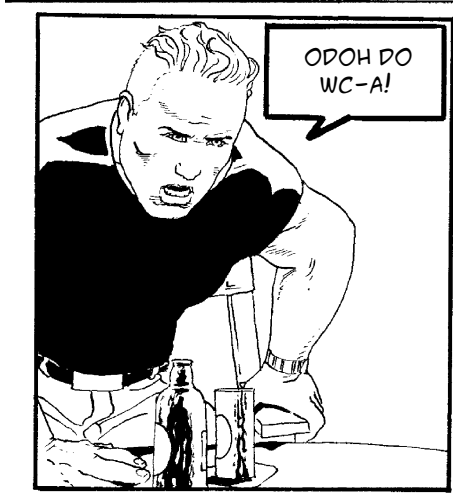
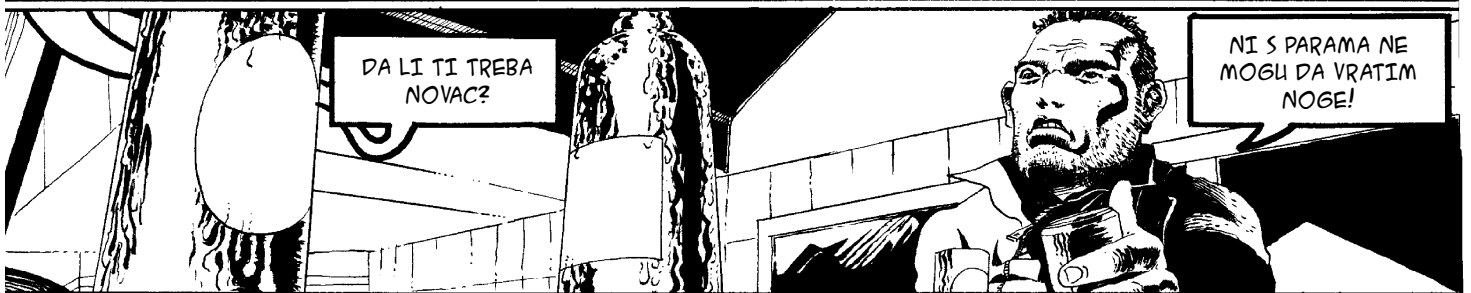


ZNAM, JOVČE,
ZATO I HOĆU NE-
ŠTO DA TI DAM!

VERUJEM TI,
BATO.







NASTAVIĆE SE

U šetnji s mrtvima

Kada je **George Romero** te prelomne 1968. godine snimio svoj ikonički zombi-horor film 'Noć živih mrtvacu' (Night of the Living Dead), u crno-belom tehniku za bednih 114.000 dolara, mogao je to biti samo još jedan nezavisni eksperiment u eksploataciji nabijen prikrivenom socijalnom kritikom, psihodeličnim prizorima i neusmerenom revolucionarnom energijom. Kritika ga nije baš previše mazila: film je nazivan sadističkim, opisan kao smeće, a najčešće korišćen kompliment u vezi sa njim bio je da je subverzivan. Istovremeno, publika koja je u bioskope došla na popcorn zabavu i kempu horor vampirskih ili naučnofantastičnih filmova prethodne dve decenije zatekla se skamenjena u svojim sedišta. Romero nije nudio smešno stilizovane vampire ili glumce u gumenim odelima koji bi izigrali monstrume. Njegova čudovišta su bila naše komšije, mrtve, zatim prohodale, spora, nespretna bića beskonačne agonije animirane smrti, gonjena glađu za ljudskim mesom.

Revolucije se ponekad dešavaju kada ih niko ne očekuje. 'Noć živih mrtvacu' ne samo što je prerasla u uspešan serijal čija je dubina u određenom momentu postala proporcionalna ceni produkcije (retkost u ili izvan horora) već je i američki horor film tako temeljno promenila da nije preterano reći da je 80% onoga što danas gledamo na ovaj ili onaj način poteklo od Romera. Ovo se, naravno odnosi i na čitavu subkulturu zombi-horora koja je na filmu tokom skoro četiri decenije procvetala i razgranala se u svim pravcima, a zatim prodrila i u ostale medije. Literatura, a za njom i strip i videoigre prihvatili su izazov.

Treba i reći da je za svo to vreme veoma ma-

li broj autora dostigao Romerovu dubinu i snagu. Većina se zaustavila na površini, obračujući najviše pažnje na šok-efekat. Ni sam Romero nije uspeo da održi uzlaznu putanju. **Zemlja mrtvih** ('Land of the Dead', 2005.) je bila više stilska vežba nego nova revolucija, a strip 'Toe Tags', iako solidna (i veoma nasilna) priča o zombijima teško da će ući u istoriju kao značajna rečka u njegovoj biografiji. Srećom, očajanju nema mesta. I pored bukvalno desetina stripova koji se na ovaj ili onaj način oslanjaju na zombi tematiku (Escape of the Living Dead, Dead Eyes Open, Black Gas, Living With Zombies...), ispostavilo se da je najbolji rad na ovu temu i delo koje se može smatrati duhovnim naslednikom Romerovih originalnih filmova poteklo iz pera autora čiji je prvi strip bio samopublikovani, satirični polusuperherojski 'Battle Pope'. I sam **Robert Kirkman** će u uvodu za prvi broj 'The Walking Dead' priznati da je ovo za njega poveliki zalogaj, kao da ne veruje da ovu ozbiljnu temu može da odradi onako kako ona zaslužuje. A, ta tema, naglasice odmah, za njega jeste ozbiljna: 'Najbolji zombi filmovi za mene nisu oni sa kofama krvi i organa, sa komičnim likovima i kempu stavom. Dobri zombi filmovi nam pokazuju koliko smo mi sami zapetljani u glavi i naterati nas da preispitujemo svoje stavove o društvu...' **Image Comics** je, slobodno se može reći, posle 'Spawna' autora Todda McFarlanea, dobio novi klasik koji ga je u poslednje tri godine lagodno zadržao u samom vrhu američkih strip-izdavača.

Robert Kirkman je, pored Battle Pope, najpoznatiji po 'Invincible', superherojskom serijalu za Image koga danas mnogi u naletima dobroćudnosti nazivaju najboljim superherojskim stripom na tržištu. Bez obzira da li se sa ovim slažemo ili ne, činjenica je da je uspeh Invinciblea Kirkmanu otvorio put za rad u Marvelu gde je dobio priliku da radi na serijalima poput Marvel Team-Up, Irredeemable Ant-Man ili Ultimate X-Men. Ne slučajno, Kirkman je i autor vrlo uspešnog miniserijala Marvel Zombies od pre par godina, koji je Marvelov univerzum pretvorio u armiju živih mrtvacu sa iscepanim kostimima i nesavladivom glađu.

Dakle, zombiji... Ne treba biti mahnilo imaginativan da bi se shvatilo zašto je strip pogodan medijum za ovakve priče: prizori ekstremnog fizičkog nasilja, detaljno prikazanih komadanja ljudskih tela, adrenalinom nabijene akcije i postapokaliptičnih krajolika u stripu mogu dostići visine o kojima film ne može ni da sanja. Ima onda ironije u tome što je trenutno najbolji zombi strip na tržištu rađen crno-belom tehnikom i prepun scena u kojima likovi stoje i pričaju jedni sa

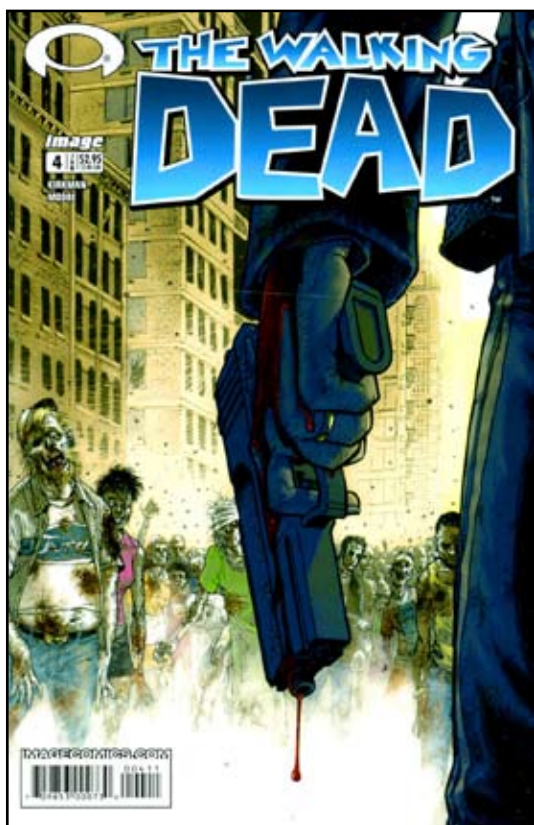


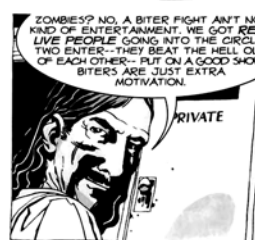
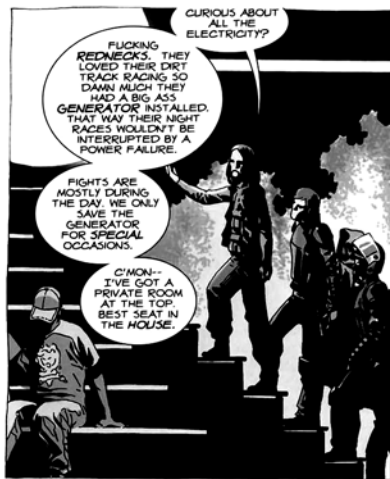
drugima, izgovarajući naprosto zapanjujuće količine teksta.

Tajna uspeha The Walking Dead je najverovatnije u tome što Kirkman svoju radnju i likove tretira onoliko ozbiljno koliko je sama premisa o mrtvacima koji hodaju apsurdna. Ovo zaista nije kempu storija sa nadrealističkim eksplozijama nasilja i krvoprolića koja bi se zadovoljila žanrovskim citatima i postmodernističkim klimoglavom. The Walking Dead je rađen u istom duhu kao i najcenjenije HBO televizijske serije, to je strip pažljivo, čak sporo razvijane radnje, zasnovan na temeljnoj karakterizaciji i međuljudskim odnosima bar isto onoliko koliko na zastrašujućim prizorima uspravnih mrtvacu i egzistencijalnoj paranoji. Centralni motiv nije preživljavanje pojedinca, već porodice, a neizbežne provale nasilja i gadosti dolaze kao katarzični momenti oslobođanja ili zatupljujući momenti besmisla, nikada ne padajući u blaziranu zasićenost tako karakterističnu za zombi priče.

The Walking Dead u svoje dosadašnje tridesetdve epizode priča priču o Americi koja se raspala iznutra nakon sveopšte infekcije žive smrti. Vlada je stanovništvo pozvala u najveće gradove, da bi ga lakše zaštitila a onda su se prvo vlada a zatim i gradovi urušili pod bezumnim ali neumoljivim pritiskom armija sporih, poluraspadnutih kanibala. Rick Grimes, policajac koji se budi iz kome posle ranjavanja zatiče svet u kome ništa više nije isto i preko pejzaža umiruće civilizacije kreće u potragu za svojom porodicom.

Kirkman sporo, metodično slika svoju sagu o šarolikoj grupi običnih Amerikanaca dok pokušavaju da razumeju pakao izrastao oko njih. Ovo je svet u kome nedostaje sve, od hrane, kreveta i benzina, preko municije i igračka za decu, do knjiga i muzike. Rick Grimes se gotovo spontano nameće kao vođa grupe potpuno različitih ljudi i nastoji da ih održi u životu uprkos veoma nepovoljnim izgledima. Egzodus iz zemlje mrtvih je tim teži što progonjeni ne znaju kuda bi otišli (za razliku od, recimo





Romerovog mita o Kanadi) a Rick mora da se nosi i sa tako zemaljskim stvarima kao što je ljubomora bivšeg kolege koji mu se sa ženom zblizilo dok su ga smatrali pokojnim, nova suprugina trudnoća, različita shvatanja morala i prioriteta unutar grupe...

Ove, nazovimo ih 'ljudske' komponente vrlo uspešno drže The Walking Dead na zemlji i obezbeđuju mu potrebnu humanističnost. Iako Kirkman ne preže od detaljnih prikazivanja zombija i beskrajnih spekulacija i analiza njih kao pojave (i, čak kulture), najveća pažnja ipak je posvećena ljudima. Njihovim strahovima i neočekivanim herojstvima, promenama njihovih etičkih parametara, svojeglavim, patetičnim provalama optimizma, njihovom zlu i kukavičluku. Ovde nema likova većih od života, revolveraša i vanzemaljaca. Čak i kada na naslovnoj strani devetnaestog broja ugledamo ženu sa samurajskim mačem i dva zombija na lancu, The Walking Dead se ne sroza do nivoa akcione polukomedije. Likovi su građeni pažljivo, detaljno, čak do te mere da u kasnijim brojevima veliki broj strana odlazi na sporedne epizode koje bi mogle biti deo bilo koje televizijske serije iz poslednjih deset godina. Ali ovakav pristup se isplati. Čak i uz veoma visok body count i nezgodna sakaćenja među centralnim likovima (Kirkman upozorava da ni jedan lik nije bezbedan), ovaj strip čini da svaku od ovih smrti ili povreda doživljavamo sa punom težinom i gotovo neizbežnom empatijom. Što je poprilično dostignuće i omiljenu uredničku igru ko-je-sledeći-na-listi-za-odstrel izdiže iznad obične šok taktike (setimo se Marvelovih Avengers Disassembled ili aktuelnog Civil War) dajući joj dostojanstvo i značaj.

Fokusiranje na ljude, naravno pomaže i da se setimo da su u priči o zombijima ipak ljudi najčešće pravi negativci. Raspad društva, porodice i moralnih sistema, izdizanje prirodnih vođa, prirodnih sledbenika, prirodnih buntovnika i prirodnih žrtava. Smrti u agoniji komandanja od strane pomamnih mrtvacu su dostojanstveni odjeci poniženja i mučenja koje će ljudi jedni drugima naneti kada kataklizma poremeti balans sile i poverenja u društvu. Kirkman se ne upušta u preambiciozne političke metafore (na kraju krajeva, istorija je zabeležila njegovu izjavu da je Zemlja Mrtvih 'kofa govana') i umesto toga pažljivo rukuje odnosima snaga između alfa mužjaka, submisivnih, zavisnih, ili snažnih, misterioznih žena, svojeglavih ili prevrtljivih likova, fašistoidnih vođa. Niko nije nevin u svetu kojim hodaju mrtvi, a uostalom i sam Rick Grimes će u jednom teškom, emotivnom momentu svojoj grupi baciti u lice da hodajući mrt-

vaci nisu zombiji već oni sami.

Crtež The Walking Dead u potpunosti odgovara realističnijem tonu radnje. Ovo znači da su osmesi glavnih likova onoliko namešteni koliko su raspadnuta tela gegajućih mrtvacu ubedljiva. Surova lepota opustelih krajolika Džordije je u oštrm kontrastu sa pretećim mrakom šuma i infernalnom zlokobnošću mrtvih gradova i gradova mrtvih. Charlie Adlard (koji je preuzeo crtačke dužnosti od Tonyja Moorea posle sedmog broja) crtež radi detaljno tamo gde je to potrebno, uverljivo prikazujući neobrijane muškarce i podnadule žene, ožiljke i podočnjake, trula lica i iscepanu odeću zombija, ali i veličanstvene prizore iz ptičije perspektive gde širina scene podseća da nije klaustrofobija već agorafobija u samom srcu ove priče. Sivi tonovi koloriste Cliffa Rathburna dodaju dubinu crtežu i mučne, katarzične momente čine mnogo strašnijim nego što bi prosto crvenilo krvi to moglo da učini. Ponovo, ovo nije hipertrofirano nasilje akcionog stripa, ovo je strašna borba za opstanak.

Uticao i prethodnici The Walking Dead su jasno vidljivi i u odnosu na njih treba tražiti i mesto ovom stripu u univerzumu pop-kulture. Romerovim filmovima se upućuje više nego jedan naklon, pre svega u odabranoj crno-beljoj tehnici koja podseća na prvi film iz serijala. Dalje, dok je u drugom filmu centralno mesto događanja bio tržišni centar, Kirkman svoje protagoniste jednim duhovitim i zdravo ciničnim potezom smešta u zatvor. Paralele se same ispisuju. Ipak, valja primetiti i da Kirkman nema britiku oštrinu Romerove političke i socijalne satire i da njegova ljubav prema likovima čuva protagoniste od ove vrste poniženja. The Walking Dead je strip koji porodicu i srednju klasu tretira sa najvećim simpatijama. Tako treba shvatiti i dalja poređenja sa, recimo 'Gospodarem Muva' Williama Goldinga - kod Kirkmana postoji određeno, gotovo slepo poverenje u nemoć entropije pred ljudskim duhom koje se, naročito zbog uniformisanog protagoniste može uporediti sa Brinovim 'Poštarom', doduše opet na nižem nivou ambicija. Konačno, 'Brežuljak Votersip' Richarda Adamsa kao očigledna preteča demonstrira oprez koji Kirkman ulaže da svoj strip zadrži u granicama realističnog. Dok ga ovo sprečava da uzleti do visina istinskog epskog mita, kakav je Adamsov roman bio, i drži u okvirima 'zabave', ma kako 'ozbiljne', to je istovremeno i njegovo najjače oružje. Posle svega ovo je ipak priča o ljudima. Ponekad veličanstvenim, ponekad odvratnim, često nepodnošljivo trivijalnim. Zato nam je tako lako da se sa njima poistovetimo.

